

Επιμέλεια

Ευρυδίκη Κεφαλίδου – Δέσποινα Τσιαφάκη

Κεραμέως παῖδες

Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο
από τους μαθητές του

Χορηγός έκδοσης: ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ
Δημητρίου & Λιλίκας Μωραΐτη, Άνδρου

Εταιρεία Ανδρίων Επιστημόνων

Θεσσαλονίκη 2012

Κεραμέως παίδες:

Αντίδωρο στον Καθηγητή Μιχάλη Τιβέριο από τους μαθητές του

Επιστημονική επιμέλεια: Ευρυδίκη Κεφαλίδου – Δέσποινα Τσιαφάκη

Kerameos Paides:

Studies Offered to Professor Michalis Tiverios by his Students

Edited by Eurydice Kefalidou & Despoina Tsiafaki, Thessaloniki 2012

1. Αρχαία κεραμική 2. Εικονογραφία 3. Αγγειογραφία
4. Τοπική κεραμική Μακεδονίας 5. Εμπορικοί αμφορείς

1. Greek Pottery 2. Iconography 3. Vase-painting
4. Local pottery of Macedonia 5. Trade-amphorae

Τυπογραφική Επιμέλεια – Διορθώσεις:

Ευρυδίκη Κεφαλίδου – Δέσποινα Τσιαφάκη

Εικόνα εξωφύλλου: Λεπτομέρεια από ερυθρόμορφη αρυβαλλοειδή

λήκυθο. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ. 30877

© Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων

ISBN 978-960-89087-2-7

© Εταιρεία Ανδρικών Επιστημόνων

Διεύθυνση: Βαρβάκη 20, 11474 Αθήνα

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή / Production

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ZHTH
www.ziti.gr

οἷον τοὺς τῶν κεραμέων παῖδας·
ὥς πολὺν χρόνον διακονοῦντες θεωροῦσι
πρὶν ἄπτεσθαι τοῦ κεραμεύειν

Πλάτων, Πολιτεία 467a

Περιεχόμενα

Contents

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

<i>Δέσποινα Τσιαφάκη – Ευρυδίκη Κεφαλίδου</i>	12
---	----

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	16
--	----

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ	18
-------------------------------------	----

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΑΖΙ ΜΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ ΜΑΖΙ ΤΟΥ

<i>Ευρυδίκη Κεφαλίδου – Δέσποινα Τσιαφάκη</i>	25
---	----

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΛΕΞΕΩΝ	36
--------------------------------------	----

I. ΑΤΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΜΕΛΑΝΟΜΟΡΦΑ ΑΓΓΕΙΑ

Ομηρικά παραλειπόμενα: η αναχώρηση του Ιπποδάμαντος και του Ευρυλόχου <i>Σταμάτης Α. Φριτζίλας</i>	39	Homeric Paralipomena: The Departure of Hippodamas and Eurylochos <i>Stamatis A. Fritzilas</i>	47
--	----	---	----

Ψαράδες: οι παῖδες και η θάλασσα <i>Βικτώρια Σαμπετάι</i>	49	Fishermen: The Ephebes and the Sea <i>Victoria Sabetai</i>	60
--	----	---	----

Παραλλαγές σε ένα θέμα: Ηρακλής και Νηρέυς σε αττικό μελανόμορφο αμφορέα από την Οισύμη <i>Ελένη Μανακίδου</i>	61	Variations on a Theme: Herakles and Nereus on an Attic Black-figured Amphora from Oisymi <i>Eleni Manakidou</i>	68
---	----	--	----

Ηρακλής και χθόνιος Ποσειδώνας: δύο αλάβαστρα του Ζωγράφου του Διόσφου <i>Αγγελική Κοκκίνου</i>	69	Herakles and Chthonic Poseidon: Two Alabastra of the Diosphos Painter <i>Aggeliki Kokkinou</i>	76
---	----	--	----

Αττικές μελανόμορφες λήκυθοι από το νεκροταφείο της αρχαίας Λευκάδας <i>Γεωργία Πλιάκου</i>	77	Attic Black-figured Lekythoi from the Cemetery of Ancient Lefkas <i>Georgia Pliakou</i>	84
---	----	---	----

ΕΡΥΘΡΟΜΟΡΦΑ ΑΓΓΕΙΑ

Μυροδοχεία σε λατρευτικές σκηνές του 5ου αι. π.Χ. <i>Παναγιώτα Μπαντίνου</i>	85	Perfume Vases in Representations of Worship of the 5th c. BC <i>Panayota Badinou</i>	91
--	----	--	----

Επίσκεψη σε οίκο ανοχής σε μια κύλικα του Ζωγράφου του Ευαίωνα <i>Ειρήνη Τσακνή</i> 93	Visiting a Brothel in a Cup by the Euaion Painter <i>Eirene Tsakni</i> 100
Φλυθήεν; Σκέψεις για μια αττική ερυθρόμορφη υδρία από την αρχαία Φλύα <i>Γιώργος Γ. Καββαδίας</i> 101	From Phlya? Some Thoughts on an Attic Red-figured Hydria from Ancient Phlya <i>George G. Kavvadias</i> 108
Η Εύκλεια και η Ευνομία σε ένα θραύσμα αρυβαλλοειδούς ληκύθου από τον κύκλο του Ζωγράφου του Μειδία <i>Χριστίνα Αβρονιδάκη</i> 109	Eukleia and Eunomia on a Fragment of a Squat Lekythos from the Circle of the Meidias Painter <i>Christina Avronidaki</i> 116
Ερυθρόμορφος χους με διονυσιακή σκηνή από την Αργυρούπολη <i>Αθηνά Χατζηδημητρίου</i> 117	Red-figured Chous with a Dionysian Scene from Argyroupoli, Athens <i>Athina Chatzidimitriou</i> 125
Σκέψεις και παρατηρήσεις γύρω από την οργάνωση του εργαστηρίου του Ζωγράφου της Ίενας <i>Κλεοπάτρα Καθάρειου</i> 127	Thoughts and Remarks on the Organization of the Jena Painter's Workshop <i>Kleopatra Kathariou</i> 134
Εικονογραφικές παρατηρήσεις σε έναν ερυθρόμορφο κρατήρα από την Όλυνθο: θεατρικές επιδράσεις <i>Αμαλία Αβραμίδου</i> 135	Iconographic Observations on a Red-figured Krater from Olynthos: Theatrical Influences <i>Amalia Avramidou</i> 142
Ερυθρόμορφη πελίκη με σκηνή μάχης από την Πέλλα <i>Νικόλαος Ακαμάτης</i> 143	Red-figured Pelike with a Battle Scene from Pella <i>Nikolaos Akamatis</i> 150
II. ΙΩΝΙΚΗ, ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ, ΒΟΙΩΤΙΚΗ, 'ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ' ΚΑΙ ΚΑΤΩΤΑΛΙΩΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ	
Μια καρποδόχη Ανατολικής Ελλάδας στο Καραμπουρνάκι <i>Δέσποινα Τσιαφάκη</i> 153	An East Greek Fruitstand at Karabournaki <i>Despoina Tsiadaki</i> 161
Κορινθιακή οinochoe της μεταβατικής περιόδου από τον Μόχλο της Ανατολικής Κρήτης <i>Ναταλία Βογκέικωφ-Brogan</i> 163	A Corinthian Oinochoe of the Transitional Period from Mochlos in Eastern Crete <i>Natalia Vogeikoff-Brogan</i> 170

Ο Δίας εναντίον ενός δράκοντα. Μια διαφορετική απεικόνιση του μύθου της αναμέτρησης του Δία με τον Τυφώνα στην Κόρινθο; <i>Άννα Αρβανιτάκη</i>	171	Zeus against a Dragon. A Different Representation of Zeus Fighting Typhon at Corinth? <i>Anna Arvanitaki</i>	178
Βοιωτική κύλικα Κωμαστών από τη Θέρμη Θεσσαλονίκης <i>Ευρυδίκη Κεφαλίδου</i>	179	A Boeotian Komast Cup from Thermi near Thessaloniki <i>Eurydice Kefalidou</i>	188
Εικόνα και λόγος περί γυναικείας αρετής: μια νέα ματιά σε έναν βοιωτικό σκύφο του Μουσείου Κανελλοπούλου <i>Βικτωρία Τσουκαλά</i>	189	Image and Word on Feminine Virtue: A Fresh Look at a Boeotian Skyphos in the Canellopoulos Museum <i>Victoria Tsoukala</i>	197
Οι πολέμαρχοι των Παιόνων Πυραίχμης και Αστεροπαίος στις γραπτές πηγές και την κεραμική των αρχαϊκών χρόνων <i>Γεώργιος Κ. Μάλλιος</i>	199	The Paeonian Warlords Pyraichmes and Asteropaios in the Literary Sources and the Pottery of the Archaic Era <i>Georgios K. Mallios</i>	208
Ερωτική καταδίωξη κόρης σε πρώιμη λευκανική υδρία στο Μουσείο Μπενάκη <i>Μαρία-Χριστίνα Τζάννης</i>	209	Eros Pursuing a Maiden on an Early Lucanian Hydria in the Benaki Museum <i>Maria-Christina Tzannes</i>	218
Οι απεικονίσεις του Χρύσιππου στην απουλική αγγειογραφία: παρατηρήσεις στην εικονογραφία τους <i>Ζαφειρία Παρθένη</i>	219	The Representations of Chrysippos in Apulian Vase-painting: Remarks on their Iconography <i>Zapheiria Partheni</i>	228
III. ΚΕΡΑΜΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ΑΠΟ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ			
Πρωτογεωμετρική και γεωμετρική κεραμική της Βόρειας Ελλάδας: η ιστορία της έρευνας <i>Στέφανος Γιματζίδης</i>	231	Protogeometrische und geometrische Keramik Nordgriechenlands: Die Forschungsgeschichte <i>Stefanos Gimatzidis</i>	238
Η παρουσία της πρωτογεωμετρικής και γεωμετρικής αττικίζουσας κεραμικής στο Βόρειο Αιγαίο. Δύο ενδιαφέροντα παραδείγματα από το Καραμπουρνάκι <i>Νίκος Χατζής</i>	239	The Presence of Protogeometric and Geometric Atticising Pottery in the Northern Aegean. Two Interesting Examples from Karabournaki <i>Nikos Chatzis</i>	246
Τοπικά κεραμικά εργαστήρια του 8ου αι. π.Χ. περιμετρικά του Θερμαϊκού Κόλπου <i>Κωνσταντούλα Χαβέλα</i>	247	Local Pottery Workshops of the 8th c. BC around the Thermaic Gulf <i>Konstantoula Havela</i>	256
Νέα στοιχεία για την 'ωκέλυφη' κεραμική <i>Άννα Παντή</i>	257	New Evidence for the 'Egg-shelled' Pottery <i>Anna Panti</i>	264

Ενδείξεις για μια πρωιμότερη χρονολόγηση του ιερού του Διονύσου στην Καλλιθέα της Χαλκιδικής. Δύο παλιά ευρήματα θέτουν νέα ερωτήματα <i>Δημήτριος Πάτης</i> 265	Indications for an Earlier Chronology of the Sanctuary of Dionysos in Kallithea, Chalcidice. Two Older Finds Set New Issues <i>Dimitrios Patis</i> 272
Κοτύλες με πουλιά: μια ομάδα κεραμικής από θέσεις της Κεντρικής Μακεδονίας <i>Φώτης Γεωργιάδης</i> 273	Bird kotylai: A Pottery Group from Central Macedonian Sites <i>Fotis Georgiadis</i> 282
Το εξάλειπτρο στα ταφικά έθιμα της Κεντρικής Μακεδονίας <i>Βιβή Σαριπανίδη</i> 283	The Exaleiptron in the Funerary Customs of Central Macedonia <i>Vivi Saripanidi</i> 288
Ενεπίγραφα αγγεία από τα αρχαία Στάγειρα <i>Νικόλαος Α. Σκιαδάς</i> 289	Inscribed Vases from Ancient Stageira <i>Nikolaos A. Skiadas</i> 296
IV. ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΑΜΦΟΡΕΙΣ	
Φοινικικοί εμπορικοί αμφορείς από τη Μεθώνη Πιερίας <i>Αλεξάνδρα Κασσέρη</i> 299	Phoenician Trade Amphorae from Methoni, Pieria <i>Alexandra Kasseri</i> 308
Εμπορικοί αμφορείς από το Καραμπουρνάκι <i>Κώστας Φίλης</i> 309	Trade Amphorae from Karabournaki <i>Kostas Filis</i> 320
Ενσφράγιστοι ροδιακοί αμφορείς από αποθέτη στο ιερό της Ίσιδος στη Ρόδο. Μία πρώτη παρουσίαση <i>Φανή Κ. Σέρογλου</i> 321	Stamped Rhodian Amphorae from a Deposit at the Sanctuary of Isis in Rhodes. A Preliminary Presentation <i>Fani K. Seroglou</i> 330
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 331	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 335	
ΚΕΡΑΜΕΩΣ ΠΑΙΔΕΣ. ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ 381	

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΛΕΞΕΩΝ

που χρησιμοποιούνται στα κείμενα του τόμου

ΑΜΘ:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	ΠΚ:	πρώιμη κορινθιακή
ΑΠΘ:	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	ΠΜ:	πρωτομινωική
διάμ.:	διάμετρος	ΠΠρΓ:	πρώιμη πρωτογεωμετρική
ΕΑΜ:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	πρβλ.:	παράβαλε
εκ.:	εκατοστά	ΠρΓ:	πρωτογεωμετρική
ΕΠΚΑ:	Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων	σωζόμ.:	σωζόμενο
Ε.Σ.:	Εποχή του Σιδήρου	ΥΓ:	ύστερη γεωμετρική
Ζ.:	Ζωγράφος	ΥΕ:	υστεροελλαδική
ΜΓ:	μέση γεωμετρική	Υ.Ε.Χ:	Ύστερη Εποχή του Χαλκού
μέγ.:	μέγιστο	ΥΚ:	ύστερη κορινθιακή
ΜΚ:	μέση κορινθιακή	ΥΜ:	υστερομινωική
ΜΜ:	μεσομινωική	ΥπΠρΓ:	υπο-πρωτογεωμετρική
Π.Ε.Σ:	Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου	ΥπΜ:	υπομυκηναϊκή
ΠΓ:	πρώιμη γεωμετρική	ΥΠΠΟΤ:	Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού

Βοιωτική κύλικα Κωμαστών από τη Θέρμη Θεσσαλονίκης

Ευρυδίκη Κεφαλίδου

*Μές τήν υπόγεια τήν ταβέρνα,
μές σέ καπνούς καί σέ βρισές
(ἀπάνου στρίγγλιζε ή λατέρνα)
ὄλ' ή παρέα πίναμ' ἐψές,
ἐψές σάν ὅλα τά βραδάκια
νά πᾶνε κάτου τά φαρμάκια.*

Κ. Βάρναλης, «Οι Μοιραίοι»

Το ποίημα της προμετωπίδας, μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη, είναι το αγαπημένο του δασκάλου μας, και η μόνιμη παραγγελιά του στην αυτοσχέδια φοιτητική χορωδία μας, όταν τραγουδούσαμε στις εκδρομές και στις ανασκαφές, μέσα σε λεωφορεία και ταβερνάκια. Μαζί με ένα κύπελλο για το κρασί –παρόλο που ο ίδιος μάλλον προτιμάει τη μύρα– είναι τα δικά μου δώρα γενεθλίων σε αυτόν τον τόμο.

Η βοιωτική μελανόμορφη κύλικα που παρουσιάζεται εδώ, είναι ένα παλιό αδημοσίευτο εύρημα, που φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης¹. Στον Μιχάλη Τιβέριο οφείλουμε την πρώτη δημοσίευση μελανόμορφου βοιωτικού αγγείου από τη Μακεδονία², καθώς και την πρώτη συνθετική εργασία σχετικά με τις εισαγωγές νοτιοελλαδικών αγγείων (κυρίως αττικών, αλλά όχι μόνο) στο Βόρειο Αιγαίο³.

Η κύλικα καταγράφηκε στο ευρετήριο του ΑΜΘ κατά τη δεκαετία του 1960, με αριθμό ΜΘ 3042 (Εικ. 1-3). Η μοναδική πληροφορία που σημειώνεται είναι ότι βρέθηκε στη Θέρμη (πρώην Σέδες), χωρίς να αναφέρεται η χρονολογία ή οι συνθήκες εύρεσης. Ο επόμενος αριθμός καταγραφής στο Ευρετήριο ανήκει σε ένα αγγείο από κατάσχεση, και ακολουθούν άλλα ευρήματα από τη Θέρμη με την ένδειξη: «Κοινότης Θέρμης, 28-2-63»⁴. Επομένως το αγγείο μας διαχωρίζεται από εκείνα που παρέδωσε η Κοινότητα Θέρμης το 1963, καθώς και από ορισμένα άλλα που βρέθηκαν την ίδια χρονιά και καταγράφηκαν με την ένδειξη: «Παρεδόθη υπό της ΜΟΜΑ. Ευρέθη κατά τις εργασίας διανοίξεως αντιπλημμυρικών έργων Ανθεμούντος (Θέρμης)»⁵. Στην αποθήκη του ΑΜΘ φυλάσσονται και άλλα παλαιά ευρήματα από τη Θέρμη, ορισμένα από τα οποία είχαν παραδοθεί ήδη από το 1939⁶, ενώ για τα υπόλοιπα δεν γνωρίζουμε

1. Εκτίθεται στη μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ. Ευχαριστώ θερμά τον Η. Brijder, που μου έκανε πολύτιμες υποδείξεις και μου έστειλε φωτογραφίες από το προσωπικό του αρχείο. Επίσης τις Χ. Αβρονιάκη και Β. Σαμπετάι, που απάντησαν σε πολλά βιβλιογραφικά και άλλα ερωτήματά μου.

2. Κοτυλίσκη αρ. ΜΘ 8330: *Σίνδος*, αρ. 359, 555-540 π.Χ. [Μ. Τιβέριος]. Σαριπανίδη 2012, 116-117, αρ. κατ. 228. Σαριπανίδη, υπό έκδοση.

3. Τιβέριος 1981.

4. Αρ. ΜΘ 3044-3047: μελανόμορφος κιονωτός κρατήρας, μελανόμορφη όλη, εγχώρια μελαμβαφής κοτύλη, κορινθιακό εξάλειπτρο.

5. Αρ. ΜΘ 3735 (5-12-1963) και ΜΘ 3736 (28-11-1963): αβαφείς ελληνιστικές οινόχοες.

6. Αρ. ΜΘ 3478-3481: κορινθιακός αρύβαλλος, ερυθρόμορφος σκύφος ('γλαυξ'), κεφάλι ελληνιστικού γυναικείου ειδωλίου και κορινθιακό εξάλειπτρο, αντίστοιχα. Όλα με την ένδειξη: «Εκ Θέρμης. Εκομίσθη υπό του προέδρου της Κοινότητος κ. Ευθ. Καζαντζίδου, 28-4-1939».

Εικ. 1-2. Βοιωτική κύλικα
Κωμαστών, ΑΜΘ, αρ. 3042.
Α' & Β' όψη (© ΥΠΠΟΤ - ΑΜΘ).

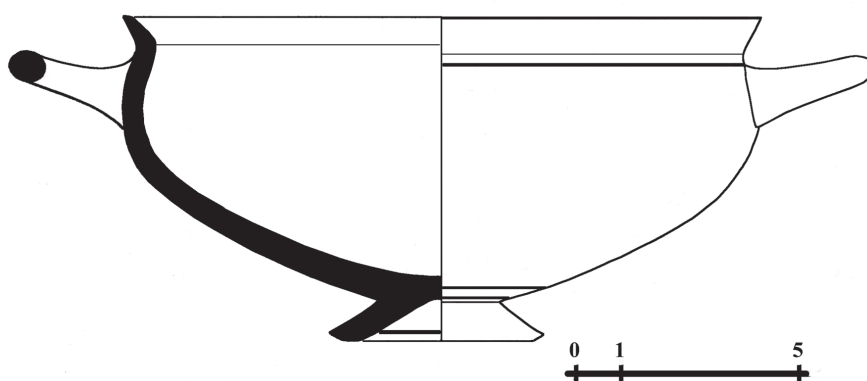
περισσότερα στοιχεία⁷. Μετά από έρευνα στο παλαιό αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας εντόπισα ορισμένες αναφορές σε αρχαιότητες που βρέθηκαν κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου στην ίδια περιοχή, και συγκεκριμένα κοντά στον χώρο των εγκαταστάσεων του αεροδρομίου Σέδες, όπου το 1938 ο Έφορος Ν. Κοτζιάς ανέσκαψε τους γνωστούς κιβωτιόσχημους τάφους⁸ – ωστόσο κανένα από εκείνα τα ευρήματα δεν μπορεί με ασφάλεια να ταυτισθεί με την κύλικα που εξετάζεται εδώ⁹. Μπορεί όμως να υποστηριχθεί

θραυσμένας» (προφανώς αναφέρεται γενικώς σε σπασμένα αγγεία και όχι στο συγκεκριμένο σχήμα της υδρίας). Σημειώνεται ότι το οικόπεδο απέχει «μόλις 500 μέτρα από τον λοφίσκον του Μαλ-Τεπέ, ένθα προ 4μήνου ανευρέθησαν αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα» (πρόκειται για τους τάφους του αεροδρομίου Σέδες: Κοτζιάς 1937). Ο Παν. Καραμανώλης υποβάλλει Δήλωση Εύρεσης στις 14-12-1938, όπου αναφέρει ότι βρήκε τάφο που περιείχε «μια χαλκή περικεφαλαία και εν πιατάκι» (εδώ πλέον αναφέρεται σε ένα μόνο αγγείο, ίσως ακέραιο). Ο αναπληρωτής Έφορος Χ. Μακαρόνας (14-12-1938) ζητά να φέρουν τα ευρήματα στο Μουσείο, να ειδοποιήσουν εάν βρεθούν και άλλοι τάφοι, αλλά σημειώνει ότι δεν μπορεί να γίνει ανασκαφή «λόγω ελλείψεως σχετικής πιστώσεως». Το κράνος φυλάσσεται στο ΑΜΘ, ενώ το πιατάκι θα μπορούσε να είναι η δική μας κύλικα, αλλά δεν είναι δυνατόν να το επιβεβαιώσουμε. Λίγο αργότερα ο Παν. Καραμανώλης βρήκε και άλλους τάφους στο χωράφι του και έστειλε τα αντικείμενα στο Μουσείο (έγγραφο Χωροφυλακής Θέρμης, 17-2-1939: «...αποστέλλομεν τεμάχια υδριών και εν τεμάχιον σιδήρου...»). Ο Έφορος αρχαιοτήτων απαντά ότι τα αντικείμενα παρελήφθησαν και στερούνται «πάσης αρχαιολογικής ή Μουσειακής αξίας». Τα θραύσματα αυτά δεν εντοπίστηκαν στις αποθήκες του ΑΜΘ.

7. Αρ. ΜΘ 3363, ΜΘ 4917, ένδειξη: «Εκ Θέρμης»: αρχαϊκά πήλινα ειδώλια.

8. Κοτζιάς 1937.

9. Έγγραφο της Χωροφυλακής Θέρμης προς τον Έφορον Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης (12-12-1938): αναφέρεται ότι στο οικόπεδο του Παναγιώτη Καραμανώλη βρέθηκαν αρχαίοι τάφοι, «εις τινά δε εκ τούτων μία περικεφαλαία χάλκινος ... ως και τινάς υδρίας τε-

Εικ. 3. Βοιωτική κύλικα Κωμαστών, ΑΜΘ, αρ. 3042. Πλάγιες όψεις και τομή (σχέδιο: Ελπίδα Μαυροβίτου © ΥΠΠΟΤ - ΑΜΘ).

ότι το αγγείο βρέθηκε πιθανότατα σε τάφο, διότι σώζεται ακέραιο, εκτός από τη μία λαβή¹⁰. Είναι μια κύλικα του Τύπου Κωμαστών (Komast Cup), από τις ελάχιστες που κατασκευάστηκαν και διακοσμήθηκαν σε βοιωτικά κεραμικά εργαστήρια, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Οι μορφές των κωμαστών πρωτοεμφανίστηκαν σε κορινθιακά αγγεία της μεταβατικής περιόδου (τελευταίες δεκαετίες 7ου αι. π.Χ.) και σύντομα εξαπλώθηκαν σε πολλά κεραμικά εργαστήρια (Αττικής, Λακωνίας, Βοιωτίας, Ανατολικής Ελλάδας, Κάτω Ιταλίας και Σικελίας), καθένα από τα οποία τους απεικόνισε σε αγγεία διαφόρων σχημάτων, διαμορφώνοντας τις δικές του εικονογραφικές παραλλαγές

10. Ύψος 7,4 εκ. Διάμ. χείλους 14,5 εκ. Διάμ. με λαβές περ. 19,5 εκ. (η μία συμπληρωμένη). Διάμ. βάσης 4,9 εκ. Ακέραιη, εκτός από τη μία λαβή, από την οποία σώζεται μόνο η ρίζα και έχει συμπληρωθεί. Μικρές απολεπίσεις και αποκρούσεις στο χείλος και στην περίμετρο του ποδιού. Πηλός καστανοκόκκινος (5 YR, 5/4-5/6), αρκετά καθαρός, με διάσπαρτα αβεστολιθικά εγκλείσματα μικρού και μεσαίου μεγέθους, στα οποία οφείλονται μικρές τοπικές αποφλοιώσεις της επιφάνειας κατά την όπτηση. Μελανό υάλωμα, αρκετά στιλπνό, και επίθετο ιώδες χρώμα που σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση.

και προτιμήσεις¹¹. Ωστόσο, το σχήμα της κύλικας Τύπου Κωμαστών, με το χαμηλό κωνικό πόδι, το βαθύ σώμα και το διακριτό και έντονα εξωστρεφές χείλος, φαίνεται ότι είναι δημιούργημα του αττικού Κεραμείου, στο οποίο ενσωματώθηκαν επιδράσεις από παρόμοιου σχήματος μεσοκορινθιακές κύλικες¹². Αττικό δημιούργημα είναι και ο συνδυασμός των κυλίκων του συγκεκριμένου σχήματος με την τυποποιημένη απεικόνιση δύο ή τριών κωμαστών σε κάθε

11. Από τις άφθονες επί του θέματος δημοσιεύσεις, βλ. με περαιτέρω βιβλιογραφία: Payne 1931, 118-124. Seeberg 1971. Pipili 1987, 71-75. Amyx 1988, 650 αρ. F, 651-652, 653-657 (σποράδην). Vienneis & Kaeser 1992, 283-302 [B. Kaeser & B. Gossel-Raeck]. CVA Thebes, Archaeological Museum 1, 16-17, πίν. 2 [V. Sabetai]. Carpenter 2007. Green 2007a. Isler-Kerényi 2007a, 17-59. Isler-Kerényi 2007b. Smith 2007. Smith, T. J. 2010.

12. Για την ενδογενή εξέλιξη του σχήματος στην Αττική: Brijder 1983, 25-26, 30-32, 44-48, 50-52, ο οποίος τονίζει τις διαφορές μεταξύ των αττικών κυλίκων και των παρόμοιων κυλίκων της Μέσης Κορινθιακής περιόδου. Αντιθέτως, ο Beazley (1993, 26) θεωρεί το σχήμα δάνειο από την Κόρινθο, τροποποιημένο από τους αττικούς κεραμείς. Τις έντονες κορινθιακές επιρροές δέχονται και οι Τιβέριος (1981, 153, 158) και Amyx (1988, 462-464 κα σημ. 76).

όψη¹³. Οι συγκεκριμένες κύλικες, ως ολοκληρωμένες δημιουργίες, πρωτοεμφανίστηκαν στα εργαστήρια των αττικών αγγειογράφων που δούλευαν με τον τρόπο του Ζωγράφου ΚΧ, ενώ ο ίδιος είχε ζωγραφίσει τουλάχιστον μία κύλικα προδρομικού σχήματος (Pre-Komast Cup), καθώς και μορφές κωμαστών σε αγγεία άλλων σχημάτων¹⁴.

Ειδικά για τη Βοιωτία, σημειώνουμε ότι οι κωμαστές είναι από τις πρώτες ανθρώπινες μορφές που εμφανίζονται σε βοιωτικά μελανόμορφα αγγεία (ήδη από τις αρχές του 6ου αι. π.Χ.) και στη συνέχεια αποτελούν τη συχνότερα απεικονιζόμενη ανθρώπινη μορφή σε αυτά, κυρίως μάλιστα σε αγγεία πόσεως¹⁵. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η Ομάδα των Βοιωτών Χορευτών (Boeotian Dancers Group, περίπου 570-550 π.Χ.), στην οποία έχουν εντοπιστεί αρκετά χέρια διαφορετικών αγγειογράφων, που συνηθίζουν να απεικονίζουν ομάδες κωμαστών στα αγγεία τους, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται και λιγοστές κύλικες¹⁶.

Το σχήμα και οι αναλογίες της κύλικας από τη Θέρμη βρίσκονται πολύ κοντά στις ανάλογες αττικές κύλικες που κατασκευάστηκαν στο εργαστήριο

του Ζωγράφου ΚΧ, αλλά επηρεάζονται και από τις λίγο μεταγενέστερες κύλικες που αποδίδονται στον Ζωγράφο ΚΥ και τον κύκλο του:¹⁷ είναι ένα μικρό αγγείο, με χαμηλό κοίλο κωνικό πόδι, το οποίο έχει κυρτή επιφάνεια έδρασης. Το σώμα είναι βαθύ, ο ώμος δημιουργεί μια αρκετά έντονη καμπύλη και το χαμηλό χείλος έχει έντονη κλίση προς τα έξω. Οι λαβές βρίσκονται λίγο πιο κάτω από την ένωση του χείλους με τον ώμο, έχουν ωοειδή διατομή και ελαφρά κλίση προς τα επάνω.

Το εσωτερικό της κύλικας είναι βαμμένο εξ ολοκλήρου μαύρο και δεν υπάρχει η στενή άβαφη ζώνη που αφήνουν οι αττικοί αγγειογράφοι στην εσωτερική ακμή του χείλους¹⁸. Μαύρη είναι επίσης και η εξωτερική επιφάνεια των λαβών, καθώς και η εξωτερική επιφάνεια του ποδιού, εκτός από την κάτω περιφέρειά του – στοιχεία που χαρακτηρίζουν και τις αττικές κύλικες. Επίσης, όπως και στα αττικά παραδείγματα, το εσωτερικό του ποδιού είναι άβαφο, εκτός από έναν μαύρο κύκλο που βρίσκεται λίγο πιο μέσα από την επιφάνεια έδρασης, αλλά εδώ δεν υπάρχει η μαύρη κουκίδα που στα αττικά αγγεία τονίζει την ένωση του ποδιού με το σώμα. Στο χείλος, η τυπική διακόσμηση με ρόδακες ή με δικτυωτό μοτίβο των αττικών κυλικών Τύπου Κωμαστών αντικαθίσταται από μια σειρά μικρών διαγώνιων γραμμών. Παραλείπεται επίσης η μαύρη γραμμή που στις αττικές κύλικες τονίζει την περίμετρο του χείλους, αλλά διατηρείται η μαύρη γραμμή που, όπως και στα αττικά παραδείγματα, βρίσκεται λίγο πιο κάτω από την ένωση του χείλους με τον ώμο¹⁹. Ακόμη πιο χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι από το αγγείο απουσιάζει το τυπικό ακτινωτό μοτίβο που παρατηρείται στο κάτω μέρος του σώματος όλων των αττικών κυλικών Τύπου Κωμαστών. Στη θέση του υπάρχουν δύο ομόκεντροι κύκλοι, στον εξωτερικό από τους οποίους ‘πατούν’ οι μορφές²⁰. Επίσης, διατηρούνται τα τυπικά για τις αττικές κύλικες Τύπου Κωμαστών μοτίβα κάτω από τις λαβές (Εικ. 3): ένα όρθιο ανθέμιο, κάτω από το οποίο φύεται ένα ανεστραμμένο άνθος λωτού, ενώ τέσσερις

13. Υπάρχουν πολλές κύλικες με παρόμοιο σχήμα που διακοσμούνται με άλλα θέματα ή δεν έχουν καθόλου εικονιστική διακόσμηση: Brijder 1983, 25 σημ. 22, 31-32, 59-67, 88-94 (Plain Cups of Pre-komast shape, Plain Komast Cups). Brijder 1991, 474, 476-478. Τον συνδυασμό σχήματος-διακόσμησης από αττικούς κεραμείς επεσήμανε ήδη ο Beazley (1993, 26) –βλ. όμως και την παρατήρηση του Amyx (1988, 463, σημ. 76) σχετικά με ορισμένες μεσοκορινθιακές κύλικες με απεικόνιση κωμαστών. Γενικότερα για τους αττικούς αγγειογράφους που περιλαμβάνονται στην Ομάδα των Κωμαστών και ζωγράφισαν αγγεία διαφόρων σχημάτων, ανάμεσά τους και κύλικες Τύπου Κωμαστών: ABV 23-28, 31-37, 680-681, 714. *Paralipomena* 14-17. *Beazley Addenda*² 7-9. Brijder 1983, 25-27, 30-32, 34-52, 57-105. Brijder 1991, 472-478.

14. Beazley 1993, 25-27. Brijder 1983, 50-52, 63-65, 67-72. Brijder 1991, 472, 475-476. Για τον Ζωγράφο ΚΧ, βλ. γενικότερα: Kreuzer 1997. Kreuzer 2009α.

15. Για την εισαγωγή του μελανόμορφου ρυθμού στη Βοιωτία, προφανώς μέσω αττικών, κορινθιακών και άλλων επιδράσεων (εισαγωγές αγγείων αλλά και μετανάστες κεραμείς): Sparkes 1967, 119-120. Kilinski 1990, 2-3, 34-40, 63-67. Kreuzer 2009α. Γενικότερα για τη μετανάστευση κεραμείων στις αρχές του 6ου αι. π.Χ.: Kreuzer 2009β. Για την πρόωμη εμφάνιση των κωμαστών στα βοιωτικά μελανόμορφα αγγεία και γενικά για την εικονογραφία τους, κυρίως στο πλαίσιο της Ομάδας των Βοιωτών Χορευτών, βλ. την επόμενη σημείωση.

16. Ομάδα των Βοιωτών Χορευτών: ABV 29-31, 680 (εξετάζει τα αγγεία τους στο πλαίσιο της Ομάδας των Κωμαστών, τονίζοντας την επιρροή του Ζωγράφου ΚΧ). *Paralipomena* 15. *Beazley Addenda*² 8. Kilinski 1978. Kilinski 1990, 14-19, 36, 41 και σημ. 5, 61. Isler-Kerényi 2007α, 34-40. CVA Thebes, Archaeological Museum 1, 18-19, πίν. 4-5 και 21-22, πίν. 7-8 [V. Sabetai]. Kreuzer 2009α. Smith, T. J. 2010, 150-175 (σποράδην).

17. Για το εργαστήριο του Ζ. ΚΧ, βλ. παραπάνω σημ. 14. Για τις κύλικες Τύπου Κωμαστών του Ζωγράφου ΚΥ: Brijder 1983, 31, 50-52, 73-76. Brijder 1991, 473, 475-476.

18. Για όλα τα σταθερά χαρακτηριστικά της διακόσμησης των αττικών κυλικών Τύπου Κωμαστών: Brijder 1983, 26-27.

19. Η γραμμή αυτή διακόπτεται επάνω από τη μία λαβή, προφανώς από αμέλεια του αγγειογράφου.

20. Και η γραμμή αυτή διακόπτεται σε ένα σημείο (βλ. και την προηγούμενη σημείωση).

ελικοειδείς βλαστοί αναπτύσσονται προς τα επάνω και κάτω αντίστοιχα, εκατέρωθεν των λαβών²¹. Ωστόσο, στο αγγείο μας το μοτίβο αποδίδεται εντελώς σχηματικά και μάλιστα με διαφορετικό τρόπο σε κάθε λαβή: στη μία περίπτωση τα φύλλα του ανθεμίου δηλώνονται με μαύρο χρώμα, αλλά η χάραξη αντί να ακολουθεί τα περιγράμματά τους δημιουργεί ένα αμελές ωοειδές σχήμα επάνω στο ανθέμιο. Δύο μικρές οριζόντιες γραμμές χαράζονται πρόχειρα επάνω στο στέλεχος που ενώνει το ανθέμιο με το άνθος λωτού, ενώ ανάλογα συνοπτικές είναι και οι χαράξεις επάνω στο τελευταίο, οι οποίες ωστόσο δηλώνουν ένα λογχοειδές κεντρικό πέταλο, ανάλογο με εκείνα που χαρακτηρίζουν τους λωτούς σε αρκετές πρώιμες αττικές κύλικες Τύπου Κωμαστών (αυτό ίσως να αποτελεί μια ένδειξη για τη χρονολόγηση του αγγείου)²². Αυτό το πέταλο τονίζεται με ιώδες χρώμα, όπως και ο κάλυκας του λωτού και ο πυρήνας του ανθεμίου. Στο μοτίβο που βρίσκεται κάτω από την άλλη λαβή υπάρχουν παρόμοιες χαράξεις στο ανθέμιο, αλλά καθόλου στο συνδετικό στέλεχος, και μόνο δύο οριζόντιες χαράξεις στο άνθος λωτού, χωρίς να δηλώνεται το κεντρικό λογχοειδές πέταλο. Διατηρείται ωστόσο το ιώδες επίθετο χρώμα στον πυρήνα του ανθεμίου και στον κάλυκα του άνθους λωτού.

Δύο κωμαστές εικονίζονται σε κάθε όψη της κύλικας, ο ένας απέναντι από τον άλλο – μοτίβο που χαρακτηρίζει και τα αντίστοιχα αττικά αγγεία²³. Τα

21. Το μοτίβο έχει κορινθιακή καταγωγή, αλλά σπανίως υπάρχει κάτω από τις λαβές των μεσοκορινθιακών κυλικών. Αντιθέτως, συναντάται κάτω από τις λαβές σκύφων του Ζωγράφου ΚΧ: Brijder 1983, 52. Στη βοιωτική παραγωγή απαντά συχνά και σε διάφορες παραλλαγές σε αγγεία της Ομάδας των Βοιωτών Χορευτών, βλ. λ.χ.: Kilinski 1978, 188 και εικ. 7, 9-10, 13, 16-17. Kilinski 1990, πίν. 16.3-4, 17.2, 18.1-2, 23.3, 25.1, 28.2, 29.4. CVA Thebes, Archaeological Museum 1, 18-19, πίν. 4 [V. Sabetai].

22. Αντιθέτως, οι κορινθιακοί λωτοί δεν έχουν αυτό το κεντρικό λογχοειδές φύλλο, που συναντάται στον Ζωγράφο ΚΧ και σε ορισμένους ακόμη αγγειογράφους του εργαστηρίου του, αλλά όχι στους νεότερους αγγειογράφους των αττικών κυλικών Τύπου Κωμαστών: Brijder 1983, 52, 85 (σχέδια). Για το κεντρικό λογχοειδές φύλλο σε άλλα βοιωτικά αγγεία: Kilinski 1978, 188. Kilinski 1990, 36, πίν. 23.3, πίν. 25.1.

23. Ο μικρός αριθμός των απεικονιζόμενων κωμαστών χαρακτηρίζει ήδη το έργο του Ζωγράφου ΚΧ (Brijder 1983, 51-52), ενώ οι βοιωτοί αγγειογράφοι προτιμούν να εικονίζουν μεγαλύτερες ομάδες, εκτός εάν δεν το επιτρέπει ο διαθέσιμος χώρος (Smith, T. J. 2010, 163-164). Αττικό χαρακτηριστικό μπορεί επίσης να θεωρηθεί η έλλειψη κάθε εικονογραφικού στοιχείου που θα μπορούσε να δίνει περισσότερες πληροφορίες για τη δράση των κωμαστών (λ.χ. απεικόνιση αυλητή, αγγείων πόσεως, υποδήλωση χώρου, κ.ά.), κάτι που παρατηρούμε σε αρκετές, κυρίως πολυπρόσωπες, βοιωτικές παραστάσεις κωμαστών: Smith, T. J. 2010, 158-175.

σώματα και τα κεφάλια τους είναι αποδοσμένα σε προφίλ, αλλά τα στήθη τους εικονίζονται μετωπικά, πιθανόν στην προσπάθεια να αποδοθεί η χορευτική συστροφή του σώματος. Πίσω από το κεφάλι κάθε κωμαστή υπάρχει από ένας πρόχειρα αποδοσμένος μαύρος ρόδακας (σαν 'αστερίσκος'). Όλοι σκύβουν προς τα εμπρός, είναι γενειοφόροι, με φουσκωτές κοιλιές και τονισμένους γλουτούς, γυμνοί αλλά χωρίς να δηλώνονται τα γεννητικά τους όργανα²⁴. Το σώμα και τα άκρα τους είναι αποδοσμένα με σκιαγραφία²⁵, ενώ χάραξη χρησιμοποιείται μόνο στην περιοχή του κεφαλιού και του στήθους, για να δηλώσει τα μάτια, τα φρύδια, το στόμα και τα αυτιά, να ορίσει τη γραμμή των μαλλιών και των γενειάδων επάνω στο δέρμα του προσώπου, να τονίσει τα οστά της κλείδας, καθώς και τη διπλή καμπύλη και τις θηλές του στήθους. Με ιώδες χρώμα τονίζονται τα μαλλιά και τα γένια τους, καθώς και δύο έντονοι κύκλοι γύρω από τις θηλές (ένας γύρω από κάθε μία)· στους κωμαστές που βρίσκονται στην αριστερή πλευρά κάθε όψης οι δύο κύκλοι εφάπτονται.

Οι κωμαστές της μίας όψης πατούν με τα δυο τους πόδια στο έδαφος (Εικ. 2)²⁶. Η χορευτική τους κίνηση υποδηλώνεται από τη συστροφή και τις κάμψεις του κορμού, καθώς και από τις κινήσεις των χεριών, που εκτείνονται μπροστά και πίσω από τα σώματά τους με τις παλάμες λιγότερο ή περισσότερο ανοιχτές. Οι κωμαστές της άλλης όψης πατούν με το ένα πόδι στο έδαφος και φέρνουν το άλλο μπροστά, ανάμεσά τους (Εικ. 1). Το πόδι του κωμαστή που βρίσκεται αριστερά σηκώνεται πολύ ψηλά, θυμίζοντας την ιδιότυπη χορευτική 'κλωτσιά' που χαρακτηρίζει τις απεικονίσεις πολλών βοιωτών κωμαστών²⁷. Τα χέρια τους εκτείνονται μπροστά και πίσω από τα σώματά τους, με τις παλάμες ανοιχτές.

Αναφέραμε ήδη ότι ελάχιστες κύλικες Τύπου Κωμαστών κατασκευάστηκαν στα βοιωτικά κεραμικά εργαστήρια, ίσως επειδή οι Βοιωτοί, κατά τη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής αλλά και αργότερα, προτιμούσαν να χρησιμοποιούν κύπελλα άλλων σχημάτων,

24. Για το θέμα: Smith, T. J. 2010, 152-158.

25. Για τη μακρόχρονη χρήση της σκιαγραφίας στα βοιωτικά αγγεία: Sparkes 1967, 119-121. Kilinski 1990, 2-3. Smith, T. J. 2010, 150-175 (σποράδην).

26. Για ανάλογα παραδείγματα στη βοιωτική εικονογραφία: Smith, T. J. 2010, 161-167 (σποράδην).

27. Ενδεικτικά: Kilinski 1978, 188, εικ. 5-10, εικ. 16-17, εικ. 20. Kilinski 1990, 14-19, σποράδην. Smith, T. J. 2010, 162-164.

τα οποία ανήκαν στη δική τους κεραμική παράδοση, όπως είναι λ.χ. οι βοιωτικές κύλικες με πουλιά (Bird Cups), οι βοιωτικοί κάνθαροι, τα καρχήσια και οι σκύφοι²⁸. Για τον λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι στον αγγειογράφο που διακόσμησε το αγγείο μας μπορούμε να αποδώσουμε και μία ακόμη κύλικα Τύπου Κωμαστών, άγνωστης προέλευσης, που βρίσκεται στο εμπόριο αρχαιοτήτων (Εικ. 4)²⁹. Το σχήμα της δεύτερης κύλικας είναι όμοιο με της δικής μας, επομένως μπορούμε εύλογα να υποθέσουμε ότι ο αγγειογράφος μας ήταν και αγγειοπλάστης, όπως συμβαίνει και με την πλειονότητα των αττικών κυλικών Τύπου Κωμαστών³⁰. Με εντελώς όμοιο τρόπο αποδίδονται και οι κωμαστές, πάλι από δύο σε κάθε όψη, με ιώδη μαλλιά και γένια, με ιώδεις κύκλους στο στήθος και με παρόμοιες στάσεις των σωμάτων και κινήσεις των άκρων (απεικονίζεται και πάλι το μοτίβο της 'κλωτσιάς', αλλά εδώ κανένας κωμαστής δεν πατά και με τα δυο του πόδια στο έδαφος).

Στην παραπληρωματική διακόσμηση εντοπίζονται μικρές αλλά ενδιαφέρουσες διαφορές³¹: το πόδι και οι λαβές είναι και πάλι βαμμένες μαύρες στην εξωτερική τους επιφάνεια, υπάρχει και ο μικρός μαύρος κύκλος στην κάτω επιφάνεια του ποδιού, αλλά πίσω από τα κεφάλια όλων των κωμαστών ζωγραφίζονται μαύρα σταυροειδή μοτίβα με στιγμές στα διάκενα (αντί για τους σχηματοποιημένους ρόδακες στην κύλικα της Θέρμης), ενώ ανάμεσα στους κωμαστές κάθε όψης προστίθεται και ένα ακόμη παραπληρωματικό μοτίβο, ένας κύκλος με κουκίδα στο κέντρο. Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η διακόσμηση του χείλους, με μαύρα βαθμιδωτά μοτίβα σε σειρά προς τα δεξιά (αντί για τις διαγώνιες γραμμές στην κύλικα της Θέρμης). Τα μοτίβα αυτά χαρακτηρίζουν κατεξοχήν τις μεσοκορινθιακές κύλικες που έχουν αρκετές ομοιότητες με εκείνες του Τύπου Κωμαστών³² και εντοπίζονται σε ένα τουλάχιστον αττικό αγγείο, στο χείλος μιας προδρομικής κύλικας Κωμαστών του Ζωγράφου ΚΧ, στην οποία γενικότερα αναγνωρίζονται έντονες

κορινθιακές επιδράσεις³³. Ίσως, λοιπόν, το μοτίβο αυτό μπορεί να συνεισφέρει στη συζήτηση για τις επιρροές που δέχθηκε ο αγγειογράφος από την Αττική ή/και από την Κόρινθο και για τον τρόπο με τον οποίο τις συνδύασε προκειμένου να ολοκληρώσει τις δικές του δημιουργίες³⁴. Το σημαντικότερο πάντως είναι ότι οι δύο αυτές κύλικες συγκροτούν τα χαρακτηριστικά ενός νέου αγγειογράφου του βοιωτικού Κεραμικού, στον οποίο δίνουμε το συμβατικό όνομα «Ζωγράφος της Θέρμης 3042».

Οι δύο κύλικες του Ζ. της Θέρμης 3042 προστίθενται τώρα στις άλλες δύο, ήδη γνωστές στην έρευνα, βοιωτικές κύλικες Τύπου Κωμαστών, και συγκροτούν έτσι μια μικρή ομάδα³⁵.

Η πρώτη βρέθηκε στην Ετρουρία (Chiusi), φυλάσσεται στο Μουσείο της πόλης του Βουκουρεστίου και αρχικά είχε θεωρηθεί προϊόν αττικού εργαστηρίου³⁶. Σε κάθε όψη εικονίζονται τρεις χορευτές, όλοι νεαροί, εκτός από έναν γενειοφόρο που βρίσκεται στο κέντρο της μίας όψης. Ένας φυλλωτός ρόδακας είναι το μοναδικό παραπληρωματικό μοτίβο που διακρίνεται στη μία όψη, εκτός φυσικά από τα τυπικά συμπλέγματα ανθεμίου, άνθους λωτού και βλαστών που βρίσκονται κάτω από τις λαβές. Η διακόσμηση αυτής της κύλικας διαφέρει αρκετά από τις δύο του Ζωγράφου της Θέρμης 3042, και σε πολλά σημεία ακολουθεί πιστότερα τα αττικά πρότυπα. Διατηρούνται, π.χ., οι ακτίνες στο κάτω μέρος του σώματος, καθώς και η τριπλή γραμμή στην οποία πατούν οι μορφές. Επίσης, η χάραξη χρησιμοποιείται με προσοχή στους παραπληρωματικούς ρόδακες και

33. Brijder 1983, 51, σημ. 242, 63-65, 222 αρ. PK 9.

34. Στη Βοιωτία κατασκευάστηκαν αρκετές μμήσεις κορινθιακών αγγείων: Amyx 1988, 681-682, πίν. 127.1-2 (ο Horse-Bird Painter και πιθανόν ο Istanbul Painter, στο έργο των οποίων όμως ο Kilinski [1990, 4-5, 7-13, 34-35] διακρίνει και έντονες αττικές επιδράσεις και διατυπώνει τη σκέψη ότι μαθήτευσαν ή μετανάστευσαν από την Αττική στη Βοιωτία).

35. Θα πρέπει επομένως να διορθωθεί η σημείωση της Smith (Smith, T. J. 2010, 151, σημ. 10) ότι η μοναδική βοιωτική κύλικα Τύπου Κωμαστών είναι μία κύλικα στο Μόναχο (βλ. παρακάτω και σημ. 38).

36. Αρ. 18807: ABV 35/8 (Komast Group: VII, Unallotted). *Paralipomena* 17. *Beazley Addenda*² 9. CVA Bucarest 2, Collection Dr. Georges et Maria Severeanu (Musée de la Ville de Bucarest) et Collections Privées, 16, πίν. 14 (με τον τρόπο του Ζωγράφου ΚΧ) [P. Alexandrescu & S. Dimitriu]. Brijder 1983, 72 (αναλυτικά για το σχήμα, τη διακόσμηση και την απόδοση σε βοιωτικό εργαστήριο). Ο Kilinski (1990) δεν την αναφέρει. Είναι λίγο μεγαλύτερη από την κύλικα της Θέρμης: Ύψος 8,9 εκ. Διάμ. χείλους 20,9 εκ. Διάμ. με λαβές 27,8 εκ. Διάμ. βάσης 6,2 εκ.

28. Ενδεικτικά: Kilinski 1990, 58-59.

29. Για την πληροφορία ευχαριστώ θερμά τον H. Brijder.

30. Brijder 1983, 24 και σημ. 8-11.

31. Δεν έχω δει φωτογραφία του εσωτερικού και των πλάγιων όψεων της κύλικας.

32. Βλ. ενδεικτικά: Amyx 1988, πίν. 79, 80, 93, 116-117, 120 (στα χείλη κυλικών και άλλων αγγείων). Απλουστευμένη παραλλαγή του μοτίβου εντοπίζεται και σε τυπικές βοιωτικές μελανόμορφες κύλικες και πυξίδες, βλ. λ.χ.: CVA München 3, Museum Antiker Kleinkunst, πίν. 146.5-7 [R. Lullies]. Kilinski 1990, πίν. 29.3.

Εικ. 4. Βοιωτική κύλικα Κωμαστών,
Εμπόριο Αρχαιοτήτων
(από: αρχείο H. Brijder).

στα κοσμήματα κάτω από τις λαβές, όπου τοποθετείται με ακρίβεια το ιώδες επίθετο χρώμα σε συγκεκριμένα σημεία. Το άνθος του λωτού δεν έχει το κεντρικό λογχόσχημο πέταλο που φέρει η κύλικα της Θέρμης και οι πρώιμες αττικές κύλικες Τύπου Κωμαστών. Μη αττικό χαρακτηριστικό είναι και το αδιακόσμητο χείλος, καθώς και το γεγονός ότι στην κάτω επιφάνεια του ποδιού ζωγραφίζονται τρεις μαύροι κύκλοι (και όχι μόνο ένας). Βοιωτικό χαρακτηριστικό, και κυρίως της Ομάδας των Βοιωτών Χορευτών στην οποία αποδόθηκε το αγγείο, είναι η χορευτική 'κλωτσία' που δίνουν οι περισσότεροι από αυτούς. Τέλος, ο τρόπος απόδοσης των ίδιων των κωμαστών, οι οποίοι είναι εν μέρει ενδεδυμένοι, διαφέρει πολύ από εκείνους της Θέρμης³⁷.

Η τελευταία κύλικα που θα εξετάσουμε είναι άγνωστης προέλευσης και βρίσκεται στο Μόναχο³⁸. Έχει μικρό μέγεθος, όπως όλες οι βοιωτικές κύλικες Κωμαστών που είδαμε μέχρι τώρα, και παρόμοιο σχήμα, με χαμηλό πόδι, βαθύ σώμα αλλά πιο

ψηλό χείλος. Σε κάθε όψη εικονίζεται μια γυναίκα με μακρύ ζωσμένο πέπλο που χορεύει ανάμεσα σε δύο γυμνούς γενειοφόρους άνδρες. Όλοι αποδίδονται με ζωηρές κινήσεις, ενώ στη μία όψη ο πέπλος της γυναίκας ανοίγει στο πλάι και φαίνεται το υψωμένο πόδι της³⁹. Πρόχειρα σχεδιασμένοι ρόδακες (δύο και ένας, αντίστοιχα, σε κάθε όψη) αποτελούν το μοναδικό παραπληρωματικό μοτίβο ανάμεσα στις μορφές. Το χείλος διακοσμείται με το συνηθισμένο δικτυωτό μοτίβο των ανάλογων αττικών κυλίκων, αλλά δεν υπάρχουν ακτίνες στο κάτω μέρος του σώματος, ούτε γραμμές εδάφους κάτω από τους χορευτές. Τα μοτίβα με το ανθέμιο, το άνθος λωτού και τους βλαστούς κάτω από τις λαβές είναι πρόχειρα σχεδιασμένα με αραιό μαύρο χρώμα, ωστόσο χρησιμοποιείται η χάραξη, το ιώδες επίθετο χρώμα και επιπλέον προστίθεται ένα ριπιδίοσχημο μοτίβο στα σημεία όπου συναντώνται οι δύο ελικοειδείς βλαστοί που πλαισιώνουν το κεντρικό κόσμημα. Διατηρείται επίσης το κεντρικό λογχοειδές φύλλο των λωτών, όπως απεικονίζεται ήδη στην κύλικα από τη Θέρμη και σε πρώιμες αττικές κύλικες Τύπου Κωμαστών.⁴⁰

Από τα όσα συζητήσαμε παραπάνω, προκύπτει ότι οι τέσσερις, μέχρι σήμερα γνωστές, βοιωτικές κύλικες Τύπου Κωμαστών κατασκευάστηκαν από τουλάχιστον δύο αγγειοπλάστες⁴¹ και ζωγραφίστηκαν από

37. Για τα ενδύματα των βοιωτών κωμαστών: Smith, T. J. 2010, 152-158.

38. Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek, αρ. SH 426 (πριν αρ. 2267). Αγοράστηκε στο Παρίσι το 1898: Payne 1931, 194, σημ. 2 («Between the Komast and the Polos Groups»). ABV 36 (θεωρείται όψιμη, πιθανόν βοιωτική, μίμηση των αττικών κυλίκων Τύπου Κωμαστών). Brijder 1983, 72, σημ. 79, πίν. 103b (συγκρίνει το σχήμα της με μια πρώιμη κύλικα του Ζωγράφου ΚΥ). Kilinski 1990, 58-59, πίν. 6.2. Vierendeel & Kaeser 1992, 289, εικ. 47.2a-b [B. Gossel-Raack]. Smith, T. J. 2010, 151, σημ. 10, 162, πίν. 28c. Οι αναλογίες της βρίσκονται πολύ κοντά στη δική μας κύλικα: Ύψος 7,5 εκ. Διάμ. χείλους 15,3 εκ. Ευχαριστώ θερμά τον J. Gebauer που μου έστειλε φωτογραφίες και πληροφορίες για το αγγείο και τον F. Knauss για τη βοήθειά του.

39. Για απεικονίσεις γυναικών σε σκηνές βοιωτικών κώμων: Kilinski 1990, 44-45. Smith, T. J. 2010, 157. CVA Thebes, Archaeological Museum 1, 17-18, πίν. 3 και 23-24, πίν. 10-11 [V. Sabetai].

40. Βλ. και σημ. 22.

41. Όσο μπορούμε να κρίνουμε από τα διαθέσιμα σχέδια των κυλίκων της Θέρμης και του Μονάχου.

τρεις διαφορετικούς αγγειογράφους. Το δείγμα είναι πολύ μικρό για να αποπειραθούμε μια χρονολογική κατάταξη των κυλίκων, οι οποίες παρουσιάζουν, κατά περίπτωση, ποικίλες συγκλίσεις και αποκλίσεις από τα αττικά πρότυπά τους. Θα πρέπει να χρονολογηθούν στην εικοσαετία 570-550 π.Χ., όπως έχει ήδη προταθεί για τα δύο δημοσιευμένα παραδείγματα, και μάλιστα οι δύο κύλικες του Ζωγράφου της Θέρμης 3042 ίσως βρίσκονται πιο κοντά στην αρχή παρά στο τέλος αυτής της εικοσαετίας. Είναι επομένως πολύ σημαντικό το γεγονός ότι οι δύο κύλικες με γνωστή προέλευση βρέθηκαν μακριά από τη Βοιωτία, στο Chiusi της Ετρουρίας και στη Θέρμη Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, καθώς η έρευνα έχει επισημάνει την εντελώς περιορισμένη διασπορά των βοιωτικών αγγείων εκτός Βοιωτίας και μάλιστα σε τόσο πρώιμη εποχή⁴².

Στο ίδιο διάστημα, οι κύλικες, οι σκύφοι καθώς και άλλα αγγεία του Ζωγράφου ΚΧ και της Ομάδας των Κωμαστών, φθάνουν σε όλες τις αγορές της Μεσογείου: στη Νότια Ισπανία και Γαλλία, στην Κάτω Ιταλία και Σικελία, στην Κυρηναϊκή και τη Ναύκρατη, στις ακτές της Ιωνίας και της Αιολίας, στη Ρόδο, τη Σάμο και την Κύπρο, στις ακτές του Βόρειου Αιγαίου, αλλά και στο Berezan και την Ιστρία στον Εύξεινο Πόντο⁴³. Ειδικά για τη Μακεδονία, ο Τιβέριος

έχει επισημάνει ότι τα αγγεία της Ομάδας των Κωμαστών αντιπροσωπεύουν ορισμένες από τις παλαιότερες εισαγωγές αττικών αγγείων στην περιοχή⁴⁴.

Τα βοιωτικά εργαστήρια όπου ανήκουν οι αγγειογράφοι και οι αγγειοπλάστες που είδαμε, καταπίστηκαν με την κατασκευή και διακόσμηση κυλίκων Τύπου Κωμαστών όχι βεβαίως για να συναγωνιστούν τις ανάλογες αττικές κύλικες στις αγορές της Μεσογείου, αλλά μάλλον για να ανταποκριθούν στο φαινόμενο της αυξημένης ζήτησης των συγκεκριμένων αγγείων. Το ερώτημα για το πώς έφτασαν οι κύλικές τους στην Ετρουρία και στον Θερμαϊκό Κόλπο δεν είναι εύκολο να απαντηθεί. Ο Sparkes είχε διατυπώσει την άποψη ότι τα πρώιμα μελανόμορφα βοιωτικά αγγεία που βρέθηκαν πολύ μακριά από τη Βοιωτία δεν διακινήθηκαν ως εμπορικά προϊόντα, αλλά μεταφέρθηκαν από μεμονωμένα άτομα, κάτι που μπορεί να ισχύει για τη δική μας κύλικα. Εξάλλου, μεμονωμένα βοιωτικά αγγεία είχαν φτάσει στην περιοχή του Θερμαϊκού Κόλπου, και συγκεκριμένα στη Σίνδο, ίσως ήδη από την Εποχή του Σιδήρου⁴⁵. Γενικά πάντως ελάχιστα στοιχεία διαθέτουμε σήμερα για τη διασπορά των γραπτών βοιωτικών αγγείων στη Μακεδονία⁴⁶, καθώς τα λιγοστά δημοσιευμένα

42. Για τη μικρή διασπορά των βοιωτικών αγγείων εκτός της Βοιωτίας (με εξαίρεση τις γειτονικές περιοχές της Εύβοιας και ίσως της Αττικής): Sparkes 1967, 116. Kilinski 1990, 2. Αβρονιάδης 2007, 141-142 (για ευρήματα από την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, 6ος-4ος αι. π.Χ.).

43. Για την προέλευση: Τιβέριος 1981, 151-153, 165-167. Brijder 1983, 70-84 σποράδην. Brijder 1991, 472-474, 476-478. Ιδιαίτερως ενδιαφέρει ο Ζωγράφος των Κωμαστών της Βιέννης (Vienna Komast Painter), τα αγγεία του οποίου εξαγονταν κατεξοχήν στο Βόρειο Αιγαίο: το επώνυμο αγγείο του βρέθηκε στην Ποτίδαια, ενώ αρκετές κύλικές του προέρχονται από το Αρτεμίσιο της Θάσου (Brijder 1983, 84, 230 αρ. K98-K102. Brijder 1991, 474, αρ. 2, αρ. 4). Στη Θάσο βρέθηκαν πολλές ακόμη αττικές κύλικες Τύπου Κωμαστών (Brijder 1983, 226 αρ. K45, 229-230 αρ. K83-K85 και αρ. K93-K97, 235 αρ. K213. Brijder 1991, 474, 478). Για τις κύλικες από τη Θάσο, βλ. και: Maffre 1990, 411-413. Maffre 2009, σποράδην. Smith, T. J. 2010, 36 και σημ. 17, 47, 65 (αρ. 85.670 του Ζωγράφου ΚΥ). Για ένα όστρακο από τη Νεάπολη (Καβάλα) που θεωρήθηκε ότι ανήκει στην Ομάδα των Κωμαστών αλλά δεν αναφέρεται από τον Brijder (1983 και 1991): *Paralipomena* 17 (Komast Group, Unalloted, αρ. A987). Σημειώνεται επίσης ότι στη Μακεδονία εισάγονταν και κύλικες της κατηγορίας των Κωμαστών με ταινιωτή διακόσμηση (Plain Komast Cups: βλ. σημ. 13), οι οποίες συχνά συγχέονται με τις λεγόμενες ιωνικές ή ιωνίζουσες κύλικες, βλ. λ.χ. ένα παράδειγμα από τη Σίνδο: Σίνδος, αρ. 418 [Μ. Τιβέριος]. Brijder 1991, 474, Type B αρ. 1. Σαριπανίδη 2012, 52-53, αρ. κατ. 104. Σαριπανίδη, υπό έκδοση. Για τις ιωνικές και 'ιωνίζουσες' κύλικες που βρέθηκαν στη Μακεδονία: Κεφαλίδου 2009, 46-47 (με παλαιότερη βιβλιογραφία). Σαριπανίδη 2012, 49-50. Σαριπανίδη, υπό έκδοση.

44. Για άλλα, λίγο πρωιμότερα, αγγεία εισαγμένα από την Αττική: Τιβέριος 1981, 151, 166. Maffre 1990, 410-411. Maffre 2009, σποράδην.

45. Gimatzidis 2010, 96 (Ομάδα Κ 8), 451, αρ. κατ. 333, αρ. ευρ. 659, πίν. 40(333): όστρακο πιθαμοφρέα, με παχύ κίτρινο επίχρυσμα, πιθανόν βοιωτικό. Ευχαριστώ θερμά τον Σ. Γιματζίδη που απάντησε σε σχετικά ερωτήματά μου.

46. Ευχαριστώ τους ανασκαφείς των αρχαϊκών νεκροταφείων της Θέρμης και του Αρχοντικού Πέλλας, Ε. Σκαρλατίδου, Α. Χρυσοστόμου και Π. Χρυσοστόμου, που με πληροφόρησαν ότι ανάμεσα στα γραπτά αγγεία που έχουν μέχρι σήμερα συντηρηθεί και μελετηθεί δεν έχουν εντοπιστεί βοιωτικά παραδείγματα. Την ίδια εικόνα παρουσιάζει και το υλικό από το Καραμπουρνάκι, όπως με πληροφόρησε η Δ. Τσιαφάκη. Αυτά τα δεδομένα δεν αποκλείεται να διαφοροποιηθούν όταν ολοκληρωθεί η μελέτη των ευρημάτων.

Διαφορετική είναι ίσως η εικόνα της διασποράς των μελαμβαφών υστεροαρχαϊκών κανθάρων που προέρχονται από τη Βοιωτία ή μιμούνται βοιωτικά πρότυπα, και βρέθηκαν στα νεκροταφεία του Αρχοντικού Πέλλας και της Αιανής: Χρυσοστόμου 2009, με περαιτέρω βιβλιογραφία (ο συγγραφέας συγκρίνει τους δύο κανθάρους με αττικά παραδείγματα). Οι κάνθαροι αυτοί, που μπορεί να ενταχθούν στην ευρεία «Ομάδα Α» του Ure (Group A shallow-bottomed type: Ure 1913, 5-6), δεν έχουν αποφύσεις στην εξωτερική πλευρά των λαβών ούτε ταινιωτά πλακίδια σύνδεσης μεταξύ λαβής και σώματος. Στο αγγείο της Αιανής δεν σώζεται το πόδι αλλά διακρίνονται ραβδώσεις στην κοιλιά (βλ. λ.χ. Ure 1913, 12, 16, τάφος 31, αρ. 354, πίν. VIII), ενώ ο κάνθαρος του Αρχοντικού έχει πλαστικό δακτυλίδι στο επάνω μέρος του ποδιού (βλ. λ.χ. Ure 1913, 11, 14, τάφος 49, αρ. 276, πίν. VII – το δακτυλίδι δεν διακρίνεται στον πίνακα). Γενικά για την καταγωγή και την εξέλιξη του σχήματος, καθώς

παραδείγματα περιλαμβάνουν μόνον ορισμένες αρχαϊκές κοτυλίσκες από τα νεκροταφεία της Σίνδου και της Ακάνθου⁴⁷, και ένα πώμα λεκανίδας ή πυξίδας του 4ου αι. π.Χ., με σκιαγραφική διακόσμηση και γραπτή επιγραφή από τον οικισμό της Σίνδου⁴⁸.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι ήδη από την Εποχή Σιδήρου εντοπίζονται κοινά ευβοϊκο-βοιωτικά τυπολογικά χαρακτηριστικά σε ορισμένα μακεδονικά σχήματα (λ.χ. σε πιθαμοφορείς), τα οποία πέρασαν μέσω της Εύβοιας στη Μακεδονία, στο πλαίσιο της κοινής κεραμικής παράδοσης του βορειοδυτικού Αιγαίου, όπως αυτή ανιχνεύεται μέσα από την έρευνα των τελευταίων χρόνων⁴⁹. Θυμίζουμε επίσης ότι ίδιοι οι Βοιωτοί είχαν ήδη μια μάλλον έντονη παρουσία στην ευρύτερη περιοχή του Βορειοανατολικού Αιγαίου, και συγκεκριμένα στην Αιολία, όπου είχαν ιδρύσει αποικίες, είτε μόνοι τους είτε μαζί με τους Θεσσαλούς και τους Λοκρούς⁵⁰.

Επανερχόμαστε, τέλος, στην περιοχή της Θέρμης όπου εντοπίστηκε ένας νεολιθικός οικισμός, μια τούμπα της Εποχής Χαλκού, ένας οικισμός ιστορικών χρόνων σε τράπεζα, καθώς και το εκτεταμένο νεκροταφείο του, που χρονολογείται από την Εποχή Σιδήρου έως και τα ελληνιστικά χρόνια⁵¹. από αυτό πρέπει να προέρχεται, όπως ήδη αναφέραμε, η βοιωτική κύλινκος που παρουσιάσαμε. Η έρευνα των τελευταίων χρόνων αποσυσχετίζει τη σύγχρονη από την αρχαία Θέρμη, η οποία πρέπει να ήταν κτισμένη κωμηδόν, ενώ ο βασικός πυρήνας της πιθανότατα

βρισκόταν αρχικά στη σημερινή Τούμπα Θεσσαλονίκης (που φαίνεται ότι ήταν ο σημαντικότερος οικισμός στην Ύστερη Εποχή Χαλκού και στην Εποχή Σιδήρου) και κατόπιν στο Καραμπουρνάκι (που φαίνεται ότι είχε ιδιαίτερη σημασία στον 8ο και κυρίως στον 7ο αι. π.Χ., προφανώς λόγω της παραθαλάσσιας θέσης και του λιμανιού που υπήρχε εκεί)⁵². Έτσι, το αρχαίο όνομα του οικισμού των ιστορικών χρόνων που βρίσκεται στην περιοχή της σύγχρονης Θέρμης δεν είναι γνωστό, αλλά η συνεχής κατοίκηση του χώρου παραπέμπει σε ντόπιο πληθυσμό, στον οποίο δεν αποκλείεται να προστέθηκαν αργότερα άποικοι από τη Νότια Ελλάδα⁵³. Το βέβαιο είναι ότι αυτός ο οικισμός ήταν ιδιαίτερα πολυάνθρωπος κατά τη διάρκεια της αρχαϊκής και κλασικής εποχής και προφανώς συμμετείχε στον συνοικισμό της Θεσσαλονίκης από τον Κάσσανδρο το 315 π.Χ.⁵⁴

Η κύλινκος που παρουσιάσαμε είναι ένα μόνο από τα εκατοντάδες εισηγμένα αγγεία που βρέθηκαν στις ανασκαφές της Θέρμης⁵⁵, αλλά είναι και ένα από τα λιγοστά βοιωτικά μελανόμορφα αγγεία που ταξίδεψαν εκτός της Βοιωτίας, και μάλιστα σε πρώιμη εποχή, λίγο πριν ή γύρω στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. Έτσι, αυτό το παλαιό εύρημα που προσφέρω τώρα στον δάσκαλό μου, προσθέτει μια ακόμη πινελιά τόσο στην εικόνα του βοιωτικού Κεραμικού όσο και στην εικόνα του αρχαίου μακεδονικού οικισμού. Εξάλλου, αυτός μου δίδαξε τη σημασία του να βάζει κανείς καινούργιο κρασί σε παλιά ποτήρια.

και για έναν πρωιμότερο γραπτό βοιωτικό κάρναρος που έχει σχήμα παρόμοιο με εκείνον του Αρχοντικού, βλ. με περαιτέρω βιβλιογραφία: CVA Thebes, Archaeological Museum 1, 15-17, πίν. 1 και πίν. 2 αντίστοιχα [V. Sabetai].

47. Στην κοτυλίσκη της Σίνδου αναφερθήκαμε ήδη (σημ. 2). Η Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου (1999, 1203, εικ. 7) αναφέρεται σε μικρή ομάδα βοιωτικών αγγείων, κυρίως κοτυλίσκων, και απεικονίζει μία από αυτές. Για την υπόδειξη των αγγείων από την Ακάνθο ευχαριστώ τη Β. Σαριπανίδη.

48. Τιβέριος 1991-92, 218, εικ. 8-9. Τιβέριος 1993β, 559, εικ. 9. Τιβέριος 1996β, 419, εικ. 9. Gimatzidis 2010, 294-295, πίν. 104, πίν. 122p(738).

49. Gimatzidis 2011β.

50. Την *ξυγγένειαν* των Αιολέων (Λεσβίων και άλλων) με τους Βοιωτούς σημειώνει ήδη ο Θουκυδίδης (3.2, 7.57.5, 8.100.3). Αναλυτικά για το ζήτημα αυτό: Vanschoonwinkel 2006, 130-133, 136. Οι Αιολείς ίδρυσαν ίσως αποικίες στην αιγαιακή Θράκη και τη Σαμοθράκη, πιθανόν στο β' μισό του 7ου αι. π.Χ.: Tiverios 2008, 118-121 και σποράδην, για το αιολικό στοιχείο στο Βόρειο Αιγαίο.

51. Βλ. με περαιτέρω βιβλιογραφία: Σκαρλατίδου 2007. Παππά, Αυγέρος & Νανόγλου 2007. Σκαρλατίδου 2009.

52. Αναλυτικά και με περαιτέρω βιβλιογραφία: Tiverios 2008a, 26-28. Τιβέριος 2009a.

53. Ο Τιβέριος δεν αποκλείει το ενδεχόμενο της ταύτισης του οικισμού με την αρχαία Δίκαια, αποικία των Ερετριέων, ανάμεσα σε άλλες εναλλακτικές θέσεις: Tiverios 2008a, 25-26. Η έρευνα των τελευταίων χρόνων τείνει να τοποθετήσει τη Δίκαια στην περιοχή της σημερινής Νέας Καλλικράτειας: Μπιλούκα, Γραϊκός & Κλάγκα 2005, 239. Μπιλούκα & Γραϊκός 2009. Κεφαλίδου 2011. Γενικότερα για τα μοντέλα του αποικισμού στο Βόρειο Αιγαίο: Gimatzidis 2011a, 102-104.

54. Σκαρλατίδου 2009, 329.

55. Σκαρλατίδου κ.ά. 2011.

Eurydice Kefalidou
A Boeotian Komast
Cup from Thermi near
Thessaloniki

SUMMARY. The Boeotian Komast cup presented here (Figs 1-3) is an old find, stored at the Archaeological Museum of Thessaloniki (inv. no. 3042). The vessel's only record mentions that it derives from Thermi, near Thessaloniki. The ancient name of the site located in the vicinity of the modern Thermi still eludes us, but it must have been prosperous and populous as the thousands of burials excavated so far indicate. Since the cup survives intact (only one handle missing) it is believed to have come from the Thermi cemetery, probably found in the 1930s according to Museum archives.

It is one of the very few known Komast Cups manufactured in Boeotian pottery workshops. The komasts first appeared on Corinthian vessels of the Transitional period although the shape of the Komast cup is an Attic creation, which incorporated elements from similarly shaped Middle-Corinthian cups. The combination of cups of this shape with the conventionalized depiction of two or three komasts on each side is also an Attic creation, associated with the painters who worked in the manner of the KX Painter. The shape and proportions of the Thermi cup are very close to the Attic Komast cups produced in the workshop of the KX Painter, but influenced from the slightly later cups of the KY Painter and his circle. Its decoration is clearly differentiated from the Attic examples: Their main differences are the rim's decoration with a series of small diagonal lines, the absence of the radial motif on the lower part of the body, the rough and stylized rendering of the palmettes and lotus flowers below the handles, while minimal incision is used on the two komasts and one of them has the characteristic 'boeotian kicking leg'.

It is particularly important that another Komast cup can be attributed to the same painter. It appeared in the Art Market and has unknown provenance (Fig. 4). We are thus dealing with a new Boeotian painter, who is here conventionally named «Painter of Thermi 3042». The two cups of the Painter of Thermi 3042 join the other two known Boeotian Komast cups: One found at Chiusi in Etruria and kept at the Musée de la Ville de Bucarest (inv. no. 18807), and another, of unknown provenance, now in Munich (Antikensammlungen, inv. no. SH 426 [2267]). These four Boeotian Komast cups appear to have been produced by at least two potters and painted by three different painters in 570-550 BC. The fact that at least two of them have been found far away from Boeotia is very significant, as research has noted the very scarce distribution of Boeotian pottery outside its region, especially at such an early age. During the same period, cups, skyphoi and other vessels by the KX Painter and the Komast Group reached all ports of the Mediterranean and are among the earliest Attic vessels to be imported in Macedonia.

Apparently, the few Boeotian Komast cups were not produced to compete Attic exports across the Mediterranean, but as a reply to the growing demand on similar vessels. It is not easy to detect how they reached Etruria and the Thermaic Gulf. They may not have been commercial products but transported by individuals, as it has already been proposed for other early black-figured Boeotian vessels found away from Boeotia. It should be noted though that individual Boeotian vessels had probably reached the Thermaic Gulf (Sindos) already since the Early Iron Age. Nonetheless, our knowledge of the distribution of painted Archaic and Classical Boeotian pottery in Macedonia is still limited.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ*

- ΑΕ: Αρχαιολογική Έφημερίς.
- ΑΔ: Αρχαιολογικόν Δελτίον.
- ΑΕΜΘ: Το αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη.
- ΑΕΜΘ 20 χρόνια: Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), Το Αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη, 20 χρόνια. Επετειακός τόμος, Θεσσαλονίκη 2009.
- Αμητός: Αμητός. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Μ. Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1987.
- ΑΠΘ: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αρχαία Μακεδονία-Κατάλογος: Αρχαία Μακεδονία. Κατάλογος έκθεσης στην Αυστραλία, Μελβούρνη – Μπρισμπεϊν – Σύνδνεϊ, Αθήνα 1988.
- Αρχαία Μακεδονία V: Αρχαία Μακεδονία V. Ανακοινώσεις κατά το Πέμπτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 1989, Θεσσαλονίκη 1993.
- Αρχαία Μακεδονία VI: Αρχαία Μακεδονία VI. Ανακοινώσεις κατά το Έκτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 1996, Θεσσαλονίκη 1999.
- Αρχαία Μακεδονία VII: Αρχαία Μακεδονία VII. Η Μακεδονία από την Εποχή του Σιδήρου έως το Θάνατο του Φιλίππου Β'. Ανακοινώσεις κατά το Έβδομο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 2002, Θεσσαλονίκη 2007.
- Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο: Η κεραμική της αρχαϊκής εποχής στο Βόρειο Αιγαίο και την περιφέρειά του, 700-480 π.Χ. (Πρακτικά αρχαιολογικής συνάντησης, Θεσσαλονίκη 2011), Θεσσαλονίκη, υπό έκδοση.
- Εγνατία: Εγνατία. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Τεύχος Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.
- Ελληνικός Πολιτισμός-Μακεδονία: Ελληνικός πολιτισμός. Μακεδονία: το βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (Κατάλογος Έκθεσης, Μοντρεάλ 1993), Αθήνα.
- Μνείας Χάριν: Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη & Κ. Τσάκαλου-Τζαναβάρη (επιμ.), Μνείας Χάριν. Τόμος στη μνήμη της Μαίρης Σιγανίδου, Θεσσαλονίκη 1998.
- Μνήμη Λαζαρίδη: Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη, Θεσσαλονίκη 1990.
- Μύρτος: Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), Μύρτος. Μελέτες στη μνήμη της Ιουλίας Βοκοτοπούλου, Θεσσαλονίκη 2000.
- Νάματα: Σ. Πινγκιάτογλου & Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού (επιμ.), Νάματα. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Δημήτριο Παντερμαλή, Θεσσαλονίκη 2011.
- ΠΑΕ: Πρακτικά της έν Αθήναις Αρχαιολογικής Έταιρείας.
- Πρωτεύουσες της Λευκάδας: Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας. Αρχαία Λευκάδα - Νήριος, Κάστρο Αγ. Μαύρας, Αμαξική, Αθήνα 2001.
- Σίνδος: Ι. Βοκοτοπούλου, Α. Δεσποίνη, Β. Μισαηλίδου & Μ. Τιβέριος, Σίνδος. Κατάλογος της έκθεσης – Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Αθήνα 1985.
- Φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά: Φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά. Παραδοσιακές χρήσεις και δυνατότητες αξιοποίησής τους, Αθήνα 2001.
- Agora III: P. E. Wycherley, *The Athenian Agora III. Literary and Epigraphical Testimonia*, Princeton 1957.
- Agora VIII: E. T. H. Brann, *The Athenian Agora VIII. Late Geometric and Protoattic Pottery*, Princeton 1962.
- Agora XII: B. A. Sparkes & L. Talcott, *The Athenian Agora XII. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th, and 4th Centuries B.C.*, Princeton 1970.
- Agora XXI: M. Lang, *The Athenian Agora XXI. Graffiti and Dipinti*, Princeton 1976.
- Agora XXIII: M. B. Moore & M. Z. Pease-Philippides, *The Athenian Agora XXIII. Attic Black-figured Pottery*, Princeton 1986.
- Agora XXX: M. B. Moore, *The Athenian Agora XXX. Attic Red-figured and White-ground Pottery*, Princeton 1997.

* Παρατίθενται οι συντομογραφίες που: α) δεν περιλαμβάνονται στο ΑJA, β) έχουν επικρατήσει διαφορετικά στις ελληνικές εκδόσεις, ή γ) δημιουργήθηκαν ειδικά για την παρούσα έκδοση. Οι υπό δημοσίευση ανακοινώσεις σε πρακτικά συνεδρίων συντομογραφούνται με το έτος διεξαγωγής του συνεδρίου.

- APP I: J. H. Oakley, W. D. E. Coulson & O. Palagia (επιμ.), *Athenian Potters and Painters. The Conference Proceedings*, Οξφόρδη 1997.
- APP II: J. H. Oakley & O. Palagia (επιμ.), *Athenian Potters and Painters*, II, Οξφόρδη 2009.
- ARV¹: J. D. Beazley, *Attic Red-figure Vase-painters* (1^η έκδ.), Οξφόρδη 1942.
- Ashkelon III: L. E. Stager, D. M. Master & J. D. Schloen (επιμ.), *Ashkelon III. The Leon Levy Expedition to Ashkelon. The Seventh Century B.C.*, Winona Lake 2011.
- Beazley Addenda: L. Burn & R. Glynn, *Beazley Addenda. Additional References to ABV, ARV2 & Paralipomena*, Οξφόρδη 1982.
- BMC Corinth: B. V. Head, *Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Corinth, Colonies of Corinth*, Λονδίνο 1889.
- BJN: I. Worthington (επιμ.), *Brill's New Jacoby*, <<http://www.brillonline.nl>>.
- Clara Rhodos III: G. Jacopi, *Clara Rhodos III. Scavi nella necropolis di Jaliso 1924-1928*, Ρόδος 1929.
- Clara Rhodos IV: G. Jacopi, *Clara Rhodos IV. Esplorazione archeologica di Camiro - I. Scavi nelle necropolis camiresi 1929-1930*, Ρόδος 1931.
- Clara Rhodos VI-VII: G. Jacopi, *Clara Rhodos VI-VII. Esplorazione archeologica di Camiro - II*, Ρόδος 1932-33.
- Corinth VII.2: D. A. Amyx & P. Lawrence, *Corinth VII.2. Archaic Corinthian Pottery and the Anaploga Well*, Princeton 1975.
- Corinth VII.5: M. K. Risser, *Corinth VII.5. Corinthian Conventionalizing Pottery*, Princeton 2001.
- Corinth XIII: C. W. Blegen, H. Palmer & R. S. Young, *Corinth XIII. The North Cemetery*, Princeton 1964.
- Corinth XV.3: A. N. Stillwell & J. L. Benson (με τη συμβολή των A. L. Boegehold & C. G. Boulter), *Corinth XV.3. The Potter's Quarter. The Pottery*, Princeton 1984.
- Eretria IX: K. Gex, *Eretria. IX. Rotfigurige und weissgründige Keramik*, Λωζάννη 1993.
- Eretria XIV: S. Huber, *Eretria XIV. L'aire sacrificielle au nord du sanctuaire d'Apollon Daphnéphoros. Un rituel des époques géométrique et archaïque*, Gollion 2003.
- Eretria XX: S. Verdan, A. Kenzelmann-Pfiffer & C. Lederrey, *Eretria XX. Céramique géométrique d'Éretrie*, Gollion 2008.
- Kerameikos I: W. Kraiker & K. Kübler, *Kerameikos I. Die Nekropole des 12. bis 10. Jahrhunderts*, Βερολίνο 1939.
- Kerameikos IV: K. Kübler, *Kerameikos IV. Neufunde aus der Nekropole des 11. und 10. Jahrhunderts*, Βερολίνο 1943.
- Kerameikos V: K. Kübler, *Kerameikos V. Die Nekropole des 10. bis 8. Jahrhunderts*, Βερολίνο 1954.
- Kerameikos VII.2: E. Kunze-Götte, K. Tancke & K. Vierneisel, *Kerameikos VII.2. Die Nekropole von der Mitte des 6. bis zum Ende des 5. Jahrhunderts. Die Beigaben*, Μόναχο 1999.
- Kerameikos IX: U. Knigge, *Kerameikos IX. Der Südhügel. Ergebnisse der Ausgrabungen*, Βερολίνο 1976.
- Larisa III: J. Boehlau & K. Schefold, *Larisa am Hermos III. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934. Die Kleinfunde*, Βερολίνο 1942.
- LCS: A. D. Trendall, *The Red-figured Vases of Lucania, Campania and Sicily*, Οξφόρδη 1967.
- LCS Suppl. I, II, III: A. D. Trendall, *The Red-figured Vases of Lucania, Campania and Sicily* (First / Second / Third Suppl.), Λονδίνο 1970/1973/1983.
- Lefkandi I: M. R. Popham, L. H. Sackett & P. G. Themelis (επιμ.), *Lefkandi I. The Iron Age Settlement*, Λονδίνο 1979.
- Lefkandi II: R. W. V. Catling & I. S. Lemos, *Lefkandi II. The Protogeometric Building at Toumba, Part 1. The Pottery*, Οξφόρδη 1990.
- Lefkandi III: M. R. Popham & I. S. Lemos, *Lefkandi III. The Toumba Cemetery. The Excavations of 1981, 1984, 1986 and 1992-94*, Οξφόρδη 1996.
- LSJ: H. G. Liddell, R. Scott., H. S. Jones & R. McKenzie (επιμ.), *A Greek-English Lexicon* (9^η αναθ. έκδ.), Οξφόρδη 1968.
- Mythen und Menschen: *Mythen und Menschen. Griechische Vasenkunst aus einer deutschen Privatsammlung (Ausstellung Martin-von-Wagner-Museum, Würzburg 1997)*, Mainz 1997.
- Olynthos V: D. M. Robinson, *Mosaics, Vases, and Lamps of Olynthus found in 1928 and 1931*, Βαλτιμόρη 1933.
- Olynthos XIII: D. M. Robinson, *Olynthos. Vases found in 1934 and 1938*, Βαλτιμόρη 1950.
- PACT: *Journal of the European Study Group on Physical, Chemical and Mathematical Techniques Applied to Archaeology*.
- PCG 7.2: R. Kassel & C. Austin (επιμ.), *Poetae Comici Graeci, 7.2. Menecrates-Xenophon*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη 1989.

- Perachora II*: H. Payne & T. J. Dunbabin (επιμ.), *Perachora II. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia. Excavations of the British School of Archaeology at Athens 1930-1933. Pottery, Ivories, Scarabs and other Objects from the Votive Deposit of Hera Limenia*, Οξφόρδη 1962.
- PMG*: D. L. Page, *Poetae melici Graeci*, Οξφόρδη 1962.
- RICIS* suppl. 2: "Supplément no. 2 au *RICIS*" [L. Bricault, Recueil des inscriptions concernant les cultes isiaques, 2005], στο: Bricault & Veymiers 2011, 273-316.
- RVAp* Suppl. I: A. D. Trendall & A. Cambitoglou, *First Supplement to the Red-figured Vases of Apulia*, Λονδίνο 1983.
- RVAp* Suppl. II.1: A. D. Trendall & A. Cambitoglou, *Second Supplement to the Red-figured Vases of Apulia*, Λονδίνο 1991.
- RVAp* Suppl. II.2: A. D. Trendall & A. Cambitoglou, *Second Supplement to the Red-figured Vases of Apulia*, Λονδίνο 1992.
- Salamis II*: V. Karageorghis, *Excavations in the Necropolis of Salamis II*, τόμ. 4, Λευκωσία 1970.
- Samos V*: H. Walter, *Samos V. Frühe samische Gefässe. Chronologie und Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe*, Βόννη 1968.
- Samos VI.1*: E. Walter-Karydi, *Samos VI.1. Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr.*, Βόννη 1973.
- Samothrace III*: P. W. Lehmann, *Samothrace III. The Hieron*, Princeton 1968.
- Samothrace XI*: E. B. Dusenbery, *Samothrace XI. The Necropoleis*, Princeton 1998.
- Sarepta I*: W. P. Anderson, *Sarepta I. The Late Bronze and Early Iron Age Strata of Area II.Y*, Βηρυτός 1988.
- Sarepta II*: I. A. Khalifeh, *Sarepta II. The Late Bronze and Iron Age Periods of Area II.X*, Βηρυτός 1988.
- ThesCRA*: *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum*.
- Tocra I*: J. Boardman & J. Hayes, *Excavations at Tocra, 1963-1965. The Archaic Deposits I*, Οξφόρδη 1966.
- Tocra II*: J. Boardman & J. Hayes, *Excavations at Tocra, 1963-1965. The Archaic Deposits II, and Later Deposits*, Οξφόρδη 1973.
- TrGF* 5.2: R. Kannicht (επιμ.), *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, 5.2. *Euripides*, Göttingen 2004.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβρονιδάκη, Χ. 2007. *Ο Ζωγράφος του Άργου. Συμβολή στην έρευνα της βοιωτικής ερυθρόμορφης κεραμικής στο β' μισό του 5ου αιώνα π.Χ.*, Αθήνα.
- Αθανασίου, Κ., Βενέρης, Π., Δημητρίου, Ι. Ε., Μαργιέ, Α., Τσίγκρας, Η. & Χαλβαντζή, Φ. (επιμ.), 2009. *Η βιομηχανική κληρονομιά της Δωδεκανήσου*, Ρόδος.
- Ακαμάτης, Μ. 2008. «Το έργο της Επιτροπής Ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου Πέλλας», στο: Κ. Μπολέτης, Α. Σπυράκη & Α. Χαλκιά (επιμ.), *Συντήρηση, αναστήλωση, ανάδειξη. Το έργο των επιστημονικών επιτροπών*, Αθήνα, 118-123.
- Ακαμάτης, Ι. 1990. «Η Αγορά της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 4, 143-154.
- Ακαμάτης, Ι. 2000. *Ενσφράγιστες λαβές αμφορέων από την Αγορά της Πέλλας. Ανασκαφή 1980-1987. Οι ομάδες Παρμενίσκου και Ρόδου*, Αθήνα.
- Ακαμάτης, Ι. 2003. «Η Αγορά της Πέλλας», στο: Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη & Ι. Ακαμάτης (επιμ.), *Η Πέλλα και η περιοχή της*, Θεσσαλονίκη, 41-51.
- Ακαμάτης, Ι. 2006. «Πανεπιστημιακή ανασκαφή αγοράς Πέλλας. Ανασκαφικές περίοδοι 2002-2004», *Εγνατία* 10, 239-270.
- Ακαμάτης, Ν. 2008. «Ερυθρόμορφη κεραμική από την Πέλλα», *ΑΕ* 2008, 1-78.
- Ακτσελή, Δ. & Μανακίδου, Ε. 2001. «Αρωματικά φυτά, αρώματα και μυροδοχεία: χρήσεις τους στην καθημερινή και θρησκευτική ζωή κατά τους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους», *Φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά*, 83-109.
- Αλλαμανή, Β., Χατζηνικολάου, Κ., Τζανακούλη, Β. & Γκαλινίκη, Σ. 1999. «Θέρμη 1999. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο και στοιχεία για την οργάνωση του χώρου του», *ΑΕΜΘ* 13, 153-166.
- Αναγνωστοπούλου-Χατζηπολυχρόνη, Η. 2001. «Παλατιανό Ν. Κιλκίς. Η πρώιμη κατοίκηση», *ΑΕΜΘ* 15, 149-160.
- Ανδρειωμένου, Α. 1975. «Γεωμετρική και υπογεωμετρική κεραμική εξ Ερετρίας», *ΑΕ* 1975, 206-229.
- Ανδρειωμένου, Α. 1982. «Γεωμετρική και Υπογεωμετρική κεραμική εξ Ερετρίας IV (Κάνθαροι, Κοτύλα Κύπελλα, Κρατήρες-Δίνοι)», *ΑΕ* 1982, 161-186.
- Ανδρειωμένου, Α. 1985. «Πρωτογεωμετρική και γεωμετρική κεραμική εκ Βαρνέζι Βοιωτίας», *ΑΕ* 1985, 57-84.
- Ανδρέου, Ι. 1998. «Πολεοδομικά της αρχαίας Λευκάδος», *ΑΔ* 53, Α', Μελέτες, 147-186.
- Ανδρέου, Σ. 2003. «Η μυκηναϊκή κεραμική και οι κοινωνίες της Κεντρικής Μακεδονίας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού», στο: Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά & Μ. Παπακωνσταντίνου (επιμ.), *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου*, Αθήνα, 191-210.
- Ανδρέου, Σ. & Ευκλείδου, Κ. 2007. «Η ανασκαφή στην Τούμπα Θεσσαλονίκης το 2006 και 2007», *ΑΕΜΘ* 21, 255-262.
- Ανδρέου, Σ. & Κωτσάκης, Κ. 1996. «Η προϊστορική τούμπα της Θεσσαλονίκης. Παλιά και νέα ερωτήματα», *ΑΕΜΘ* 10Α, 369-387.
- Ανδρόνικος, Μ. 1969. *Βεργίνα Ι. Το νεκροταφείο των τύμβων*, Αθήνα.
- Αραχωβίτη, Π. 1994. «Θολωτός πρωτογεωμετρικός τάφος στην περιοχή των Φερών», στο: *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικές*, Αθήνα, 125-138.
- Αρβανιτάκη, Α. 2006. *Ήρωας και πόλη. Το παράδειγμα του Ηρακλή στην αρχαϊκή εικονογραφία της Κορίνθου*, Θεσσαλονίκη.
- Αχειλαρά, Λ., Γιαννάκης, Ξ., Τσιγαρίδα, Ε. Μ., Βασιλείου, Σ. & Πάτης, Δ. 2008. «Ανάδειξη και διαμόρφωση αρχαιολογικού χώρου Άμμωνος Διός», *ΑΕΜΘ* 22, 419-426.
- Βαλαβάνης, Π. 1991. *Παναθηναϊκοί αμφορείς από την Ερέτρια. Συμβολή στην αγγειογραφία του 4ου αι. π.Χ.*, Αθήνα.
- Βαλαβάνης, Π. 1997. «Βάκχιος, Κίττος και παναθηναϊκοί αμφορείς. Σκέψεις για τη δομή των αττικών κεραμικών εργαστηρίων του 4ου αι. π.Χ.», *ΑΡΡ* 1, 85-95.
- Βαλαβάνης, Π. 2004. *Ιερά και Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα. Ολυμπία, Δελφοί, Ισθμία, Νεμέα*, Αθήνα, Αθήνα.
- Βασιλειάδου, Ι. 2011. *Η αγροτική ζωή στην αρχαία Πιερία. Αρχαιολογικά τεκμήρια*, Θεσσαλονίκη.

- Βασιλοπούλου, Β. & Κατσαρού-Τζεβελέκη, Σ. (επιμ.). 2009. *Από τα Μεσόγεια στον Αργοσαρωνικό. Β' ΕΠ-ΚΑ. Το έργο μιας δεκαετίας (1994-2003)*, Μαρκόπουλο Μεσογαίας.
- Βερδελής, Ν. Μ. 1958. *Ο Πρωτογεωμετρικός ρυθμός της Θεσσαλίας*, Αθήνα.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1986. *Θεσσαλονίκη. Από τα προϊστορικά μέχρι τα χριστιανικά χρόνια (Οδηγός της Έκθεσης)*, Θεσσαλονίκη.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1990α. *Οι ταφικοί τύμβοι της Αίνειας*, Αθήνα.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1990β. «Μένδη – Ποσειδί 1990», *ΑΕΜΘ* 4, 399-410.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1993. «Ποσειδί 1993», *ΑΕΜΘ* 7, 401-412.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1994. «Ποσειδί 1994», *ΑΕΜΘ* 8, 269-274.
- Βοκοτοπούλου, Ι. & Μοσχονησιώτη, Σ. 1990. «Το παρالىο νεκροταφείο της Μένδης», *ΑΕΜΘ* 4, 411-423.
- Βοκοτοπούλου, Ι., Παππά, Μ. & Τσιγαρίδα, Ε. Μ. 1988. «Ανασκαφές στο Πολύχρονο Χαλκιδικής 1988», *ΑΕΜΘ* 2, 317-329.
- Βουτυράς, Ε. 2000. «Το ιερό του Διονύσου στην Άφυτη», *Μύρτος*, 631-640.
- Γαρδίκας, Γ. Κ. «Φλύα-Χαλάνδριον», *ΠΑΕ* 1920, 48-52.
- Γιαννάκης, Γ. 2004. «Αντιστήριξη πρανών της ακρόπολης αρχαίων Λειβήθρων Πιερίας», *ΑΕΜΘ* 18, 389-396.
- Γιματζίδης, Σ. 1997. «*Άσμημιζουσα*» κεραμική. Μια Υπο-πρωτογεωμετρική εγχώρια κεραμική του βορειοελλαδικού χώρου (αδημ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Γιματζίδης, Σ. 2006. «Πρώιμοι ελληνικοί εμπορικοί αμφορείς», στο: *Thasos. Métropole et colonies (Symposium à la mémoire de Marina Sgourou, Thasos, 2006)*, υπό έκδοση.
- Γιματζίδης, Σ., Καρλιάμπας, Γ. & Κώτσος, Σ. 2010. «Δρακόντιο 2010: αρχαιολογική έρευνα σε μια τούμπα της λεκάνης του Λαγκαδά», *ΑΕΜΘ* 24, υπό έκδοση.
- Γιούρη, Ε. 1965. «Αττικά ερυθρόμορφα αγγεία του 4ου π.Χ. αιώνα», *ΑΔ* 20, Α', Μελέτες, 153-170.
- Γιούρη, Ε. 1971. «Το ιερόν του Άμμωνος Διός παρά την Άφυτιν», *ΑΑΑ* 4, 356-367.
- Γκαδόλου, Α. 2008. *Η Αχαΐα στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Κεραμική παραγωγή και έθιμα ταφής*, Αθήνα.
- Γκάρτζιου-Τάττη, Α. 2000. «Ο Ποσειδών στο Θέατρο του Διονύσου», *Δωδώνη* 29B, 238-364.
- Γκέκα, Π. 1992-93. «Αττική ερυθρόμορφη κάλπη της συλλογής Α. Νομίδου στο Μουσείο του Πειραιά», *ΑΔ* 47-48, Α', Μελέτες, 243-250.
- Δάκαρης, Σ. 1993. *Το Νεκρομαντείο του Αχέροντα*, Αθήνα.
- Δανάλη-Γκιολέ, Κ. 1986. «Η πάλη του Ηρακλή και του Τρίτωνα στα αθηναϊκά μελανόμορφα αγγεία. Μία προσπάθεια ερμηνείας», *ΑΔ* 41, Α', Μελέτες, 331-339.
- Δανάλη-Γκιολέ, Κ. 1988. *Αρχαϊκή Ελληνική Εικονογραφία. Από το Έπος στην Τέχνη*, Αθήνα.
- Δεκουλάκου, Ι. 1982. «Κεραμική 8ου και 7ου αι. π.Χ. από τάφους της Αχαΐας και της Αιτωλίας», *ASAtene* 60, 219-235.
- Δεληβορριάς, Α. 2000. *Οδηγός του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα.
- Δεσποίνη, Α. 1998. «Χρυσά Επιστόμια», *Μνείας Χάριν*, 65-80.
- Δρίλια, Μ. & Γαβριήλ, Ε. 2009. «Η αρχαία οδός προς την Μεσόγαια. Νέα στοιχεία από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου Αθηνών», στο: Βασιλοπούλου & Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 343-357.
- Ζαμπίτη, Α. & Βασιλοπούλου, Β. 2008. «Κεραμική αρχαϊκής και κλασικής περιόδου από το Λειβήθριο άντρο του Ελικώνα», *Επετηρίς της Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών* 4A, 445-472.
- Ζάννης, Α. 2010. «Το Βόρειο Αιγαίο κατά την αρχή της 1ης χιλιετίας π.Χ.. Ένα περίγραμμα», *ΑΕΜΘ* 24, υπό έκδοση.
- Ζαφειροπούλου, Φ. 1983. «Γεωμετρικά αγγεία από τη Νάξο», *ASAtene* 61, 121-136.
- Ζάχος, Γ. & Δημάκη, Σ. Π. 2003. «Ελάτεια (Φωκίς). Ιερό Αθηνάς Κραναίας. Το αρχείο του κοινού των Φωκίων», *Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας* 1, 869-887.
- Ζάχος, Κ. & Ντούζουγλη, Α. 2003. *Λευκάδα. Ιστορική - αρχαιολογική επισκόπηση μέσα από τα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου*, Αθήνα.
- Θέμελης, Π. 1976. «Ανασκαφή στην Ερέτρια», *ΠΑΕ* 1976, 69-87.
- Θέμελης, Π. 1983. «Δελφοί και περιοχή τον 8ο και 7ο αι. π.Χ. (Φωκίδα-Δυτική Λοκρίδα)», *ASAtene* 61, 212-255.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1960. «Ανασκαφαί εν Ιωλκώ», *ΠΑΕ* 1960, 44-59.

- Ιγνατιάδου, Δ. 2002. «Έρευνα για το χαλαστραίο νίτρο», *ΑΕΜΘ* 16, 241-248.
- Καβαβιάδης, Γ. Γ. 2000. *Ο Ζωγράφος του Sabouroff*, Αθήνα.
- Καζά-Παπαγεωργίου, Κ. 2006α. «Η Αργυρούπολη στους αρχαίους χρόνους», *Αργυρούπολη. Όψεις της ιστορίας της πόλης*, Αθήνα, 15-67.
- Καζά-Παπαγεωργίου, Κ. 2006β. «Ευώνυμον και Αλιμούς», στο: *Άλιμος. Όψεις της ιστορίας της πόλης και του δήμου*, Αθήνα, 16-151.
- Καζαντζάκης, Ν. & Κακριδής, Ι. Θ. 1985. *Ομήρου Ιλιάδα*, Αθήνα.
- Καθάρειου, Κ. 2002. *Το εργαστήριο του Ζωγράφου του Μελεάγρου και η εποχή του. Παρατηρήσεις στην αττική κεραμική του πρώτου τετάρτου του 4ου αι. π.Χ.*, Θεσσαλονίκη.
- Κακριδής, Ι. Θ. (επιμ.). 1987. *Ελληνική Μυθολογία*, 5. *Τρωικός Πόλεμος*, Αθήνα.
- Κακριδής, Φ. Ι. 1972. «Μήλο δαγκωμένο», *Ελληνικά* 25, 189-192.
- Καλτσάς, Ν. Ε. 1998. *Άκανθος Ι. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο κατά το 1979*, Αθήνα.
- Καλτσάς, Ν. Ε. & Shapiro, Α. (επιμ.). 2009. *Γυναικών λατρείες. Τελετουργίες και καθημερινότητα στην Κλασική Αθήνα*, Αθήνα.
- Κάντζια, Χ. 1994. «Ένα κεραμικό εργαστήριο αμφορέων του α' μισού του 4ου αι. π.Χ. στην Κω», στο: *Γ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Αθήνα, 323-354.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη, Γ. 2006. «Φράγμα Ιλαρίωνος 2006. Έρευνα στην Ελάτη, Παναγιά και Παλιουριά», *ΑΕΜΘ* 20, 875-894.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη, Γ. & Κεφαλίδου, Ε. 1999. «Τοπικά εργαστήρια αρχαϊκής και κλασικής κεραμικής από την Αιανή και τον Νομό Κοζάνης», *Αρχαία Μακεδονία* VI, 537-562.
- Καρδαρά, Χ. 1963. *Ροδιακή Αγγειογραφία*, Αθήνα.
- Κεφαλίδου, Ε. 1998. «Αττικός μελανόμορφος αμφορέας από την Αιανή», *Μνείας χάριν*, 115-125.
- Κεφαλίδου, Ε. 2005-06. «Καταβάσεις και άνοδοι του Διονύσου: παρατηρήσεις στην αττική και κατωιταλιωτική αγγειογραφία», *Ευλιμένη* 6, 13-44.
- Κεφαλίδου, Ε. 2008. «Η εικονολογία της αττικής τραγωδίας», στο: Α. Μαρκαντωνάτος & Χ. Τσαγγάλης (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Τραγωδία. Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, 637-725.
- Κεφαλίδου, Ε. 2009. *Ασώματα. Ένα αρχαϊκό νεκροταφείο στην Ημαθία*, Θεσσαλονίκη.
- Κεφαλίδου, Ε. 2011. «Κεραμική από τη Νέα Καλλικράτεια στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης», *Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, υπό έκδοση.
- Κοκκορού-Αλευρά, Γ. 1988. «Ένα γνωστό-άγνωστο αγγείο του Ζωγράφου του Μειδία», στο: *Πρακτικά του XII Διεθνούς Συνεδρίου Κλασικής Αρχαιολογίας (Αθήνα 1983)*, τόμ. Β', Αθήνα, 103-114.
- Κόκκου-Βυριδή, Κ. 1977. «Τέσσερεις πρωτογεωμετρικοί τάφοι στο Άργος», *ΑΕ* 1977, 171-194.
- Κόκκου-Βυριδή, Κ. 1999. *Ελευσίς. Πρώιμες πυρές θυσιών στο Τελεστήριο της Ελευσίνας*, Αθήνα.
- Κοτζιάς, Ν. Χ. 1937. «Ο παρά το αεροδρόμιον της Θεσσαλονίκης (Σέδες) Γ' τάφος», *ΑΕ* 1937, 866-895.
- Κοτζιάς, Ν. Χ. 1948-49. «Λείβηθρα, Πίμπλεια, Πιερίς – η πατρίς του Ορφέως», *ΑΕ* 1948-49, Παράρτημα: Αρχαιολογικά Χρονικά, 25-40.
- Κοτσώνας, Α. 2012. «Η ενεπίγραφη κεραμική του 'Υπογείου': προέλευση, τυπολογία, χρονολόγηση και ερμηνεία», στο: Τζιφόπουλος 2012, 113-304.
- Κοτταρίδη, Α. 1996. «Βεργίνα 1997», *ΑΕΜΘ* 10Α, 79-92.
- Κοτταρίδη, Α. 2004. «Οι ανασκαφικές έρευνες της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην ορεινή Μακεδονία και η ταύτιση της αρχαίας Λεβαίης», *ΑΕΜΘ* 18, 543-550.
- Κοτταρίδη, Α. & Μπρεκουλάκη, Χ. 1995. «Αρχαιολογικές έρευνες στα ημαθιώτικα Πιέρια», *ΑΕΜΘ* 11, 109-114.
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Χ. 2007. «Παραγωγή και κυκλοφορία οίνου στη Θασιακή Περαία. Μια πρώτη προσέγγιση», στο: Γ. Α. Πίκουλας (επιμ.), *Οίνον ιστορώ*, VII. *Στα οινόπεδα του Παγγαίου*, Αθήνα, 37-56.
- Κούρου, Ν. 1999. *Ανασκαφές Νάξου. Το Νότιο νεκροταφείο της Νάξου κατά τη Γεωμετρική περίοδο. Έρευνες των ετών 1931-1939*, Αθήνα.
- Λαζαρίδης, Δ. 1969. *Νεάπολις – Χριστούπολις – Καβάλα*, Αθήνα.
- Λεμπέση, Α. 2002. *Το Ιερό του Ερμή και της Αφροδίτης στη Σύμη Βιάννου III. Τα χάλκινα ανθρωπόμορφα ειδώλια*, Αθήνα.
- Λεντάκης, Α. 1984. «Η ερωτική ζωή στην αρχαία Ελλάδα», *Αρχαιολογία* 10, 31-41.
- Λεντάκης, Α. 1998. *Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, 3. *Η πορνεία*, Αθήνα.
- Λιβέρη, Α. 2001. «Η χρήση των αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παρασκευή αρωμάτων και καλλυντικών στην ελληνική αρχαιότητα», *Φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά*, 56-82.

- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 1997. «Συγκροτήματα εργα-
στηρίων και λουτρών στην Πέλλα», *ΑΕΜΘ* 11, 193-
203.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 2000α. «Θησαυρός από την
περιοχή του καναλιού της Πέλλας», *Μύρτος*, 377-
391.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 2000β. «Νέες ανασκαφικές
έρευνες στην Πέλλα», *ΑΕΜΘ* 14, 407-420.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 2006. «Το έργο της Επιτρο-
πής Ανάδειξης Αρχαιολογικού Χώρου Πέλλας»,
στο: Β. Λαμπρινουδάκης, Λ. Κολώνας, Σ. Σίνος, Χ.
Μπούρας & Η. Κόλλιας (επιμ.), *Έργο των επιστη-
μονικών επιτροπών αναστήλωσης, συντήρησης και
ανάδειξης μνημείων*, Αθήνα, 447-448.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 2007. «Στοιχεία για την Πέλ-
λα του πρώτου μισού του 4ου αι. π.Χ.», *Αρχαία Μα-
κεδονία* VII, 585-604.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. 2011. «Η καθημερινή ζωή. Οι
ιδιωτικές κατοικίες», στο: Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη,
Ι. Μ. Ακαμάτης, Α. Χρυσοστόμου & Π. Χρυσοστό-
μου, *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Πέλλας*, Αθήνα,
113-139.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. & Ακαμάτης, Ν. 2007. «Το
δημόσιο λουτρό της Πέλλας. Ανασκαφική περίοδος
2007», *ΑΕΜΘ* 21, 99-108.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. & Ακαμάτης, Ν. 2008. «Ένα
νέο εργαστήριο κεραμικής στην Πέλλα», *ΑΕΜΘ* 22,
147-154.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Μ. & Ακαμάτης, Ν. 2009. «Ανι-
χνεύοντας την Πέλλα του πρώτου μισού του 4^{ου} αι.
π.Χ.», *ΑΕΜΘ* 23, υπό έκδοση.
- Λιούτας, Α. & Κώτσος, Σ. 2001α. «Ιερό άγνωστης θε-
ότητας στον Προφήτη Λαγκαδά στην πορεία της
Εγνατίας Οδού», *ΑΕΜΘ* 15, 187-194.
- Λιούτας, Α. & Κώτσος, Σ. 2001β. «Έπίπεδος' προϊ-
στορικός οικισμός στο Περιβολάκι Λαγκαδά - Κα-
ταστροφή ή κληρονομιά στους αρχαιολόγους των
επόμενων αιώνων», *ΑΕΜΘ* 15, 195-204.
- Λουκάς, Ι. 1986. *Φλύα. Συμβολή στη μελέτη της ιστο-
ρίας του αρχαίου Χαλανδρίου*, Χαλάνδρι.
- Μαζαράκης Αινιάν, Α. 2000. *Όμηρος και Αρχαιολογία*,
Αθήνα.
- Μακαρόνας, Χ. & Γιούρη, Ε. 1989. *Οι οικίες αρπαγής
της Ελένης και Διονύσου της Πέλλας*, Αθήνα.
- Μαλακασιώτη, Ζ. & Μοσιώνη, Α. 2004. «Νέα ευρήμα-
τα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και της Εποχής
του Σιδήρου στην Άλο», στο: Σταμπολίδης & Γιαν-
νικουρή 2004, 353-366.
- Μανακίδου, Ε. 1994. *Παραστάσεις με άρματα (8ος-5ος
αι. π.Χ.). Παρατηρήσεις στην εικονογραφία τους*,
Θεσσαλονίκη.
- Μανακίδου, Ε. 2011α. «Εισηγμένη κυκλαδική, κοριν-
θιακή και αττική κεραμική αρχαϊκών χρόνων στην
Οισύμη», *Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, υπό
έκδοση.
- Μανακίδου, Ε. 2011β. «Κρατήρας με παράσταση κυ-
νηγιού ελαφιών από το Καραμπουνάκι», *Νάματα*,
277-288.
- Μαραγκού, Λ. Ι. 2002. *Αμοργός Ι. Η Μινώα. Η πόλις,
ο λιμήν και η μείζων περιφέρεια*, Αθήνα.
- Μαργιέ, Α. & Χαλβαντζή, Φ. 2009. «Ιταλικά βιομηχα-
νικά συγκροτήματα στο νησί της Ρόδου», στο: Αθα-
νασίου κ.ά. 2009, 29-37.
- Μαρινάτος, Σ. 1932. «Αι ανασκαφαί Goekoop εν Κε-
φαλληνία», *ΑΕ* 1932, 1-47.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 1979. «Νέα ευρήματα
από τη νεκρόπολη της αρχαίας Αφύτιος», *ΑΔ* 34,
Α', Μελέτες, 70-84.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 1995. «Ανασκαφή στη
Νέα Φιλαδέλφεια το 1995», *ΑΕΜΘ* 9, 311-320.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 1998. «Νέα Φιλαδέλφεια.
Ανασκαφική έρευνα στην 'τράπεζα' και στο νεκρο-
ταφείο εποχής σιδήρου», *ΑΕΜΘ* 12, 259-268.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 1999. «Ανασκαφική έρευν-
α στην αρχαία Άφυτη», *ΑΕΜΘ* 13, 305-316.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 2006. «Ανασκαφική έρευν-
α στην αρχαία Άφυτι», *ΑΕΜΘ* 20, 491-502.
- Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, Β. 2009. «Άφυτις 1997-
2006», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 221-237.
- Μόσχου, Λ. 1975. «Τοπογραφικά Μάνης», *ΑΑΑ* 8,
160-177.
- Μπέσιος, Μ. 2003. «Ανασκαφή Μεθώνης», *ΑΕΜΘ* 17,
443-450.
- Μπέσιος, Μ. 2012. «Η ανασκαφή του 'Υπογείου'»,
στο: Τζιφόπουλος 2012, 41-112.
- Μπέσιος, Μ., Αθανασιάδου, Α., Γεροφωκά, Ε. & Χρι-
στάκου-Τόλια, Μ. 2004. «Μεθώνη 2004», *ΑΕΜΘ*
18, 367-375.
- Μπέσιος, Μ., Αθανασιάδου, Α. & Νούλας, Κ. 2008.
«Ανασκαφή Μεθώνης 2008», *ΑΕΜΘ* 22, 241-248.
- Μπιλούκα, Α. & Γραικός, Ι. 2009. «Νέα Καλλικρά-
τεια Χαλκιδικής. Η πρόσφατη σωστική ανασκαφι-
κή έρευνα (1999-2005) στην ερετριακή αποικία των
Δικαιοπολιτών στον Θερμαίο Κόλπο», *ΑΕΜΘ* 20
χρόνια, 239-247.

- Μπιλούκα Α., Γραικός, Ι. & Κλάγκα, Π. 2005. «Νέα Καλλικράτεια 2005. Η ανασκαφική έρευνα στο Ανατολικό νεκροταφείο του αρχαίου οικισμού», *ΑΕΜΘ* 19, 239-248.
- Μπόνιας, Ζ. & Perrault, J. 1996. «Άργιλος. Πέντε χρόνια ανασκαφής», *ΑΕΜΘ* 10Α, 663-680.
- Μπουρογιάννης, Γ. 2007. *Κυπριακή και φοινικική κεραμική στο Αιγαίο κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Εμπορικά δίκτυα και προβλήματα του Black-on-Red* (αδημοσ. διδ. διατριβή – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).
- Μυλωνάς, Γ. Ε. 1975. *Το Δυτικόν Νεκροταφείον της Ελευσίνας*, Αθήνα.
- Ντούζουλη, Α. 2001. «Από τα νεκροταφεία της αρχαίας Λευκάδας», *Πρωτεύουσες της Λευκάδας*, 45-84.
- Ξενίδου-Schild, Β. 2001. *Οι γυναίκες στην ελληνική αρχαιότητα. Καταδίκη μνήμης*, Αθήνα.
- Παλιοθόδωρος, Δ. 2010. «Οι απεικονίσεις των ψυχών στην αρχαία τέχνη», *Αρχαιολογία* 118, 7-13.
- Παλαιοκρασσά, Λ. 1987. «Χους στη συλλογή Ν. Π. Γουλανδρή», *Αμητός*, τόμ. Β', 563-578.
- Παλαμιδά, Χ. & Σέρογλου, Φ. υπό έκδοση. *Οι εμπορικοί αμφορείς της Ρόδου*.
- Παντερμαλή, Ε. & Τρακοσοπούλου, Ε. 1994. «Καραμπουρνάκι 1994. Η ανασκαφή της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ», *ΑΕΜΘ* 8, 203-216.
- Παντή, Α. 1999. *Κεραμική από το Λάκκο Γ της κάτω τράπεζας Αγχιάλου (γεωμετρική, 'ασημίζουσα', μελαμβαφής, αβαφής και υφαντικά βάρη)* (αδημοσ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Παντή, Α. 2008. *Τοπική κεραμική από τη Χαλκιδική και το μυχό του Θερμαϊκού Κόλπου (Άκανθος, Καραμπουρνάκι, Σίνδος)*, Θεσσαλονίκη.
- Παντή, Α. 2009. «Λαξευτές κατασκευές από τις ανασκαφές της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ στο Καραμπουρνάκι», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 273-284.
- Παπαδόπουλος, Σ. & Ζάννης, Α. 2009. «Συνύπαρξη Ελλήνων και Θρακών στη Θάσο τον 7ο αιώνα π.Χ.: Επανεκτίμηση ιστορικών και αρχαιολογικών δεδομένων», στο: Ζ. Ι. Μπόνιας & J. Y. Perreault (επιμ.), *Έλληνες και Θράκες στα παράλια και στην ενδοχώρα της Θράκης στα χρόνια πριν και μετά τον μεγάλο αποικισμό*, Θάσος, 97-107.
- Παπάκου-Λάγου, Α. 2004. *Ευρύλοχος Αλεύα, Λαρισαίος. Στα ίχνη των Αμφικτυονιών*, Αθήνα.
- Παπαχατζής, Ν. Δ. 1974. *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις*, 1. Αττικά (Εισαγωγή - μετάφραση - σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές), Αθήνα.
- Παπαχατζής, Ν. Δ. 1976. «Ποσειδών Ταινάριος», *ΑΕ* 1976, 102-115.
- Παπαχριστοδούλου, Ι. 1989. *Οι αρχαίοι ροδιακοί δήμοι. Ιστορική επισκόπηση - Η Ιαλυσία*, Αθήνα.
- Παππά, Μ., Αυγέρος, Χ. & Νανόγλου, Σ. 2007. «Ανασκαφή στον νεολιθικό οικισμό της Θέρμης 2007», *ΑΕΜΘ* 21, 277-283.
- Παρλαμά, Λ. & Σταμπολίδης, Ν. (επιμ.). 2000. *Η πόλη κάτω από την πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών (Κατάλογος της έκθεσης, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης 2000-2001)*, Αθήνα.
- Πάτης, Δ. 2010. *Κεραμικά ευρήματα από την τράπεζα της Γκόνας. Η Πρώιμη Εποχή Σιδήρου* (αδημοσ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Πετρόπουλος, Μ. 2011. «Οι αρχαίες μητροπόλεις των αποικιών της Μεγάλης Ελλάδας», στο: Λ. Δρούλια & Α. Δ. Ριζάκης (επιμ.), *Αχαΐα και Νότιος Ιταλία. Επικοινωνία, ανταλλαγές και σχέσεις από την αρχαιότητα ως σήμερα*, Αθήνα, 58-89.
- Πέτσας, Φ. Μ. 1961-62. «Ανασκαφή αρχαίου νεκροταφείου Βεργίνης», *ΑΔ* 17, Α', Μελέτες, 218-288.
- Πλάτωνος, Μ. 2011. «Ερυθρόμορφος δίνος από τις Αχαρνές», στο: *Πρακτικά 10^{ου} Συμποσίου Ιστορίας-Λαογραφίας Αττικής, Δήμος Αχαρνών 2011*, υπό έκδοση [<http://dekatosymposio.blogspot.com/2011/10/httpwww.html>].
- Πλιάκου, Γ. 2001. «Η αρχαία πόλη Λευκάς. Το άστυ και η ευρύτερη περιοχή του», *Πρωτεύουσες της Λευκάδας*, 21-43.
- Πουλάκη-Παντερμαλή, Ε. 1990-95. «Λειβήθρων ἐς χώρον, ἐμὴν πατρίδα γαῖαν», *ΑΑΑ* 23-28, 56-62.
- Πουλάκη-Παντερμαλή, Ε. 2008. *Λειβήθρα*, Κατερίνη.
- Πουλάκη-Παντερμαλή, Ε. & Βαξεβανόπουλος, Μ. 2004. «Το σπήλαιο στο ιερό του Ἀμμωνος Διός στην Καλλιθέα της Χαλκιδικής 2004», *ΑΕΜΘ* 18, 125-132.
- Πουλάκη-Παντερμαλή, Ε. & Κλινάκη, Ε. 2007. «Λειβήθρα», *ΑΕΜΘ* 21, 161-169.
- Πουλάκη-Παντερμαλή, Ε. & Μπαχλάς, Α. 2004. «Λειβήθρα 2003-2004», *ΑΕΜΘ* 18, 383-388.
- Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη, Ε. 1982. «Από το Ἄργος του 8ου και 7ου αι. π.Χ.», *ΑΣΑtene* 60, 33-47.
- Πωλογιώργη, Μ. Ι. 1995. «Παιδική ταφή στην Ηλιούπολη», *ΑΕ* 1995, 231-245.
- Πωλογιώργη, Μ. Ι. 2003-09. «Ανασκαφή νεκροταφείου στο Χαλάνδρι», *ΑΔ* 58-64, Α', Μελέτες, 143-210.

- Πωλογιώργη, Μ. Ι., υπό έκδοση. «Επιτύμβια μνημεία από την αρχαία οδό προς τη Μεσογαία στον δήμο της Φλύας», *Το Μουσείον* 7, υπό έκδοση.
- Ροβήλος, Α. 2009. «Κτίρια και πυρκαγιά. Η καταστροφική φωτιά της 25ης Μαρτίου 2008 στο κτίριο των αλευρόμυλων στην περιοχή Κόβα της πόλης της Ρόδου», στο: Αθανασίου κ.ά. 2009, 99-104.
- Ρωμαίος, Κ. 1908. «Λήκυθος εξ Ερετρίας», *ΑΕ* 1908, 151-158.
- Ρωμιοπούλου, Κ. & Τουράτσογλου, Γ. 2002. *Μίεζα. Νεκροταφείο υστεροαρχαϊκών-πρώιμων ελληνιστικών χρόνων*, Αθήνα.
- Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, Χ. 2004. *Βεργίνα. Ο τάφος του Φιλίππου. Η τοιχογραφία με το κυνήγι*, Αθήνα.
- Σαββοπούλου, Θ. 2004. «Η περιοχή του Αξιού στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου», στο: Σταμπολίδης & Γιαννικουρή 2004, 307-316.
- Σαββοπούλου, Θ. 2007. «Απ' Αξιού εὐρὺ ρέοντος, Ἄξι-οῦ οὐ κάλλιστον ὕδωρ ἐπικίδναται αἶαν», *Αρχαία Μακεδονία* VII, 604-624.
- Σαμαρτζίδου, Σ. & Μπαντίνου, Π. 2009. «Ἀβδηρα: Ειδώλια 'μυροφόρα' από ταφικό τύμβο της αρχαίας νεκρόπολης», στο: Α. Γιαννικουρή (επιμ.), *Κοροπλαστική και μικροτεχνία στον αιγαιακό χώρο από τους γεωμετρικούς χρόνους έως και τη ρωμαϊκή περίοδο (Πρακτικά Συνεδρίου στη μνήμη της Ηούς Ζερβουδάκη, Ρόδος 2009)*, Ρόδος, υπό έκδοση.
- Σαμπετάι, Β. 2008. «Μικρά αγγεία, μικρές στιγμές II. Οι ερυθρόμορφες λήκυθοι του Μουσείου Μπενάκη», *Μουσείο Μπενάκη* 8, 62-89.
- Σαριπανίδη, Β. 2012. *Εισαγμένη και εγχώρια κεραμική στο βορειοελλαδικό χώρο. Η περίπτωση της Σίνδου* (αδημ. διδ. διατριβή – Α.Π.Θ.).
- Σαριπανίδη, Β. υπό έκδοση. «Η κεραμική», στο: Α. Δεσποίνη (επιμ.), *Σίνδος. Το αρχαϊκό-κλασικό νεκροταφείο*, υπό έκδοση.
- Σγουροπούλου, Χ. 2004. «Ο κόσμος της Ανατολής στην ελληνική εικονογραφία της ύστερης κλασικής εποχής», *Εγνατία* 8, 203-237.
- Σισμανίδης, Κ. 1987. «Το αρχαϊκό νεκροταφείο της Αγίας Παρασκευής Θεσσαλονίκης. Πρώτη παρουσίαση και πρώτες εκτιμήσεις», *Αμητός*, τόμ. Β', 787-803.
- Σισμανίδης, Κ. 1990. «Έρευνες στην αρχαία Κασάνδρεια και στα αρχαία Στάγεια», *ΑΕΜΘ* 4, 375-383.
- Σισμανίδης, Κ. 1991. «Ανασκαφές στην αρχαία Σκιώνη και στα αρχαία Στάγεια κατά το 1991», *ΑΕΜΘ* 5, 320-333.
- Σισμανίδης, Κ. 1992. «Ανασκαφή αρχαίων Σταγείρων 1992», *ΑΕΜΘ* 6, 451-465.
- Σισμανίδης, Κ. 1993. «Αρχαία Στάγεια 1993», *ΑΕΜΘ* 7, 429-443.
- Σισμανίδης, Κ. 1994. «Αρχαία Στάγεια 1994», *ΑΕΜΘ* 8, 275-287.
- Σισμανίδης, Κ. 1995. «Η συνέχεια της έρευνας στα αρχαία Στάγεια κατά το 1995», *ΑΕΜΘ* 9, 383-393.
- Σισμανίδης, Κ. 1996. «Αρχαία Στάγεια 1990-1996», *ΑΕΜΘ* 10Α, 279-295.
- Σισμανίδης, Κ. 1997. «Ανασκαφικά και αναστηλωτικά αρχαίων Σταγείρων 1997», *ΑΕΜΘ* 11, 469-479.
- Σισμανίδης, Κ. 1998. «Τα αποτελέσματα των πρόσφατων ανασκαφών στα αρχαία Στάγεια», στο: Άνδρος και Χαλκιδική, *Ανδριακά Χρονικά* 29, 139-172.
- Σισμανίδης, Κ. 2003. *Αρχαία Στάγεια. Η πατρίδα του Αριστοτέλη*, Αθήνα.
- Σκαρλατίδου, Ε. 2000. *Από το αρχαϊκό νεκροταφείο των Αβδήρων. Συμβολή στην έρευνα της αποικίας των Κλαζομενίων στα Αβδηρα* (αδημ. διδ. διατριβή – Α.Π.Θ.).
- Σκαρλατίδου, Ε. 2007. *Θέρμη. Το αρχαίο νεκροταφείο κάτω από τη σύγχρονη πόλη*, Θεσσαλονίκη.
- Σκαρλατίδου, Ε. 2009. «Το νεκροταφείο της Θέρμης (πρώην Σέδες) Θεσσαλονίκης. 20 χρόνια έρευνας», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 329-342.
- Σκαρλατίδου, Ε. 2010. *Το αρχαϊκό νεκροταφείο των Αβδήρων*, Θεσσαλονίκη.
- Σκαρλατίδου, Ε., Γεωργιάδης, Φ., Παντή, Α. & Χατζηνικολάου, Κ. 2011. «Επέσκακτη και εγχώρια αρχαϊκή κεραμική από το αρχαίο νεκροταφείο στη Θέρμη (Σέδες) Θεσσαλονίκης», *Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, υπό έκδοση.
- Σκαρλατίδου, Ε. & Κωνσταντινίδου, Ε. 2003. «Δοκιμαστική ανασκαφική έρευνα στην 'τράπεζα' Γκόνα της Θεσσαλονίκης. Πρώτη παρουσίαση», *ΑΕΜΘ* 17, 213-226.
- Σκιαδάς, Ν. 2009. *Γεωμετρική και αρχαϊκή κεραμική από επιφανειακές έρευνες στο Καραμπουνάκι. Η συλλογή Τσάκου* (αδημ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Σκιλάρντι, Δ. 2009. «Αρχαιολογικές έρευνες στα βόρεια προάστια της Αθήνας, 1998-2003», στο: Βασιλοπούλου & Κατσαρού-Τζεβελέκη 2009, 593-612.
- Σουέρεφ, Κ. 1988. «Τούμπα Θεσσαλονίκης 1988. Το ανασκαφικό έργο στην τράπεζα και το νεκροταφείο», *ΑΕΜΘ* 12, 195-204.

- Σουέρεφ, Κ. 1999. «Τούμπα Θεσσαλονίκης 1999. Ανασκάπτοντας την τράπεζα και το αρχαίο νεκροταφείο», *ΑΕΜΘ* 13, 177-190.
- Σουέρεφ, Κ. 2000. «Τούμπα Θεσσαλονίκης 2000. Ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο», *ΑΕΜΘ* 14, 215-225.
- Σουέρεφ, Κ. 2007. «Μια πιθανή εισαγωγή στην αρχαϊκή Μακεδονία. Ενότητες χώρου στην Ανατολική παραθερμαϊκή ζώνη», *Αρχαία Μακεδονία* VII, 651-674.
- Σουέρεφ, Κ. & Χαβέλα, Κ. 2002. «Σουρωτή 2002», *ΑΕΜΘ* 16, 267-276.
- Σουέρεφ, Κ. & Χαβέλα, Κ. 2004. «Σουρωτή 2004. Ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο», *ΑΕΜΘ* 18, 345-347.
- Σταϊνχάουερ, Γ. 2007. «Δημοτικό ψήφισμα από το θέατρο του Ευωνύμου», *ΑΕ* 146, 43-47.
- Σταϊνχάουερ, Γ. 2009. *Ο Μαραθών και το Αρχαιολογικό Μουσείο*, Αθήνα.
- Σταμούδη, Κ. 2010. «Ένας ερυθρόμορφος κρατήρας από την παραλία Πελασγίας. Πρότυπη και πρωτότυπη κεραμική στην Αχαΐα Φθιώτιδα», στο: *Οι εισαγωγές της αττικής μελανόμορφης και ερυθρόμορφης κεραμικής στη Θεσσαλία (Πρακτικά Συνεδρίου, Βόλος, 2010)*, υπό έκδοση.
- Σταμπολίδης, Ν. Χ. & Γιαννικουρή, Α. (επιμ.). 2004. *Το Αιγαίο στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου*, Αθήνα.
- Στεφανή, Λ. 2004. «Συστάδα αρχαϊκών τάφων στη Βέροια και νέα στοιχεία για τις πρώιμες φάσεις κατοίκησης στην πόλη», *ΑΕΜΘ* 18, 485-494.
- Σωτηριάδης, Γ. 1939. «Ανασκαφή Μαραθώνος», *ΠΑΕ* 1939, 27-39.
- Ταξιάρχη, Π. 2009. «Οδός Μεσογείων. Ανίχνευση της πορείας της στο σύγχρονο πολεοδομικό ιστό», στο: Μ. Κορρές (επιμ.), *Αττικής Οδοί*, Αθήνα, 172-181.
- Τασιά, Α. 1986. «Ταφικά ευρήματα από τη Βέργη Σερρών», *ΑΔ* 41, Α', Μελέτες, 59-84.
- Τζαναβάρη, Κ. & Λιούτας, Α. 1993. «Τράπεζα Λεμπέτ. Μια πρώτη παρουσίαση», *ΑΕΜΘ* 7, 265-278.
- Τζαναβάρη, Κ. & Φίλης, Κ. 2003. «Έρευνες στον οικισμό και τα νεκροταφεία της αρχαίας Λητής. Πρώτες εκτιμήσεις», *ΑΕΜΘ* 17, 155-172.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. Ε. 1997. «Απεικονίσεις των Ανθεστηρίων και ο χους της Οδού Πειραιώς του Ζωγράφου της Ερέτριας», *ΑΡΡ* I, 473-490.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. Ε. 2003. «Κωδωνόσχημος κρατήρ του Ζωγράφου του Δίνου», *ΑΔ* 54, Α', Μελέτες, 103-114.
- Τζάχου-Αλεξανδρή, Ο. Ε. 2007. «Αρχαϊστικά αγάλματα Διονύσου από το θέατρο του Ευωνύμου», *ΑΕ* 146, 1-42.
- Τζιφόπουλος, Γ. Ζ. (επιμ.). 2012. Μπέσιος, Μ., Τζιφόπουλος, Γ. Ζ., & Κοτσώνας, Α., Μεθώνη, Ι. *Επιγραφές, χαράγματα και εμπορικά σύμβολα στη γεωμετρική και αρχαϊκή κεραμική από το 'Υπόγειο', Θεσσαλονίκη*.
- Τιβέριος, Μ. 1976. *Ο Λυδός και το έργο του*, Αθήνα.
- Τιβέριος, Μ. 1978. «Μια νέα παράσταση του άθλου του Ηρακλή με τη Λερναία Ύδρα (;)», *ΑΕ* 1978, 109-118.
- Τιβέριος, Μ. 1981. *Προβλήματα της μελανόμορφης αττικής κεραμικής*, Θεσσαλονίκη.
- Τιβέριος, Μ. 1984. «Ανασκαφή ενός νεκροταφείου του 5ου αι. π.Χ. στην αρχαία Άργιλο», *ΑΔ* 39, Α', Μελέτες, 1-47.
- Τιβέριος, Μ. 1987. «Όστρακα από το Καραμπουρνάκι», *ΑΕΜΘ* 1, 247-260.
- Τιβέριος, Μ. 1988. «Εγχώρια κεραμική του 6ου και 5ου αι. π.Χ. από τη Σίνδο», *ΑΕΜΘ* 2, 297-306.
- Τιβέριος, Μ. 1989. «Από τη νησιωτική κεραμική παραγωγή των αρχαϊκών χρόνων στο βορειοελλαδικό χώρο», *ΑΕΜΘ* 3, 615-623.
- Τιβέριος, Μ. 1990α. «Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου (Σίνδος) κατά το 1990», *ΑΕΜΘ* 4, 315-332.
- Τιβέριος, Μ. 1990β. «Από τα απομεινάρια ενός προελληνιστικού ιερού 'περί τὸν Θερμαῖον κόλπον'', *Μνήμη Λαζαρίδη*, 71-88.
- Τιβέριος, Μ. 1991α. «Παναθηναϊκοί αμφορείς από την Πέλλα», *ΑΕ* 130, 15-44.
- Τιβέριος, Μ. 1991β. «Έρευνα στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 1991», *ΑΕΜΘ* 5, 235-246.
- Τιβέριος, Μ. 1991-92. «Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα, κοντά στη σημερινή Αγχιάλο και Σίνδο (1990-1992): ο αρχαίος οικισμός», *Εγνατία* 3, 209-234.
- Τιβέριος, Μ. 1993α. «Σίνδος – Αίγυπτος», *Αρχαία Μακεδονία* V, 1487-1493.
- Τιβέριος, Μ. 1993β. «Εισαγμένη κεραμική από τη Διπλή Τράπεζα της Αγχιάλου κοντά στη σημερινή Σίνδο», *Παρνασσός* 35, 553-560.
- Τιβέριος, Μ. 1995-2000. «Έξι χρόνια πανεπιστημιακών ανασκαφών στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης (1994-1999)», *Εγνατία* 5, 297-321.

- Τιβέριος, Μ. 1996α. *Ελληνική τέχνη. Αρχαία αγγεία*, Αθήνα.
- Τιβέριος, Μ. 1996β. «Επτά χρόνια ανασκαφικές έρευνες στη Διπλή Τράπεζα της Αγχιάλου-Σίνδου: ο αρχαίος οικισμός (1990-1996)», *ΑΕΜΘ* 10Α, 407-425.
- Τιβέριος, Μ. 1996γ. «Πρόλογος της ελληνικής έκδοσης», στο: Trendall 1996, 9-10.
- Τιβέριος, Μ. 1998. «Ο ναός της Αινειάδος Αφροδίτης στο Καραμπουρνάκι και μια παλιά καρτ ποστάλ», *Μνείας Χάριν*, 223-233.
- Τιβέριος, Μ. 1999. «Κάρες στο μυχό του Θερμαϊκού Κόλπου», *Αρχαία Μακεδονία* VI, 1175-1181.
- Τιβέριος, Μ. 2000. «Αθηναϊκό λάδι στο μυχό του Θερμαϊκού Κόλπου κατά τον 6ο αι. π.Χ.», *Μύρτος*, 519-527.
- Τιβέριος, Μ. 2004. «Οι πανεπιστημιακές ανασκαφές στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης και η παρουσία των Φοινίκων στο Αιγαίο», στο: Σταμπολίδης & Γιαννικουρή 2004, 295-303.
- Τιβέριος, Μ. 2007α. «Πρώιμος ευβοϊκός αποικισμός της Χαλκιδικής», *Αρχαία Μακεδονία* VII, 1-22.
- Τιβέριος, Μ. 2007β. *Όψεις του αρχαίου ελληνικού κόσμου. (Αν)επίκαιρες αρχαιογνωστικές συμβολές*, Αθήνα.
- Τιβέριος, Μ. 2009α. «Η πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 385-396.
- Τιβέριος, Μ. 2009β. «Η διπλή τράπεζα Αγχιάλου», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 397-407.
- Τιβέριος, Μ. 2009γ. «Γυναικές της Αθήνας στη λατρεία της Δήμητρας. Εικονογραφικά δεδομένα αρχαϊκών και κλασικών χρόνων», στο: Καλτσάς & Shapiro 2009, 124-135.
- Τιβέριος, Μ. 2010. «Άρτεμις, Διόνυσος και ελευσινιακές θεότητες», στο: Ι. Λεβέντη & Χ. Μητσοπούλου (επιμ.), *Ιερά και λατρείες της Δήμητρας στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, Βόλος, 17-41.
- Τιβέριος, Μ. 2011α. «Δήμητρα και Δαναΐδες», *Νάματα*, 289-302.
- Τιβέριος, Μ. 2011β. «Ο Φαέθων του Ζ. του Μειδία και ο Φαέθων του Ευριπίδη», *Λογεῖον: περιοδικό για το αρχαίο θέατρο* 1, 72-110 [<http://www.logeion.upatras.gr/component/content/article/79>].
- Τιβέριος, Μ. 2012. «Ταξινόμηση ντόπιας κεραμικής στο μακεδονικό χώρο (κυρίως τον παραθαλάσσιο) κατά τους υστερογεωμετρικούς και αρχαϊκούς χρόνους», στο: Μ. Τιβέριος, Π. Νίγδελης & Π. Αδάμ Βελένη (επιμ.), *Θρεπτήρια. Μελέτες για την αρχαία Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη, υπό εκτύπωση.
- Τιβέριος, Μ. & Γυματζίδης, Σ. 2000. «Ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 2000», *ΑΕΜΘ* 14, 193-203.
- Τιβέριος, Μ. & Γυματζίδης, Σ. 2001. «Ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 2001», *ΑΕΜΘ* 15, 299-308.
- Τιβέριος, Μ. & Γυματζίδης, Σ. 2002. «Ανασκαφικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 2002», *ΑΕΜΘ* 16, 223-232.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 1997. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 11, 327-335.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 1998. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 1998: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 12, 223-230.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 1999. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 1999: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 13, 167-176.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2001. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2001: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 15, 255-262.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2002. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2002: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 16, 257-266.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2003α. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2003: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 17, 191-199.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2003β. «Πανεπιστημιακές ανασκαφές στο Καραμπουρνάκι Θεσσαλονίκης (2000-2002)», *Εγνατία* 7, 327-351.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2004. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2004: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 18, 337-344.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2005. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2005: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 19, 187-195.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2006. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2006: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 20, 263-270.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2007. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2007: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 21, 263-268.
- Τιβέριος, Μ., Μανακίδου, Ε. & Τσιαφάκη, Δ. 2009. «Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2009: ο αρχαίος οικισμός», *ΑΕΜΘ* 23, υπό έκδοση.

- Τιβέριος, Μ., Καθάρειος, Κ., Λαχανίδου, Κ. & Oettli, M. 1995. «Αρχαιολογικές έρευνες στη Διπλή Τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 1995», *ΑΕΜΘ* 9, 293-300.
- Τουράτσογλου, Ι. 2009. «Έρως Έλλην», στο: Ν. Χ. Σταμπολίδης & Γ. Τασούλας (επιμ.), *Έρως. Από τη Θεογονία του Ησιόδου στην ύστερη αρχαιότητα (Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα)*, Αθήνα, 24-28.
- Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, Ε. 1999. «Από την επείσασκτη κεραμική της αρχαϊκής Ακάνθου», *Αρχαία Μακεδονία* VI, 1197-1217.
- Τριανταφυλλίδης, Π., Φανταουτσάκη, Χ. & Βρατσάλη, Π. 2009. «Η τοπογραφία της αρχαίας Ρόδου στη βιομηχανική ζώνη της σημερινής πόλης», στο: Αθανασίου κ.ά. 2009, 71-80.
- Τσαραβόπουλος, Α. Ν. 1986. «Η αρχαία πόλη της Χίου», *Horos* 4, 124-144.
- Τσιαφάκη, Δ. 1998. *Η Θράκη στην αττική αγγειογραφία του 5ου αι. π.Χ.*, Κομοτηνή.
- Τσιαφάκη, Δ. 2011. «Κεραμική Ανατολικής Ελλάδας στο Καραμπουρνάκι», *Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, υπό έκδοση.
- Τσιαφάκη, Δ. & Μανακίδου, Ε. 2010. «Ένα αρχαϊκό κεραμικό εργαστήριο στο Καραμπουρνάκι», στο: Ε. Κεφαλίδου & Δ. Τσιαφάκη (επιμ.), *Κεραμικά εργαστήρια στο βορειοανατολικό Αιγαίο, 8ος-αρχές 5ου αι. π.Χ. (Πρακτικά Ημερίδας, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης 2010)*, Θεσσαλονίκη, υπό έκδοση.
- Τσιγαρίδα, Ε. Μ. & Βασιλείου, Σ. 2003. «Καλλιθέα Χαλκιδικής 2003. Ανασκαφική έρευνα στα οικοπέδα 145, 146, 147», *ΑΕΜΘ* 17, 335-342.
- Τσιγαρίδα, Ε. Μ. & Βασιλείου, Σ. 2005. «Ανασκαφικές και άλλες εργασίες στο ιερό του Άμμωνα Δία στην Καλλιθέα Χαλκιδικής», *ΑΕΜΘ* 19, 339-345.
- Τσιγαρίδα, Ε. Μ., Βασιλείου, Σ. & Πάτης, Δ. 2007. «Ανασκαφική έρευνα στο ιερό του Άμμωνος Διός στην Καλλιθέα της Χαλκιδικής κατά το 2007», *ΑΕΜΘ* 21, 323-330.
- Τσιγαρίδας, Ε. 1972. «Χριστιανικά αρχαιότητες εις τον χώρο του ιερού του Άμμωνος Διός εις Καλλιθέαν Χαλκιδικής», *ΑΑΑ* 5, 35-38.
- Τσιμπίδου-Αυλωνίτη, Μ. 1992. «Ταφικός τύμβος στον Αγ. Αθανάσιο Θεσσαλονίκης. Νέα ανασκαφικά στοιχεία», *ΑΕΜΘ* 6, 369-382.
- Τσιποπούλου, Μ. 1987. «Κορινθιακή κεραμική στην Ανατολική Κρήτη κατά τις φάσεις Ύστερη Γεωμετρική και Ανατολίζουσα», *Κρητικά Χρονικά* 27, 262-282.
- Τσιποπούλου, Μ. 2004. «Μία περίπτωση πρώιμων συμποσίων ή απλώς ηρωολατρείας; Γεωμετρική ανακατάληψη στο Χαλασμένο Ιεράπετρας», στο: Σταμπολίδης & Γιαννικουρή 2004, 127-142.
- Τσιποπούλου, Μ. 2005. *Η Ανατολική Κρήτη στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου*, Ηράκλειο.
- Τσόκας, Γ., Τσούρλος, Π., Βαξεβανόπουλος, Μ. & Γεωργιάδης, Φ. 2005. «Γεωφυσική έρευνα για τον εντοπισμό της συνέχειας στοάς του σπηλαίου στην Καλλιθέα Χαλκιδικής», *ΑΕΜΘ* 19, 279-292.
- Φιλήμονος-Τσοποτού, Μ. 2004. *Η ελληνιστική οχύρωση της Ρόδου*, Αθήνα.
- Φίλης, Κ. 2011α. *Εμπορικοί αμφορείς από την αρχαία Άκανθο και το τοπικό εργαστήριο* (αδημ. διδ. διατριβή – Α.Π.Θ.).
- Φίλης, Κ. 2011β. «Ιωνικοί αμφορείς στο Βόρειο Αιγαίο», *Αρχαϊκή Κεραμική στο Βόρειο Αιγαίο*, υπό έκδοση.
- Φίλης, Κ. 2012. «Εμπορικοί αμφορείς από εργαστήρια του Βόρειου Αιγαίου στο νεκροταφείο της Ακάνθου», στο: Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *Δινήσσσα. Τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιοπούλου*, Θεσσαλονίκη, υπό εκτύπωση.
- Φριτζίλιας, Σ. 2006. *Ο Ζωγράφος του Θησέα. Η αττική αγγειογραφία στην εποχή της νεοσύστατης αθηναϊκής δημοκρατίας*, Αθήνα.
- Φωτόπουλος, Δ. & Δεληβορριάς, Α. 1997. *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα.
- Χαβέλα, Κ. 1999. *Χειροποίητη κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου από τον αρχαίο οικισμό στη διπλή τράπεζα Αγχιάλου – Τομή Α* (αδημ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Χαβέλα, Κ. 2004. «Τεφρόχρωμη τροχήλατη κεραμική της Εποχής του Σιδήρου», στο: Σταμπολίδης & Γιαννικουρή 2004, 329-339.
- Χαβέλα, Κ. 2007. *Η χωροχρονική διάσταση του αρχαίου πολιτισμού στην Τούμπα Θεσσαλονίκης. Η κεραμική ως 'πλότος' ερμηνείας* (αδημ. διδ. διατριβή – Α.Π.Θ.).
- Χατζηδημητρίου, Α. 1999-2000. «Ερυθρόμορφος χους από το Μουσείο Χαλκίδας», *Αρχαιογνωσία* 10, 163-177.
- Χατζηδημητρίου, Α. 2005. *Παραστάσεις εργαστηρίων και εμπορίου στην εικονογραφία των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων*, Αθήνα.
- Χατζηδημητρίου, Α. 2010. «Η αλιεία και τα προϊόντα της στην εικονογραφία και τις φιλολογικές πηγές των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων», στο: Δ. Δημη-

- τρόπουλος & Ε. Ολυπίτου (επιμ.), *Ψαρεύοντας στις ελληνικές θάλασσες. Από τις μαρτυρίες του παρελθόντος στη σύγχρονη πραγματικότητα*, Αθήνα, 29-53.
- Χατζηπαναγιώτου, Α. & Πανάγου, Τ. 2006. «Δεξαμενή-αποθέτης στην περιοχή Θησείου», *Αρχαιογνωσία* 14, 59-94.
- Χατζής, Ν. Σ. 2008. *Κεραμική γεωμετρικών χρόνων από τον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρνάκι. Μια μελέτη των κατώτερων στρωμάτων της τομής 23-13α* (αδημοσ. μεταπτ. εργασία – Α.Π.Θ.).
- Χατζής, Ν. Σ. 2010. «Κεραμική γεωμετρικών χρόνων από τον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρνάκι. Μια μελέτη των κατώτερων στρωμάτων της τομής 23-13α», *Εγνατία* 14, 155-192.
- Χρυσοστόμου, Α. 2000. «Οι περιοχές της Βόρειας Βοτταίας και της Αλμωπίας στην Εποχή του Σιδήρου και τα αρχαϊκά χρόνια. Παραδείγματα ταφικών τύπων», *Μύρτος*, 229-242.
- Χρυσοστόμου, Α. & Χρυσοστόμου, Π. 1993. «Ανασκαφή στην τράπεζα του Αρχοντικού Γιαννιτσών το 1993. Τομέας IV», *ΑΕΜΘ* 7, 159-170.
- Χρυσοστόμου, Α. & Χρυσοστόμου, Π. 2001. «Ανασκαφή στη Δυτική νεκρόπολη του Αρχοντικού Πέλλας κατά το 2001», *ΑΕΜΘ* 14, 477-486.
- Χρυσοστόμου, Α. & Χρυσοστόμου, Π. 2003. «Δυτική νεκρόπολη του Αρχοντικού Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 17, 505-516.
- Χρυσοστόμου, Α. & Χρυσοστόμου, Π. 2009. «Τα νεκροταφεία του αρχαίου οικισμού στο Αρχοντικό Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, 477-490.
- Χρυσοστόμου, Π. 2009. «ΔΟΛΟΣ ΗΟ ΚΑΛΙΟΣ - ΚΑΛΙΟΣ ΕΜΙ ΤΗΣ ΔΟΛΙΟ. Δύο ενεπίγραφοι κάνθαροι των υστεροαρχαϊκών χρόνων από τη Μακεδονία», στο: *Κερμάτια Φιλίας. Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Τουράτσογλου*, Αθήνα, 417-425.
- Χρυσοστόμου, Π. & Ζαρογιάννης, Α. 2005. «Μεσιανό Γιαννιτσών. Ένα νέο νεκροταφείο του αρχαίου οικισμού στο Αρχοντικό Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 19, 427-434.
- Χωρέμη-Σπετσιέρη, Α. & Ζαρκάδας, Α. (επιμ.). 2006. *Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου - Αρχαία Τέχνη*, Αθήνα.
- Ωνάσογλου, Α. 1981. «Οι γεωμετρικοί τάφοι της Τραγάνας στην Ανατολική Λοκρίδα», *ΑΔ* 36, Α', Μελέτες, 1-57.
- Abramov, A. P. 2002. "Tipologija I chronologija amfor o Chios", *Drevnosti Bospora* 5, 7-26.
- Adembri, B. 1988. "The Earliest Faliscan Red-figured Workshops and their Relationship with Attic and South Italian Vase-painting", στο: Christiansen & Melander 1988, 7-16.
- Adler, A. (επιμ.). 1928-1938. *Suidae Lexicon*, Λονδίνο.
- Adriani, A. κ.ά. (επιμ.). 1970. *Himera I: Campagne di scavo 1963-1965*, Ρώμη.
- Aellen, C. 1994. *À la recherche de l'ordre cosmique. Forme et fonction des personnifications dans la céramique italote*, Ζυρίχη.
- Aellen, C., Cambitoglou, A. & Chamay, J. 1986. *Le peintre de Darius et son milieu. Vases grecs d'Italie méridionale*, Γενεύη.
- Ahlberg-Cornell, G. 1984. *Herakles and the Sea-Monster in Attic Black-figure Vase-painting*, Στοκχόλμη.
- Akamatis, I. M. 2009. "The Pella Archaeological Site Development Project and the Latest Archaeological Findings", στο: R. Einicke, S. Lehmann, H. Lör, G. Mehnert, A. Mehnert & A. Slawisch (επιμ.), *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler*, Langenweißbach, 521-529.
- Akurgal, E. 1961. *Die Kunst der Hethiter*, Μόναχο.
- Akurgal M., Kerschner, M., Mommsen, H. & Nie-meier, W. D. 2002. *Töpferzentren der Ostägais. Archäometrische und archäologische Untersuchungen zur mykenischen, geometrischen und archaischen Keramik aus Fundorten in Westkleinasien*, Βιέννη.
- Albanese-Procelli, R. M. 1997. "Échanges dans la Sicilie archaïque. Amphores commerciales, intermédiaires et redistribution en milieu indigène", *RA* 1997, 3-25.
- Albert, W.-D. 1979. *Darstellungen des Eros in Unteritalien*, Amsterdam.
- Albizzati, C. 1925-39. *Vasi antichi dipinti del Vaticano*, 2 τόμοι, Ρώμη.
- Alexandrescu, P. 1978. *Histria IV. La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe -IVe s.)*, Βουκουρέστι.
- Algrain, I., Brisart, Th. & Jubier-Galinier, C. 2008. "Les vases à parfum à Athènes aux époques archaïque et classique", στο: Verbanck-Piéard, Massar & Frère 2008, 145-164.
- Aloupi-Siotis, E. 2008. "Recovery and Revival of Attic Vase-Decoration Techniques. What Can They Offer Archaeological Research?", στο: Lapatin 2008, 113-128.

- Amyx, D. A. 1988. *Corinthian Vases of the Archaic Period*, Berkeley-Los Angeles-Λονδίνο.
- Amyx, D. A. 1996. "Aftermath", στο: Amyx & Lawrence 1996, 3-52.
- Amyx, D. A. & Lawrence, P. 1996. *Studies in Archaic Corinthian Vase Painting*, Princeton.
- Anderson, J. K. 1961. *Ancient Greek Horsemanship*, Berkeley-Los Angeles.
- Anderson, J. K. 1970. *Military Theory and Practice in the Age of Xenophon*, Berkeley-Los Angeles.
- Ando, C. 2012. "Afterword", στο: C. A. Faraone & F. S. Naiden (επιμ.), *Greek and Roman Animal Sacrifice*, Cambridge, 195-199.
- Andreou, S. 2009. "Stratified Wheel Made Pottery Deposits and Absolute Chronology of the LBA to the EIA Transition at Thessaloniki Toumba", στο: Deger-Jalkotzy & Bähle 2009, 15-40.
- Andriomenou, A. 1984. "Skyphoi de l'atelier de Chalcis (fin Xe-fin VIIIe s. av. J. C.)", *BCH* 108, 37-69.
- Andriomenou, A. 1985. "Skyphoi de l'atelier de Chalcis (fin Xe- fin VIIIe s. av. J. C.) II", *BCH* 109, 49-75.
- Arafat, K. W. 1990. *Classical Zeus. A Study in Art and Literature*, Οξφόρδη.
- Arafat, K. & Morgan, C. 1989. "Pots and Potters in Corinth and Athens. A Review", *OJA* 8, 311-346.
- Ariel, D. T. 2004. "Stamped Amphora Handles from Bet-She'an. Evidence for the Urban Development of the City in the Hellenistic Period", στο: Eiring & Lund 2004, 23-30.
- Arvanitaki, A., Tiverios, M. & Voutiras, E. 2009. "Ceramica attica da santuari di colonie greche nella Calcidica", στο: S. Fortunelli & C. Masseria (επιμ.), *Ceramica attica da santuari della Grecia, della Ionia e dell'Italia*, Venosa, 149-162.
- Aubet, M. E. 2001. *The Phoenicians and the West. Politics, Colonies and Trade*, Cambridge.
- Aubet-Semmler, M. E. & Barthelemy, M. (επιμ.). 2000. *Actas del IV Congreso Internacional de Estudios Fenicios y Púnicos (Cádiz 1995)*, Cadiz.
- Austin, R. P. 1926-27. "Excavations at Haliartos, 1926, Part II", *BSA* 28, 128-140.
- Avramidou, A. 2011. *The Codrus Painter. Iconography and Reception of Athenian Vases in the Age of Pericles*, Madison.
- Ayalon, E. 1995. "The Iron Age II Pottery Assemblage from Horvat Teiman (Kuntillet Ajrud)", *Tel Aviv* 22, 141-212.
- Badinou, P. 2003. *La laine et le parfum. Epineta et alabastres. Forme iconographie et fonction. Recherche de céramique attique féminine*, Louvain.
- Badoud, N. 2007. *La cité de Rhodes de la Chronologie à l'Histoire* (αδημ. διδ. διατριβή – Πανεπιστήμιο Neuchâtel και Michel-de-Montaigne-Bordeaux III).
- Badre, L. 1997. "BEY 003 Preliminary Report. Excavations of the American University of Beirut Museum 1993-1996. Report from the Excavations in the City Center of Beirut under Rehabilitation from the Early 1990's", *Bulletin d'Archéologie et d'Architecture Libanaises* 2, 6-94.
- Badre, L. 2008. "Un entrepôt de commerce Phénicien à Beyrouth", στο: Fontan & Le Meaux 2008, 102.
- Balensiefen, L. 1990. *Die Bedeutung des Spiegelbildes als ikonographisches Motiv in der antiken Kunst*, Tübingen.
- Ballabriga, A. 1990, "Le dernier adversaire de Zeus. Le mythe de Typhon dans l'épopée grecque archaïque", *RHR* 207, 3-30.
- Ballard, R. D., Stager, L. E., Master, D., Yoerger, D., Mindell, D., Whitcomb, L. L., Singh, H. & Piechotta, D. 2002. "Iron Age Shipwrecks in Deep Water off Ashkelon, Israel", *AJA* 106, 151-168.
- Barako, T. J. 2008. "Amphoras through the Ages", στο: L. E Stager, J. D. Schloen & D. M. Master (επιμ.), *Ashkelon I. Introduction and Overview (1985-2006)*, Winona Lake, 429-461.
- Barber, E. 1994. *Women's Work. The First 20.000 Years. Women, Cloth, and Society in Early Times*, Νέα Υόρκη-Λονδίνο.
- Barnett, R. D. 1957. "Persepolis", *Iraq* 19, 55-77.
- Barnett, R. D. 1976. *Sculptures from the North Palace of Ashurbanipal at Nineveh (668-627 B.C.)*, Λονδίνο.
- Barringer, J. M. 1995. *Divine Escorts. Nereids in Archaic and Classical Greek Art*, Ann Arbor.
- Barringer, J. M. 2001. *The Hunt in Ancient Greece*, Βαλτιμόρη.
- Battino, S. 2002. *Lo skyphos attico*, Νάπολη.
- Bats, M. & d'Agostino, B. (επιμ.). 1998. *Euboica. L'Eubea e la presenza euboica in Calcidica e in Occidente*, Νάπολη.
- Bayne, N. 2000. *The Grey Wares of North-West Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and their Relation to the Early Greek Settlements*, Βόννη.
- Bažant, J. 1975. "Iconography of Choes Reconsidered", *Listy Filologicke* 98, 72-78.

- Beazley, J. D. 1931. Βιβλιοκρισία: "CVA, Athènes, Musée National 1, Grèce 1, by K. A. Rhomaios", *JHS* 51, 121.
- Beazley, J. D. 1939-40. "Excavations at Al Mina, Suedia III. The Red-figured Vases", *JHS* 59-60, 1-44.
- Beazley, J. D. 1940-45. "Miniature Panathenaics", *BSA* 41, 10-21.
- Beazley, J. D. 1989. "The Training of Archaeologists. University Training", στο: D. C. Kurtz (επιμ.), *Greek Vases. Lectures by J. D. Beazley*, Οξφόρδη-Νέα Υόρκη, 98-102.
- Beazley, J. D. 1993. *Η εξέλιξη του αττικού μελανόμορφου ρυθμού* (έκδ. αναθεωρημένη από τους D. von Bothmer & M. B. Moore 1986, μτφ. Η. Ανδρεάδη), Αθήνα.
- Bengtson, H. 1991. *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος. Από τις απαρχές μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση* (2^η έκδοση, μτφ. Α. Γαβρίλη), Αθήνα.
- Benson, J. L. 1953. *Die Geschichte der korinthischen Vasen*, Βασιλεία.
- Benson, J. L. 1971. "A Floral Master of the Chimaera Group. The Otterlo Painter", *AntK* 14, 13-24.
- Benson, J. L. 1989. *Earlier Corinthian Workshops. A Study of Corinthian Geometric and Protocorinthian*, Amsterdam.
- Benton, S. 1953. "Further Excavations at Aetos", *BSA* 48, 255-361.
- Bentz, J. L. 1999. *Pottery at Ancient Corinth from Mid-sixth to Mid-fifth Century B.C.* (αδημοσ. διδ. διατριβή – University of Cincinnati).
- Bentz, M. 2009α. "Attic Red-figure Pottery from Olympia", *APP* II, 11-17.
- Bentz, M. 2009β. "Masse, Form und Funktion. Die attisch-schwarzfigurigen Halsamphoren", στο: Tsingarida 2009, 79-87.
- Bérard, C. 1974. *Anodoi. Essai sur l'imagerie des passages chthoniens*, Ρώμη.
- Bérard, C. 1986. "Iconographie-Iconologie-Iconologique", *Études de lettres* 4, 5-37.
- Bérard, C., Bron, C. & Pomari, A. (επιμ.). 1987. *Images et société en Grèce ancienne*, Λωζάννη.
- Bérard, C. & Bron, C. (επιμ.). 1989. *A City of Images. Iconography and Society in Ancient Greece* (μτφ. D. Lyons), Princeton.
- Bernabé, A. 1996. *Poetarum epicorum Graecorum testimonia et fragmenta*, 1 (2^η έκδ.), Στουτγάρδη-Λειψία.
- Bernabó Brea, L. & Cavalier, M. 2001. *Maschere e personaggi del teatro greco nelle terracotte liparesi*, Ρώμη.
- Berthiaume, G. 1982. *Les rôles du mageiros*, Montréal.
- Beschi, L., 1994. "I Tirreni di Lemno alla luce dei recenti dati di scavo", *Magna Grecia, Etruschi e Fenici*, Τάραντας, 23-50.
- Beschi, L., 2007. "Culto e riserva delle aequae nel santuario arcaico di Efestia", *ASAtene* 83, 95-219.
- Bignasca, A. (επιμ.). 2002. *Orient, Zypern und Frühes Griechenland. Ausgewählte Werke*, Βασιλεία.
- Bikai, P. M. 1978α. "The Late Phoenician Pottery Complex and Chronology", *BASOR* 229, 47-56.
- Bikai, P. M. 1978β. *The Pottery of Tyre*, Warminster.
- Bikai, P. M. 1981. "The Phoenician Imports", στο: V. Karageorghis (επιμ.), *Excavations at Kition, 4. The Non-Cypriot Pottery*, Λευκωσία, 23-35.
- Bikai, P. M. 2000. "The Iron Age Pottery from Kommos, 2. Phoenician Ceramics from the Greek Sanctuary", στο: Shaw & Shaw 2000, 302-312.
- Bingen, J. 1968. "La nécropole ouest 4", στο: *Thorikos I, 1963. Rapport préliminaire sur la première campagne de fouilles*, Βρυξέλλες, 59-86.
- Bîrzescu, I. 2005. "Die Handelsamphoren der 'Lesbos Rot'-serie in Istros", *AM* 120, 45-69.
- Bîrzescu, I. 2009. "Drei Typen archaischer Reifenamphoren aus Milet", *AA* 2009, 121-134.
- Bisi, A. M. 1987. "Ateliers phéniciens dans le monde égéen", *Rivista di Studi Fenici* 5, 225-237.
- Blanas, A. 2006. *Geometrische Keramik aus Minoa auf Amorgos*, Münster.
- Blanck, H. 2004. *Εισαγωγή στην ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων* (μτφ. Α. Μουστάκα), Αθήνα.
- Blaise, F. 1992. "L'épisode de Typhée dans la *Théogonie* d'Hésiode (v. 820-885). La stabilisation du monde", *RÉG* 105, 349-370.
- Bleeh, M. 1982. *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη.
- Blinkenberg, C. 1941. *Lindos. Fouilles de l'acropole 1902-1914, 2. Inscriptions*, Βερολίνο-Κοπεγχάγη.
- Blinkenberg, C. & Kinch, K. F. 1931. *Lindos. Fouilles et Recherches 1902-1914*, Βερολίνο.
- Bloesch, H. 1940. *Formen attischer Schalen von Exekias bis zum Ende des strengen Stils*, Βέρνη.
- Blome, P. (επιμ.). 1990. *Orient und frühes Griechenland. Kunstwerke der Sammlung H. und T. Bossard*, Βασιλεία.

- Blondé, F., Muller, A. & Mulliez, D. 1991. "Le comblement d'un puits public à Thasos. 5. Le matériel amphorique", *BCH* 115, 213-242.
- Blümel, C. 1950-51. "Der Fries des Tempels der Athena Nike in der attischen Kunst des fünften Jahrhunderts v. Chr.", *JDI* 65-66, 135-165.
- Blundell, M. W. 1993. "The Ideal of Athens in Oedipus at Colonus", στο: Sommerstein κ.ά. 1993, 287-306.
- Boardman, J. 1952. "Pottery from Eretria", *BSA* 47, 1-30.
- Boardman, J. 1957. "Early Euboean Pottery and History", *BSA* 52, 1-29.
- Boardman, J. 1958. "An Early Actor, and some Herakles and Nereus Scenes", *BICS* 5, 7-10.
- Boardman, J. 1960. "The Multiple Brush", *Antiquity* 34, 85-89.
- Boardman, J. 1975. "Herakles, Peisistratos and Eleusis", *JHS* 95, 1-12.
- Boardman, J. 1980. *The Greek Overseas. Their Early Colonies and Trade* (3^η έκδ.), Λονδίνο.
- Boardman, J. 1985. *Αθηναϊκά Ερυθρόμορφα Αγγεία. Αρχαϊκή περίοδος* (μτφ. Ε. Παπουτσάκη-Σερμπέτη & Γ. Χατζής), Αθήνα.
- Boardman, J. 1989. "Herakles at Sea", στο: H.-U. Cain, H. Gabelmann & D. Salzmann (επιμ.), *Festschrift für Nikolaus Himmelmann. Beiträge zur Ikonographie und Hermeneutik*, Mainz, 191-195.
- Boardman, J. 1990. "Al Mina and History", *OJA* 9, 169-190.
- Boardman, J. 1991. *Athenian Black Figure Vases*, Λονδίνο.
- Boardman, J. 1997. "Boy Meets Girl. An Iconographic Encounter", *APP* 1, 259-267.
- Boardman, J. 1998. *Early Greek Vase Painting*, Λονδίνο.
- Boardman, J. 2002α. "Al Mina. The Study of the Site", *Ancient West and East* 1, 315-331.
- Boardman, J. 2002β. "Greeks and Syria. Pots and People", στο: G. R. Tsetskhladze & A. Snodgrass (επιμ.), *Greek Settlements in the Eastern Mediterranean and the Black Sea*, Οξφόρδη, 1-16.
- Bodiou, L. 2009. "Quand vient l'âge fleuri des jeunes filles", στο: L. Bodiou & V. Mehl (επιμ.), *La religion des femmes en Grèce ancienne. Mythes, cultes et société*, Rennes, 175-191.
- Bodiou, L., Frère D. & Mehl, V. (επιμ.). 2008. *Parfums et odeurs dans l'Antiquité*, Rennes.
- Bodiou, L. & Mehl, V. 2008α. "Parfums de passage. Naissance, mariage et funérailles en pays grec", στο: Bodiou, Frère & Mehl 2008, 165-173.
- Bodiou, L. & Mehl, V. 2008β. "Sociologie des odeurs en pays grec", στο: Bodiou, Frère & Mehl 2008, 141-163.
- Boeckh, A. 1819. *Πινδάρου τα σωζόμενα – Pindari opera quae supersunt*, Λειψία.
- Bol, P. C. 1989. *Argivische Schilde*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη.
- Bommas, M. 2005. *Heiligtum und Mysterium. Griechenland und seine ägyptische Gottheiten*, Mainz.
- Bonazzi, A. & Durando, F. 2000. "Analisi archeometriche su tipi anforici fenici occidentali arcaici da Pithekoussai, Carthagine e Ibiza", στο: Aubet-Semmler & Barthelemy 2000, 1263-1268.
- Bonfante, L. (επιμ.). 2011. *The Barbarians of Ancient Europe. Realities and Interactions*, Cambridge-Νέα Υόρκη.
- Borchhardt, J. 2007. "Der Gürtel als Zeichen der Gefolgschaft", στο: Delemen κ.ά. 2007, 33-57.
- Borg, B. E. 2002. *Der Logos des Mythos. Allegorien und Personifikationen in der frühen griechischen Kunst*, Μόναχο.
- Borg, B. E. 2005. "Eunomia or 'Make Love not War'? Meidian Personifications Reconsidered", στο: E. Stafford & J. Herrin (επιμ.), *Personification in the Greek World: From Antiquity to Byzantium*, Aldershot, 193-210.
- Borgers, O. 2004. *The Theseus Painter*, Amsterdam.
- Borgna, E. 2004. "Aegean Feasting. A Minoan Perspective", στο: Wright 2004, 127-159.
- Börker, C. & Burow, J. 1998. *Die hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*, Βερολίνο.
- Borza, E. N. 1987. "Timber and Politics in the Ancient World. Macedon and the Greeks", *PAPS* 131, 32-52.
- Bottini, A. 1992. *Archeologia della salvezza*, Μιλάνο.
- Bourgeois, B., Jeammet, V. & Pagès-Camagna, S. 2009. "Color siderum. La dorure des figurines en terre cuite grecques aux époques hellénistique et romaine", στο: Ph. Jockey (επιμ.), *Les arts de la couleur en Grèce ancienne ... et ailleurs (Colloque international, École Française d'Athènes, 2009)*, υπό έκδοση.
- Bourogianis, G. 2000. "The Black-on-Red pottery Found in Cos. From Pots to Trade or Immigrants", *AION* 7, 9-23.
- Bovon, A. 1963. "La représentation des guerriers Perses et la notion de Barbare dans la 1re moitié du Ve siècle", *BCH* 87, 579-602.

- Bradeen, D. W. 1952. "The Chalcidians in Thrace", *AJP* 73, 377-378.
- Brann, E. 1961. "Late Geometric Well Groups from the Athenian Agora", *Hesperia* 30, 93-146.
- Brashinsky, I. B. 1976. "Amfory Mendi. O lokalizatsii gruppy amfor s 'ryumkoobraznymi nozhkami" [Amphoras from Mende. On the origin of the group of amphoras so-called 'with feet in the form of a glass'], στο: *Khudozhestvennaia kul'tura I arkhologiiia antichnogo mira; sbornik pamyati B.V. Farmakovskogo* [Artistic Culture and Archaeology of the Ancient World. Collection in Memory of B.V. Farmakovsky], Μόσχα, 67-74.
- Bremmer, J. N. 1996. *Götter, Mythen und Heiligtümer im antiken Griechenland*, Darmstadt.
- Bricault, L. & Veymiers, R. (επιμ.). 2011. *Bibliotheca Isiaca II*, Bordeaux.
- Briend, J. & Humbert, J. B. 1980. *Tell Keisan. Une cité phénicienne en Galilée*, Παρίσι.
- Brijder, H. A. G. 1983. *Siana Cups I and Komast Cups*, Amsterdam.
- Brijder, H. A. G. 1991. *Siana Cups II. The Heidelberg Painter*, Amsterdam.
- Brisart, T. 2011. *Un art citoyen. Recherches sur l'orientalisation des artisanats en Grèce proto-archaïque*, Βρυξέλλες.
- Brize, P. 1980. *Die Geryoneis des Stesichoros und die frühe griechische Kunst*, Würzburg.
- Brommer, F. 1972. "Vier mythologische Vasenbilder in Griechenland", *AAA* 5, 451-462.
- Brommer, F. 1973. *Vasenlisten zur griechischen Heldensagen*, Marburg.
- Brommer, F. 1978. *Hephaistos – Der Schmiedegott in der Antiken Kunst*, Mainz.
- Brommer, F. 1983. "Herakles und Nereus", στο: F. Lisarague & F. Thelamon (επιμ.), *Image et Céramique grecque*, Rouen, 103-110.
- Brommer, F. 1984. *Herakles II. Die unkanonischen Taten*, Darmstadt.
- Brouskari, M. 1980. "A Dark Age Cemetery in Erechtheion Street, Athens", *BSA* 75, 13-31.
- Brownlee, A.B. 1995. "Attic Black Figure from Corinth, III", *Hesperia* 64, 337-382.
- Brumfield, A. 1997. "Cakes in the Liknon. Votives from the Sanctuary of Demeter and Kore on Akrokorinth", *Hesperia* 66, 147-172.
- Bryce, T. 1986. *The Lycians. A Study of Lycian History and Civilisation to the Conquest of Alexander the Great*, Κοπεγχάγη.
- Buchholz, H. G. 2000. "Furcht vor Schlangen und Umgang mit Schlangen in Altsyrien, Altkypros und dem Umfeld", *UgaritF* 32, 37-168.
- Buchner, G. 1982. "Die Beziehungen zwischen der euböischen Kolonie Pithekoussai auf der Insel Ischia und dem nordwestsemitischen Mittelmeerraum in der zweiten Hälfte des 8 Jhs v. Chr.", στο: Niemeyer 1982, 277-306.
- Buchner, G. & Ridgway, D. 1993. *Pithekoussai I. La Necropoli. Tombe 1-723 scavate dal 1952 al 1961*, Ρώμη.
- Büsing, H. 1982. "Metrologische Beiträge", *Jdl* 97, 1-45.
- Buitron-Oliver, D. 1995. *Douris. A Master-Painter of Athenian Red-figure Vases*, Mainz.
- Bundrick, S. 2008. "The Fabric of the City. Imaging Textile Production in Classical Athens", *Hesperia* 77, 283-334.
- Burkert, W. 1985. *Greek Religion. Archaic and Classical* (μτφ. J. Raffan), Οξφόρδη.
- Burkert, W. 1993. *Ελληνική μυθολογία και τελετουργία. Δομή και ιστορία* (μτφ. Η. Ανδρεάδη), Αθήνα.
- Burkert, W. 2000. *Αρχαίος ελληνικός πολιτισμός. Η επίδραση της Ανατολής* (μτφ. Α. Λογιάκη), Αθήνα.
- Burn, A. R. 1962. *Persia and the Greeks. The Defence of the West (c. 546-478 B.C.)*, Λονδίνο.
- Burn, L. 1987. *The Meidias Painter*, Οξφόρδη.
- Burn, L. 1998. "Figured Vases", στο: Carter 1998, 593-640.
- Burow, J. 1989. *Der Antimenesmaler*, Mainz.
- Burrows, R. M. & Ure, P. N. 1909. "Excavations at Rhitsóna in Boeotia", *JHS* 29, 308-353.
- Cabrera-Bonet, P. (επιμ.). 2003. *La colección Várez Fisa en el Museo Arqueológico Nacional*, Μαδρίτη.
- Cairns, D. L. 1993. *Aidos. The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature*, Οξφόρδη.
- Cairns, D. L. 2002. "The Meaning of the Veil in Ancient Greek Culture", στο: L. Llewellyn-Jones (επιμ.), *Women's Dress in the Ancient Greek World*, Λονδίνο, 73-93.
- Calame, C. 1984. «Ο Έρωτας στην αρχαία Ελλάδα. Κοινωνικά σχήματα», *Αρχαιολογία* 10, 10-15.
- Callipolitis-Feytmans, D. 1962, "Évolution du plat corinthien", *BCH* 86, 117-164.
- Calvet, Y. 1972. *Salamine de Chypre III. Les timpres amphoriques, 1965-1970*, Παρίσι.

- Cameron, F. 1979. *Greek Bronze Hand-Mirrors in South Italy with Special Reference to Calabria*, Οξφόρδη.
- Camp, J. M. 1986. *The Athenian Agora. Excavations in the Heart of Classical Athens*, Λονδίνο.
- Camp, J. M. 2005. *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Οι ανασκαφές στην καρδιά της κλασικής πόλης* (μτφ. Μ. Κλεώπα), Αθήνα.
- Campanon, C. 1994. *La céramique attique à figures rouges autour de 400 avant J.-C. Les principales formes, évolution et production*, Παρίσι.
- Cargill, J. 1981. *The Second Athenian League. Empire or Free Alliance?*, Berkeley-Los Angeles.
- Carlson, D. N. 2004. *Cargo in Context. The Morphology, Stamping and Origins of the Amphoras from Fifth-century B.C. Ionian Shipwreck* (αδημοσ. διδ. διατριβή – University of Texas at Austin).
- Carpenter, T. H. 1997. *Dionysian Imagery in Fifth-century Athens*, Οξφόρδη.
- Carpenter, T. H. 2003. "The Native Market for Red-figure Vases in Apulia", *MAAR* 48, 1-24.
- Carpenter, T. H. 2007. "Introduction", "Discussion", στο: Csapo & Miller 2007, 41-47, 108-117.
- Carpenter, T. H. 2009. "Prolegomenon to the Study of Apulian Red-figure Pottery", *AJA* 113, 27-38.
- Carter, J. C. (επιμ.). 1998. *The Chora of Metaponto. The Necropoleis*, Austin.
- Casabonne, O. & Gabrielli, M. 2007. "A Note on Persian Armours", στο: Delemen κ.ά. 2007, 265-269.
- Casanova, M. 2008. "Parfums et fards au Proche-orient ancien de l'Asie centrale à la Méditerranée, IVe-IIe millénaire av. J.-C.", στο: Bodiou, Frère & Mehl 2008, 167-178.
- Cassimatis, H. 2000. "Catalogue des vases", στο: O. Cavalier (επιμ.), *Terres sacrées de Perséphone. Collections italiotes du Musée Calvet, Avignon*, Παρίσι, 51-111.
- Cassimatis, H. 2008. "Éros en Italie Méridionale. Approche iconographique à travers les représentations italiotes", στο: P. Jacquet-Rimassa (επιμ.), *Voyages en Antiquité. Mélanges offerts à Hélène Guiraud, Pallas* 76, 51-65.
- Casson, S. 1919-21. "Excavations in Macedonia", *BSA* 24, 1-33.
- Casson, S. 1923-25. "Excavations in Macedonia. II", *BSA* 26, 1-29.
- Castriota, D. 1992. *Myth, Ethos and Actuality. Official Art in Fifth-Century B.C.*, Αθήνα.
- Catling, R. W. V. 1998. "The Typology of the Protogeometric and Subprotogeometric Pottery from Troia and its Aegean Context", *Studia Troica* 8, 151-188.
- Chaniotis, A. 2002. "Ritual Dynamics. The Boiotian Festival of the Daidala", στο: H. F. J. Horstmannshoff, H. W. Singor, F. T. van Straten & J. H. M. Strubbe (επιμ.), *Kykeon. Studies in Honour of H. S. Versnel*, Leiden, 23-48.
- Chantraine, P. 1968-80. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Παρίσι.
- Christiansen, J. & Melander, T. (επιμ.). 1988. *Proceedings of the 3rd Symposium on Ancient Greek and Related Pottery*, Κοπεγχάγη.
- Ciancio, A. 1997. *Silbion. Una città tra Greci e indigeni. La documentazione archeologica dal territorio di Gravina in Puglia dall'ottavo al quinto secolo a.C.*, Bari.
- Ciancio, A. 2005. "Recenti acquisizioni di ceramica italiota da Gravina in Puglia", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 47-57.
- Cicala, L. & Vecchio, L. 2008. "L'area del cd. Pozzo sacro di Elea-Velia", στο: G. Greco & B. Ferrara (επιμ.), *Doni agli dei. Il sistema dei doni votivi nei santuari*, Pozzuoli, 161-196.
- Clark, A. J. 1980. "The Earliest Known Chous by the Amasis Painter", *MMAJ* 15, 35-51.
- Clinkenbeard, B. C. 1982. "Lesbian Wine and Storage Amphoras. A Progress Report on Identification", *Hesperia* 51, 248-267.
- Clinkenbeard, B. C. 1986. "Lesbian and Thasian Wine Amphoras. Questions Concerning Collaboration", στο: Empereur & Garlan 1986, 353-362.
- Clinton, K. 2005. *Eleusis. The Inscriptions on Stone. Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme*, τόμ. 1, Αθήνα.
- Cohen, B. (επιμ.). 2000. *Not the Classical Ideal. Athens and the Construction of the Other in Greek Art*, Leiden.
- Cohen, B. (επιμ.). 2006. *The Colors of Clay. Special Techniques in Athenian Vases*, Los Angeles.
- Cohen, B. 2006. "Added Clay and Gilding in Athenian Vase-painting", στο: Cohen (επιμ.) 2006, 106-117.
- Cohen, A. 2007. "Gendering the Age Gap. Boys, Girls, and Abduction in Ancient Greek Art", στο: A. Cohen & J. B. Rutter (επιμ.), *Constructions of Childhood in Ancient Greece and Italy*, Princeton, 257-278.
- Coldstream, J. N. 1968. *Greek Geometric Pottery. A Survey of Ten Local Styles and their Chronology*, Λονδίνο.

- Coldstream, J. N. 1969. "Phoenicians at Ialysos", *BICS* 16, 1-8.
- Coldstream, J. N. 1973. "Knossos 1951-61. Orientalizing and Archaic Pottery from the Town", *BSA* 68, 33-64.
- Coldstream, J. N. 1977. *Geometric Greece*, Λονδίνο.
- Coldstream, J. N. 1979. "Geometric Skyphoi in Cyprus", *RDAC* 1979, 255-269.
- Coldstream, J. N. 1982α. "Greeks and Phoenicians in the Aegean", στο: Niemeyer 1982, 261-272.
- Coldstream, J. N. 1982β. "Some Problems of Eighth-Century Pottery in the West, Seen from the Greek Angle", στο: G. Vallet (επιμ.), *La céramique grecque ou de tradition grecque au VIIIe siècle en Italie centrale et méridionale*, Νάπολη, 21-38.
- Coldstream, J. N. 1983. "The Meaning of the Regional Styles in the Eighth Century B.C.", στο: R. Hägg (επιμ.), *The Greek Renaissance of the Eighth Century B.C. Tradition and Innovation*, Στοκχόλμη, 17-25.
- Coldstream, J. N. 1995. "Euboean Geometric Imports from the Acropolis of Pithekoussai", *BSA* 90, 251-267.
- Coldstream, J. N. 1997. *Γεωμετρική Ελλάδα* (μτφ. Ε. Κεφαλίδου), Αθήνα.
- Coldstream, J. N. 2003. *Geometric Greece, 900-700 B.C.* (2^η έκδ.), Λονδίνο.
- Coldstream, J. N. 2009. *Greek Geometric Pottery. A Survey of Ten Local Styles and their Chronology* (2^η έκδ.), Exeter.
- Coldstream, J. N. & Sackett, L. H. 1978. "Knossos. Two Deposits of Orientalizing Pottery", *BSA* 73, 45-60.
- Cole, S. G. 2003. "Landscapes of Dionysos and Elysian Fields", στο: M. B. Cosmopoulos (επιμ.), *Greek Mysteries. The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 193-217.
- Collard, C. & Cropp, M. 2008. *Euripides. Fragments. Oedipus - Chrysippus - Other Fragments*, Cambridge, Mass.-Λονδίνο.
- Collignon, M. & Couve, L. 1902. *Catalogue des vases peints du Musée National d'Athènes*, Παρίσι.
- Colomo, D. 2004. "Herakles and the Eleusinian Mysteries. P. Mil. Vogl. I 20, 18-32 Revisited", *ZPE* 148, 87-98.
- Connor, P. & Jackson, H. (επιμ.). 2000. *A Catalogue of Greek Vases in the Collection of the University of Melbourne at the Ian Potter Museum of Art*, Μελβούρνη.
- Conovici, N. & Irimia, M. 1991. "Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou", *Dacia* 35, 139-175.
- Cook, A. B. 1914. *Zeus. A Study in Ancient Religion. Zeus God of the Bright Sky*, τόμ. 1, Νέα Υόρκη.
- Cook, A. B. 1925. *Zeus. A Study in Ancient Religion. Zeus God of the Dark Sky (Thunder and Lightning)*, τόμ. 2.1-2, Νέα Υόρκη.
- Cook, J. M. 1952. Βιβλιοκρισία: "W. Kraiker, *Aigina. Die Vasen des 10. bis 7. Jahrhunderts v. Chr.*", Berlin 1951", *AJA* 56, 220-221.
- Cook, R. M. 1960. *Greek Painted Pottery*, Λονδίνο.
- Cook, R. M. 1992. "The Wild Goat and Fikellura Styles: Some Speculations", *OJA* 11, 255-266.
- Cook, R. M. 1994. *Ελληνική αγγειογραφία* (μτφ. Δ. Τσουκλίδου), Αθήνα.
- Cook, R. M. 1997. *Greek Painted Pottery* (γ' βελτιωμένη έκδοση), Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Cook, R. M. 2003. "East Greek Pottery", στο: Cook & Dupont 2003, 1-141.
- Cook, R. M. & Dupont, P. 2003. *East Greek Pottery* (3η έκδ.), Λονδίνο.
- Courbin, P. 1954. "Chronique des fouilles en 1953, seconde partie. Travaux de l'École française. Argos", *BCH* 78, 158-183.
- Courbin, P. 1966. *La Céramique géométrique de l'Argolide*, Παρίσι.
- Cracolici, V. 2003. *I sostegni di fornace dal Kerameikos di Metaponto*, Bari.
- Cramers, D. 1978. "Ein neues Werk des Meidias-Malers", *AA* 1978, 67-73.
- Cristofani, M. 1992-93. "Un naucleros Greco-orientale nel tirreno", *ASAtene* 70-71, 205-225.
- Crome, J. F. 1966. "Spinnende Hetairen?", *Gymnasium* 73, 245-247.
- Csapo, E., Johnston, A. & Geagan, D. 2000. "The Iron Age Inscriptions", στο: Shaw & Shaw 2000, 101-134.
- Csapo, E. & Miller, M. C. (επιμ.). 2007. *The Origins of Theater in Ancient Greece and Beyond. From Ritual to Drama*, Cambridge.
- Cunliffe, R. J. 1963. *A Lexicon of Homeric Dialect*, Norman-Λονδίνο.
- Cuttle, W. L. 1926-27. "Report on Excavations at the Toumba and Tables of Vardaróftsa, Macedonia 1925-1926", *BSA* 28, 201-242.
- Dain, A., Mazon, P. & Irigoin, J. 1990. *Sophocle III*, Παρίσι.

- D'Andria, F. 1975. "Scavi nella zona del *kerameikos* (1973)", στο: D. Adamesteanu, D. Mertens, & F. D'Andria, *Metaponto I*, *NSc Suppl.* 29, 355-452.
- D'Andria, F. (επιμ.). 1990. *Archeologia dei Messapi*, Bari.
- Dangel, J. 1995. *Accius. Œuvres (Fragments)*, Παρίσι.
- Dasen, V. & Piérart, M. (επιμ.). 2005. *Ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. Les cadres 'privés' et 'publics' de la religion grecque antique*, Λιέγη.
- Davidson, James N. 1993. "Fish, Sex and Revolution in Athens", *CQ* 43, 53-66.
- Davidson, James N. 1997. *Courtesans and Fishcakes. The Consuming Passions of Classical Athens*, Λονδίνο.
- Davidson, John, Muecke, F. & Wilson, P. (επιμ.). 2006. *Greek Drama III. Essays in Honour of Kevin Lee*, Λονδίνο.
- Deger-Jalkotzy, S. & Bächle, A. E. (επιμ.). 2009. *LH III C Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age*, Βιέννη.
- Degrassi, N. 1967. "Meisterwerke frühhitaliotischer Vasenmalerei aus einem Grab in Policoro", στο: B. Neutsch (επιμ.), *Archäologische Forschungen in Lukanien*, 2. *Herakleistudien*, Χαϊδελβέργη, 193-231.
- Dehl-von Kaenel, C. 1995. *Die archaische Keramik aus dem Malophoros-Heiligtum in Selinunt. Die korinthischen, ostgriechischen, etruskischen und megarischen Importe sowie die 'argivisch-monochrome' und locale Keramik aus den alten Grabungen*, Βερολίνο.
- De Juliis, E. M. 1981. "L'attività archeologica in Puglia", *AttiTaranto* 21, 293-321.
- De Juliis, E. M. 2001. *Metaponto*, Bari.
- De Juliis, E. M. 2004. "Origine della ceramica italiota a figure rosse e sua diffusione in Puglia", στο: Sena-Chiesa & Arslan 2004, 145-149.
- Delebecque, E. 1951. *Le cheval dans l'Iliade*, Παρίσι.
- Delemen, I., Cassabone, O., Karagöz, S. & Tekin, O. (επιμ.). 2007. *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries B.C.)*, Κωνσταντινούπολη.
- De Lucia-Brolli, M. A. 1991. *Cività Castellana. Il museo archeologico dell'agro falisco*, Ρώμη.
- Denoyelle, M. 1992. "Du Peintre de Pisticci au Peintre du Cyclope. Quelques problèmes de style au sein du premier atelier à figures rouges de Métaponte (deuxième moitié du Ve siècle av. J.-C.)", *RLouvre* 42.4, 21-29.
- Denoyelle, M. 1997. "Attic or non-Attic? The Case of the Pisticci Painter", *APP I*, 395-405.
- Denoyelle, M. 2002. "Il mito greco in Occidente nel V secolo. Metaponto ed Herakleia", στο: *Immagine e mito nella Basilicata antica*, Venosa, 104-112.
- Denoyelle, M. 2005. "L'approche stylistique. Bilan et perspectives", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 103-112.
- Denoyelle, M. 2007. "La ceramica. Appunti sulla nascita delle produzioni italiote", *AttiTaranto* 47, 339-350.
- Denoyelle, M. & Iozzo, M. 2009. *La céramique grecque d'Italie méridionale et de Sicile*, Παρίσι.
- Denoyelle, M., Lippolis, E., Mazzei, M. & Pouzadoux, C. (επιμ.). 2005. *La céramique apulienne. Bilan et perspectives*, Νάπολη.
- Deonna, W. 2003. *Εὐωδία. Croyances antiques et modernes. L'odeur suave des dieux et des élus*, Τορίνο.
- Depalo, M. R. 1997. *Raccolte archeologiche di Puglia. La collezione Loiudice*, Bari.
- Desborough, V. R. d'A. 1952. *Protogeometric Pottery*, Οξφόρδη.
- Desborough, V. R. d'A. 1972. *The Greek Dark Ages*, Λονδίνο.
- Desborough, V. R. d'A. 1980. "A Group of Vases from Skyros", στο: Στήλη. *Τόμος εις μνήμην Νικολάου Κοντολέοντος*, Αθήνα, 55-58.
- Desborough, V. R. d'A., Catling, H. W. & Catling, E. A. 1979-80. "Fragmentary Pottery and a Stone Mould", *Lefkandi I*, 265-279.
- Desborough, V. R. d'A. & Coldstream, J. N. 1979-80. "The Dark Age Pottery (SM-SPG III) from Settlement and Cemeteries", *Lefkandi I*, 281-354.
- Desborough, V. R. d'A. & Dickinson, O. T. P. K. 1979-80. "The Protogeometric and Sub-Protogeometric Pottery", *Lefkandi I*, 27-56.
- Descœudres, J. P. 2008. "Central Greece on the Eve of the Colonisation Movement", στο: Tsatskladze 2008, 289-382.
- Descœudres, J. P. & Kearsley, R. 1983. "Greek Pottery at Veii: Another Look", *BSA* 78, 9-53.
- Deshayes, J. 1952. "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1980", *BCH* 76, 201-288.
- De Siena, A. (επιμ.). 2001. *Metaponto. Archeologia di una colonia greca*, Τάραντας.
- Despini, A. 2009. "Gold Funerary Masks", *AntK* 52, 20-65.

- Detienne, M. 2007. *Les jardins d'Adonis. La mythologie des parfums et des aromates en Grèce* (2^η έκδ.), Παρίσι.
- Detienne, M. & Vernant, J. P. 1978. *Cunning Intelligence in Greek Culture and Society* (μτφ. J. Lloyd), Sussex-New Jersey.
- Deubner, L. 1932. *Attische Feste*, Βερολίνο.
- Deubner, L. 1933. "Die Bedeutung des Kranzes im klassischen Altertum", *ArchRW* 30, 70-104.
- DeVries, K. 1977. "Attic Pottery in the Achaemenid Empire", *AJA* 81, 544-548.
- DeVries, K. 1997. "The Attic Pottery from Gordion", *APP I*, 447-455.
- Dickinson, O. 2006. *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and Change between the Twelfth and Eight Centuries BC*, Λονδίνο.
- Diehl, E. 1964. *Die Hydria. Formgeschichte und Verwendung im Kult des Altertums*, Mainz.
- Diels, H. & Kranz, W. 1951. *Die Fragmente der Vorsokratiker* (6^η έκδ.), τόμ. 1, Ζυρίχη.
- Dierichs, E. 1993. *Erotik in der Kunst Griechenlands*, Mainz.
- Dietrich, N. 2010. *Figur ohne Raum? Bäume und Felsen in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Βερολίνο.
- Dignas, B. 2003. "Rhodian Priests after the Synoecism", *Ancient Society* 33, 35-51.
- Dillon, M. 1996. "The Importance of Oionomanteia in Greek Divination", στο: M. Dillon (επιμ.), *Religion in the Ancient World. New Themes and Approaches*, Amsterdam, 99-121.
- Dillon, M. 2002. *Girls and Women in Classical Greek Religion*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Docter, R. 2000. "East Greek Fine Wares and Transport Amphorae 8th-5th from Carthage and Toscanos", στο: P. Bonet & M. Retolaza (επιμ.), *Ceràmiques jònies d'època arcaica. Centres de producció i comercialització al Mediterrani occidental*, Βαρκελώνη, 63-87.
- Dörpfeld, W. 1927. *Alt Ithaka. Ein Beitrag zur Homer-Frage*, Μόναχο.
- Doğer, E. 1986. "Premières remarques sur les amphores de Clazomènes", στο: Empereur & Garlan 1986, 461-471.
- Doğer, E. 1988. *Klazomenai kazisindaki arkaik dönem ticari amphorolari* (αδημοσ. διδ. διατριβή – Ege Üniversitesi, Σμύρνη).
- Dohrn, T. 1973. "Aspekte großgriechischer Malerei", *RM* 80, 1-34.
- Dougherty, C. 1993. *The Poetics of Colonisation. From City to Text in Archaic Greece*, Νέα Υόρκη-Οξφόρδη.
- Doulgeri-Intzessiloglou, A. & Garlan, Y. 1990. "Vin et amphores de Péparéthos et d'Ikos", *BCH* 114, 361-389.
- Dover, K. J. 1990. *Η ομοφυλοφιλία στην αρχαία Ελλάδα* (μτφ. Π. Χιωτέλλης), Αθήνα.
- Dowden, K. 1992. *The Uses of Greek Mythology*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Drougou, S. 2000. "Krieg und Frieden im Athen des späten 5. Jahrhunderts v. Chr. Die rotfigurige Hydria aus Pella", *AM* 115, 147-216.
- Ducrey, P. 1985. *Guerre et guerriers dans la Grèce antique*, Παρίσι.
- Dunbabin, T. J. 1979. *The Greeks and their Eastern Neighbours. Studies in the Relations between Greece and the Countries of the Near East in the Eighth and Seventh Centuries B.C.*, Σικάγο.
- Dunbar, L. 2010. "Collection Spotlight. Bucci Painter Name Vase", *Arts Quarterly. New Orleans Museum of Art* 32.4, 22-23.
- Duploux, A. 2006. *Le prestige des élites*, Παρίσι.
- Dupont, P. 1982. "Amphores commerciales archaïques de la Grèce de l'Est", *PP* 37, 193-209.
- Dupont, P. 1983. "Classification et identification d'origine des céramiques grecques orientales archaïques d'Istros", *Dacia* 27, 19-43.
- Dupont, P. 2003. "Archaic East Greek Trade Amphorae", στο: Cook & Dupont 2003, 142-191.
- Dupont, P. 2007. "Diffusion des amphores commerciales de type Milesien dans le Pont archaïque", στο: J. Cobet, V. von Graeve, W. D. Niemeier & K. Zimmermann (επιμ.), *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme*, Mainz, 621-630.
- Dupont, P. 2009. "Données archéométriques préliminaires sur les amphores du type de Lesbos", στο: P. Dupont & V. Lungu (επιμ.), *Synergia Pontica & Aegeo-Anatolica*, Galați, 37-47.
- Dupont, P. 2010. "Les amphores 'Samiennes' et 'Protothasiennes' de Zeest. La piste Nord-Ionienne?", στο: D. Kassab-Tezgör & N. Inaishvili (επιμ.), *Production and Trade of Amphorae in the Black Sea*, τόμ. 1, Κωνσταντινούπολη, 39-43.
- Durand, J. L. 1979α. "Du rituel comme instrumental", στο: M. Detienne & J. P. Vernant (επιμ.), *La cuisine du sacrifice en pays grec*, Παρίσι, 167-181.
- Durand, J. L. 1979β. "Figurativo e processo rituale", *DialArch* 1, 16-31.

- Durand, J. L. 1987. "Le boeuf à la ficelle", στο: Bérard, Bron & Pomari 1987, 227-241.
- Durand, J. L. & Schnapp, A. 1984. "Boucherie sacrificielle et chasses initiatiques", στο: J. P. Vernant & C. Bérard (επιμ.), *La cité des images. Religion et société en Grèce antique*, Παρίσι, 49-66.
- Easterling, P. 1997. *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*, Cambridge.
- Edmonds, R. G. 2004. *Myths of the Underworld Journey. Plato, Aristophanes, and the 'Orphic' Gold Tablets*, Cambridge.
- Edmonds, R. G. 2009. "Who Are You? Mythic Narrative and Identity in the 'Orphic' Gold Tablets", στο: G. Casadio & P. A. Johnston (επιμ.), *Mystic Cults in Magna Graecia*, Austin, 73-94.
- Edmunds, L. 1996. *Theatrical Space and Historical Place in Sophocles' Oedipus at Colonus*, Lanham.
- Edwards, M. W. 1991. *The Iliad. A Commentary*, 5. Books 17-20, Cambridge.
- Eichler, F. 1950. *Die Reliefs des Heroon von Gjölbaski-Trysa*, Βιέννη.
- Eiring, J. & Lund, J. (επιμ.). 2004. *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Αθήνα.
- Ekroth, G. 2002. *The Sacrificial Rituals of Greek Hero-cults in the Archaic to the Early Hellenistic Periods*, Λιέγη.
- Ekroth, G. 2005. "Blood on the Altars?", *AntK* 48, 9-29.
- Elderkin, G. W. 1940. "Bronze Statuettes of Zeus Ke-raunios", *AJA* 44, 225-233.
- Elia, D. 1997. "La ceramica a figure rosse", στο: M. Barra-Bagnasco (επιμ.), *Pomarico Vecchio, 1. Abitato, mura, necropoli, materiali*, Galatina, 111-125.
- Elia, D. 2009. "Research Perspectives in the Study of South Italian Vase-painting. The Case of Red-figure Pottery from Locri Epizephyrrii", στο: V. Nørskov, L. Hannestad, C. Isler-Kerényi & S. Lewis (επιμ.), *The World of Greek Vases*, Πώμη, 177-191.
- Ellinghaus, C. 1997. *Aristokratische Leitbilder. Demokratische Leitbilder. Kampfdarstellungen auf archaischen Vasen in archaischer und frühklassischer Zeit*, Münster.
- Elrashedy-Mohmoud, F. 2002. *Imports of Post-Archaic Greek Pottery into Cyrenaica. From the End of the Archaic to the Beginning of the Hellenistic Period*, Οξφόρδη.
- Emiliozzi-Morandi, A. & Sgubini-Moretti, A. M. (επιμ.). 1988. *Archeologia nella Tuscia II*, Πώμη.
- Empereur, J. Y. 1990. «Η χρονολόγηση των ροδιακών αμφορέων στην ελληνιστική περίοδο», στο: *Β' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική*, Αθήνα, 199-209.
- Empereur, J. Y. & Garlan, Y. (επιμ.). 1986. *Recherches sur les amphores grecques*, Αθήνα-Παρίσι.
- Empereur, J. Y. & Garlan, Y. 1987. "Amphores et timbres amphoriques (1980-1986)", *RÉG* 100, 58-109.
- Empereur, J. Y. & Hesnard, A. 1987. "Les amphores hellénistiques", στο: P. Lévêque & J. P. Morel (επιμ.), *Céramiques hellénistiques et romaines 2*, Παρίσι, 9-71.
- Empereur, J. Y. & Picon, M. 1986. "Des ateliers d'amphores à Paros et à Naxos", *BCH* 110, 647-652.
- Empereur, J. Y. & Tuna, N. 1989. "Hiérotèles, potier rhodien de la Pérée", *BCH* 113, 277-299.
- Errington, M. R. 1993. *A History of Macedonia* (2^η έκδ.), Berkeley-Los Angeles.
- Ersoy, Y. E. 1993. *Clazomenae. The Archaic Settlement* (αδημοσ. διδ. διατριβή – Bryn Mawr College).
- Evans, S. A. J. 1986-87. "Cavalry about the Time of the Persian Wars. A Speculative Essay", *CJ* 82, 97-106.
- Fahlbusch, G. 2004. *Die Frauen im Gefolge des Dionysos auf den attischen Vasenbildern des 6. und 5. Jhs. v. Chr. als Spiegel des weiblichen Idealbildes*, Οξφόρδη.
- Fantalkin, A. 2006. "Identity in the Making. Greeks in the Eastern Mediterranean during the Iron Age", στο: Villing & Schlotzhauer 2006, 199-208.
- Fantalkin, A. & Tal, O. 2010. "Reassessing the Date of the Beginning of the Grey Series Transport Amphorae from Lesbos", *BABesch* 85, 1-12.
- Fantaoutsaki, C. 2011. "Preliminary Report on the Excavation of the Sanctuary of Isis in Ancient Rhodes. Identification, Topography and Finds", στο: L. Bricault & R. Veymiers (επιμ.), *Bibliotheca Isiaca II*, Bordeaux, 47-63.
- Fantham, E., Foley, H. P., Kampen, N. B., Pomeroy, S. B. & Shapiro, H. A. (επιμ.). 1994. *Women in the Classical World*, Οξφόρδη.
- Farnell, L. R. 1907. *The Cults of the Greek States*, τόμ. 4, Οξφόρδη.
- Fenno, J. 2005. "'A Great Wave against the Stream'. Water Imagery in Iliadic Battle Scenes", *AJP* 126, 475-504.
- Ferrari, G. 1995. "The End of Aponia", *MMAJ* 30, 17-18.
- Ferrari, G. 2002. *Figures of Speech. Men and Maidens in Ancient Greece*, Σικάγο-Λονδίνο.

- Ferrari, G. 2003. "What Kind of Rite of Passage was the Ancient Greek Wedding?", στο: D. B. Dodd & C. A. Faraone (επιμ.), *Initiation in Ancient Greek Rituals and Narratives. New Critical Perspectives*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 27-42.
- Fiedler, M. 1996. "Zur Topographie der Polis Leukas", στο: P. Berkold, J. Schmid & Chr. Wacker (επιμ.), *Akarnanien. Eine Landschaft im Antiken Griechenland*, Würzburg, 157-168.
- Fiedler, M. 2003. *Antike Häuser in Leukas. Wohnhausarchitektur und Fundmaterial aus einer nordwest-griechischen Stadt des 6. bis 1. Jh. v. Chr.* (αδημοσ. ιδ. διατριβή – Freie Universität Berlin).
- Filges, A. 1992. "Korinthische und attische Keramik der archaischen und klassischen Zeit", στο: Serdaroğlu & Stupperich 1992, 109-143.
- Finkielsztejn, G. 1995. "Chronologie basse des timbres amphoriques rhodiens et évaluation des exportations d'amphores", *Acta Hyperborea* 6, 279-296.
- Finkielsztejn, G. 2001. *Chronologie détaillée et révisée des eponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. environ*, Οξφόρδη.
- Finkielsztejn, G. 2002. "Les amphores hellénistiques de Crète et les questions des imitations d'amphores et des timbres amhoriques à types monétaires", στο: A. K. Μυλοποταμιτάκη (επιμ.), *Οίνος Παλαιός Ηδύποτος. Το Κρητικό κρασί από τα προϊστορικά έως τα νεότερα χρόνια*, Ηράκλειο, 137-144.
- Finkielsztejn, G. 2006. "Production et commerce des amphores hellénistiques. Récipients, timbrage et métrologie", στο: R. Descat (επιμ.), *Approches de l'économie hellénistique*, Saint-Bertrand de Comminges, 17-35.
- Fittschen, K. 1969. *Untersuchungen zum Beginn der Sagedarstellungen bei den Griechen*, Βερολίνο.
- Flacelière, R. 1995. *Έρωτας στην αρχαία Ελλάδα* (μτφ. Α. Καραντώνης), Αθήνα.
- Fletcher, P. 2008. "Fragments of Levantine Iron Age Pottery in Chalcidice", *MeditArch* 21, 3-7.
- Flourentzos, P. 2004. "The Tomb no 646 at Amathus", *RDAC* 2004, 201-224.
- Foley, B. P. κ.ά. 2009. "The 2005 Chios Ancient Shipwreck Survey. New Methods for Underwater Archaeology", *Hesperia* 78, 269-305.
- Foley, B. P., Hansson, M. C., Kourkoumelis, D. P. & Theodoulou, T. A. 2011. "Aspects of Ancient Greek Trade Re-evaluated with Amphora DNA Evidence", *JAS*, υπό έκδοση [<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305440311003529>].
- Fontan, E. & Le Meaux, H. (επιμ.). 2008. *La Méditerranée des Phéniciens, de Tyr à Carthage*, Παρίσι.
- Fontannaz, D. 2005. "La céramique proto-apulienne de Tarente. Problèmes et perspectives d'une recontextualisation", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 125-142.
- Fontenrose, J. 1980. *Python. A Study of Delphic Myth and its Origins*, Berkeley-Los Angeles-Λονδίνο.
- Forbes, R. J. 1964. *Studies in Ancient Technology*, τόμ. 4, Leiden.
- Fornasier, J. 2001. *Jagddarstellungen des 6.-4. Jhs. v. Chr. Eine ikonographische und ikonologische Analyse*, Münster.
- Forrest, W. G. 1956. "The First Sacred War", *BCH* 80, 33-52.
- Forrest, W. G. G. 1982. "Central Greece and Thessaly", στο: J. Boardman & N. G. L. Hammond (επιμ.), *The Expansion of the Greek World Eighth to Sixth Centuries B.C. (The Cambridge Ancient History, 2^η έκδ., τόμ. 3.3)*, Cambridge, 286-320.
- Foster, B. O. 1899. "Notes on the Symbolism of the Apple in Classical Antiquity", *HSCP* 10, 39-55.
- Fowler, R. 2003. "Pelasgians", στο: E. Csapo & M. C. Miller (επιμ.), *Poetry, Theory, Praxis. The Social Life of Myth, Word and Image in Ancient Greece. Essays in Honour of W. J. Slater*, Οξφόρδη, 2-18.
- Francis, E. D. & Vickers, M. 1985. "The Oenoe Painting in the Stoa Poikile, and Herodotus' Account of Marathon", *BSA* 80, 99-113.
- Franke, P. R. & Hirmer, M. 1964. *Die griechische Münze*, Μόναχο.
- Frankenstein, S. 1979. "The Phoenicians in the Far West. A Function of Neo-Assyrian Imperialism", στο: M. T. Larsen (επιμ.), *Power and Propaganda. A Symposium on Ancient Empires*, Κοπεγχάγη, 263-294.
- Frazer, J. G. 1921. *Apollodorus. The Library*, Cambridge, Mass.-Λονδίνο.
- Fraser, P. M. 1953. "The Tribal-Cycles of Eponymous Priests at Lindos and Camiros", *Eranos* 51, 23-47.
- Fraser, P. M. 1960. "Two Studies on the Cult of Sarapis in the Hellenistic World", *OpAth* 3, 1-54.
- Fraser, P. M. & Matthews, E. 1987. *A Lexicon of Greek Personal Names, I. The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica*, Οξφόρδη.
- Fraser, P. M. & Matthews, E. 2000. *A Lexicon of Greek Personal Names, III.B. Central Greece from the Megarid to Thessaly*, Οξφόρδη.
- Fraser, P. M. & Matthews, E. 2005. *A Lexicon of Greek Personal Names, IV. Macedonia, Thrace, Northern Regions of the Black Sea*, Οξφόρδη.

- Fritzilas, S. 2003. "Ichneumon und Hund auf einem Skyphos des Malers von Philadelphia 5481", στο: Schmaltz & Söldner 2003, 136-139.
- Fritzilas, S. 2009. "Herakles, Athena und Chthonia Gorgo. Mythos und Kunst in den Töpferwerkstätten des Kerameikos in Athen", *APP* II, 36-47.
- Frontisi-Ducroux, F. 1995. *Du Masque au Visage. Aspects de l'identité en Grèce ancienne*, Παρίσι.
- Frontisi-Ducroux, F. 2004. "Images grecques du Féminine. Tendances actuelles de l'interprétation", *Clio* 19, 135-147.
- Frontisi-Ducroux, F. & Vernant, J. P. 2001. *Στο μάτι του καθρέπτη* (μτφ. Β. Μέντζου), Αθήνα.
- Furtwängler, A. 1885. *Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium*, τόμ. 1, Βερολίνο.
- Furtwängler, A. 1893. *Meisterwerke der griechischen Plastik*, Λειψία-Βερολίνο.
- Gabrielsen, V., Bilde, P., Engberg-Pedersen, T., Hanestad, L. & Zahle, J. (επιμ.). 1999. *Hellenistic Rhodes. Politics, Culture and Society*, Aarhus.
- Gabel, R. E. 2002. *Cavalry Operations in the Ancient Greek World*, Οκλαχόμα.
- Gallant, T. W. 1985. *A Fisherman's Tale*, Γάνδη.
- Garlan, Y. 1972. *La guerre dans l'antiquité*, Παρίσι.
- Garlan, Y. 2000. *Amphores et timbres amphoriques grecs entre erudition et idéologie*, Παρίσι.
- Gauer, W. 1968. *Weihgeschenke aus der Perserkriegen*, Tübingen.
- Gebauer, J. 1992. "Die archaische geglättete graue Keramik", στο: Serdaroğlu & Stupperich 1992, 65-101.
- Gebauer, J. 2002. *Pompe und Thysia. Attische Tieropferdarstellungen auf schwarz- und rotfigurigen Vasen*, Münster.
- Gehrke, J. 2005. "Heroen als Grenzgänger zwischen Griechen und Barbaren", στο: E. S. Gruen (επιμ.), *Cultural Borrowings and Ethnic Appropriations in Antiquity*, Στουτγάρδη, 50-67.
- Gericke, H. 1970. *Gefäßdarstellungen auf griechischen Vasen*, Βερολίνο.
- Geyer, A. (επιμ.). 1996. *Der Jenaer Maler. Eine Töpferwerkstatt im klassischen Athen. Fragmente attischer Trinkschalen aus dem Besitz der Friedrich-Schiller-Universität Jena*, Wiesbaden.
- Geyer, A. (επιμ.). 1999. *Mediterrane Kunstlandschaften in der Sammlung Antiker Kleinkunst der Friedrich-Schiller-Universität Jena (Ausstellung im Stadtmuseum Göhre, Jena 1999)*, Ιένα.
- Geyer, A. 2008. "Panorama einer Spurensuche. Antike(n) in Jena oder Jena als 'Saal-Athen'", στο: K. Dicke, K. Manger, W. Köhler & J. Kiefer (επιμ.), *Vitalprinzip Akademie. Festgabe zur 450-Jahrfeier der Universität Jena*, Ερφούρτη, 115-141.
- Ghali-Kahil, L. 1960. *Études thasiennes VII. La céramique grecque (Fouilles 1911-1956)*, Παρίσι.
- Gherchanoc, F. 2009. "Des cadeaux pour numphai. Dôra, anakaluptêria et epaulia", στο: L. Bodiou & V. Mehl (επιμ.), *La religion des femmes en Grèce ancienne. Mythes, cultes et société*, Rennes, 207-223.
- Giambersio, A. M. 1989. *Il Pittore di Pisticci. Il mondo e l'opera di un ceramografo della seconda metà del V secolo a.C.*, Galatina.
- Gimatidis, S. 2010. *Die Stadt Sindos. Eine Siedlung von der späten Bronze- bis zur Klassischen Zeit am Thermaischen Golf in Makedonien*, Rahden.
- Gimatidis, S. 2011α. "Counting sherds at Sindos. Pottery Consumption and Construction of Identities in the Iron Age", στο: E. Verdan, T. Theurillat & A. Kenzelmann-Pfiffer (επιμ.), *Early Iron Age Pottery. A Quantitative Approach*, Οξφόρδη, 97-110.
- Gimatidis, S. 2011β. "The Northwest Aegean in the Early Iron Age", στο: A. Mazarakis-Ainian (επιμ.), *The 'Dark Ages' Revisited*, Βόλος, 913-926.
- Girtzy, M. 2001. *Historical Topography of Ancient Macedonia*, Θεσσαλονίκη.
- Giudice, F. & Giudice Rizzo, I. 2004. "Pericle, le 'grandi opere' e il trasferimento dei ceramografi dalla Grecia alla Magna Grecia", στο: Sena-Chiesa & Arslan 2004, 137-140.
- Giudice, F. & Panvini, R. (επιμ.). 2006. *Il Greco, il barbaro e la ceramica attica. Immaginario del diverso, processi di scambio e autorappresentazione degli indigeni*, Ρώμη.
- Giuliani, L. 1995. *Trost und Trauer. Bildervasen für eine apulische Totenfeier*, Βερολίνο.
- Gjerstad, E. 1948. *The Swedish-Cyprus Expedition, IV.2. The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods*, Στοκχόλμη.
- Gjerstad, E. 1977. "Pottery from various parts of Cyprus", στο: E. Gjerstad (επιμ.), *Greek Geometric and Archaic Pottery found in Cyprus*, Στοκχόλμη, 23-59.
- Glynn, R. 1981. "Herakles, Nereus and Triton. A Study of Iconography in Sixth Century Athens", *AJA* 85, 121-132.
- Gonzales de Canales, F., Serrano, L. & Llompart, J. 2006. "The Pre-Colonial Phoenician Emporium of Huelva ca. 900-770 B.C.", *BABesch* 81, 13-29.

- Gordon, R. 1996. "The Moment of Death. Art and the Ritual of Greek Sacrifice", στο: R. Gordon (επιμ.), *Image and Value in the Graeco-Roman World*, Aldershot, άρθρο αρ. II [ανατύπωση από: I. Lanvin (επιμ.), *World Art: Themes of Unity and Diversity*, Pennsylvania 1989, 567-573].
- Goudineau, C. 1967. "Ἱεραὶ Τράπεζαι", *MEFRA* 79, 77-134.
- Grabow, E. 1998. *Schlangenbilder in der griechischen schwarzfigurigen Vasenkunst*, Münster.
- Grace, V. 1949. "Standard Pottery Containers of the Greek World", στο: *Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear*, Princeton 175-189.
- Grace, V. 1953. "Wine Jars", *Hesperia* 22, 101-110.
- Grace, V. 1956. "The Cannanite Jar", στο: S. S. Weinberg (επιμ.), *The Aegean and the Near East. Studies Presented to H. Goldman on the Occasion of Her 75th Birthday*, Νέα Υόρκη, 80-109.
- Grace, V. 1963. "Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula", *Hesperia* 32, 319-334.
- Grace, V. 1971. "Samian Amphoras", *Hesperia* 40, 52-95.
- Grace, V. 1974. "Revisions in Early Hellenistic Chronology", *AM* 89, 193-200.
- Grace, V. 1985. "The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps", *Hesperia* 54, 1-54.
- Grace, V. & Savvatiannou-Pétropoulakou, M. 1970. "Les timbres amphoriques grecs", στο: P. Bruneau (επιμ.), *L'ilot de la Maison des Comédiens*, Παρίσι, 277-382.
- Gräf, B. & Langlotz, E. 1925. *Die antiken Vasen von der Akropolis zu Athen*, τόμ. 1.4, Βερολίνο.
- Graepler, D. 1997. *Tonfiguren im Grab. Fundkontexte hellenistischer Terrakotten aus der Nekropole von Tarent*, Μόναχο.
- Graf, F. 1974. *Eleusis und die orphische Dichtung Athens in vorhellenistischer Zeit*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη.
- Graf, F. & Johnston, S. I. 2007. *Ritual Texts for the Afterlife. Orpheus and the Bacchic Gold Tablets*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Graham, A. J. 1986. "The Historical Interpretation of Al Mina", *Dialogues d'histoire ancienne* 12, 51-65.
- Graham, A. J. 2001. "The Foundation of Thasos", στο: A. J. Graham, *Collected Papers on Greek Colonisation*, Leiden, 165-230.
- Gramatopol, M. & Bordea, G. P. 1969. "Amphora Stamps from Callatis and South Dobrudja", *Dacia* N.S. 13, 127-282.
- Grandjean, Y. & Salviat, F. (επιμ.). 2000. *Guide de Thasos*, Αθήνα.
- Gras, M. 1987. "Amphores commerciales et histoire archaïque", *DialArch* 5.2, 41-50.
- Gras, M. 1988. "L'apport des amphores à la connaissance des commerces archaïques en mer Tyrrhénienne", *Pact* 20, 291-303.
- Greco, G. 2005. "Strutture e materiali del sacro ad Elea/Velia", *Atti Taranto* 45, 287-362.
- Greco, G. & La Genière, J. de 1996. "L'Heraion alla foce del Sele. Continuità e trasformazioni dall'età greca all'età lucana", στο: M. Cipriani & F. Longo (επιμ.), *I Greci in Occidente. Poseidonia e i Lucani*, Νάπολη, 223-232.
- Green, J. R. 1971. "Choes of the Later Fifth Century", *BSA* 66, 189-228.
- Green, J. R. (επιμ.). 2003. *Ancient Voices, Modern Echoes: Theatre in the Greek World*, Sydney.
- Green, J. R. 2007α. "Let's Hear it from the Fat Man. Padded Dancers and the Prehistory of Drama", στο: Csapo & Miller 2007, 96-107.
- Green, J. R. 2007β. Βιβλιοκρισία: "O. Taplin, *Pots and Plays. Interactions between Tragedy and Greek Vase-painting of the Fourth Century B.C.*", *BMCR* 2007.10.37 <<http://bmcr.brynmawr.edu/2007/index.html>>.
- Green, J. R., Muecke, F., Sowada, K. N., Turner, M. & Bachmann, E. (επιμ.). 2003. *Ancient Voices, Modern Echoes. Theatre in the Greek World*, Sydney.
- Greene, E., Lawall, M. & Polzer, M. 2008. "Inconspicuous Consumption. The Sixth-Century BCE Shipwreck at Pabuç Burnu, Turkey", *AJA* 112, 685-711.
- Greifenhagen, A. 1957. *Griechische Erosen*, Βερολίνο.
- Grimal, P. 1990. *A Concise Dictionary of Classical Mythology* (επιμ. S. Kershaw, μτφ. A. R. Maxwell-Hyslop), Οξφόρδη.
- Gross, W. H. 1963. "Kultbilder, Blitzschwinger und Hageladas", *RM* 70, 13-19.
- Guarducci, M. 2008. *Η ελληνική επιγραφική από τις απαρχές ως την ύστερη αυτοκρατορική περίοδο* (μτφ. Κ. Κουρεμένος), Αθήνα.
- Guazzelli, T. 1992. *Le Antesterie. Liturgie e pratiche simboliche*, Φλωρεντία.
- Guimier-Sorbets, A. M., Hatzopoulos, M. B. & Morizot, Y. (επιμ.). 2006. *Rois, cités, necropoles. Institutions, rites et monuments de Macédoine*, Αθήνα-Παρίσι.
- Guzzo, P. G. 1992. "Sibari. Materiali per un bilancio archeologico", *Atti Taranto* 32, 51-82.

- Habicht, C. 1970. *Gottmenschentum und griechische Städte*, Μόναχο.
- Hänsel, B. 1979. "Ergebnisse der Grabungen bei Kastanas in Zentralmakedonien, 1975-1978", *JRGZM* 26, 167-202.
- Hänsel, B. 1989. *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1975-1979. Die Grabung und der Baubefund*, Βερολίνο.
- Haggis, D. C., Mook, M. S. Scarry, C. M., Snyder, L. M., Fitzsimons, R. D., Stephanakis, E. & West, W. C. 2007. "Excavations at Azoria, 2003-2004, Part 1. The Archaic Civic Complex", *Hesperia* 76, 243-321.
- Hahland, W. 1930. *Vasen um Meidias*, Βερολίνο.
- Hall, E. 1989. *Inventing the Barbarian. Greek Self-definition through Tragedy*, Οξφόρδη.
- Hall, J. 1998. "Grave Goods", στο: Carter 1998, 563-590.
- Hall, J. M. 2008. "Foundation Stories", στο: Tsetskhladze 2008, 383-426.
- Hamilton, R. 1992. *Choes and Anthesteria. Athenian Iconography and Ritual*, Ann Arbor.
- Hammond, N. G. L. 1972. *A History of Macedonia 1*, Οξφόρδη.
- Hammond, N. G. L. 1995. *Ιστορία της Μακεδονίας*, τόμ. Α (μτφ. Μ. Χαλκιοπούλου κ.ά.), Θεσσαλονίκη.
- Hammond, N. G. L. & Griffith, G. T. 1979. *A History of Macedonia, 2*, 550-336 B.C., Οξφόρδη.
- Hammond, N. G. L. & Griffith, G. T. 1995. *Ιστορία της Μακεδονίας*, τόμ. Β (μτφ. Α. Κοσμάτοπουλος κ.ά.), Θεσσαλονίκη.
- Hammond, N. G. L. & Walbank, F. W. 1988. *A History of Macedonia, 3*, 336-167 B.C., Οξφόρδη.
- Hampe, R. 1955. "Eukleia und Eunomia", *RM* 62, 107-123.
- Hansen, M. H. & Nielsen, T. H. (επιμ.). 2004. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Οξφόρδη.
- Hard, R. 2004. *The Routledge Handbook of Greek Mythology* (επ. ανέκδ.), Λονδίνο.
- Harmon, A. M. 1960. *Lucian*, τόμ. 3, Λονδίνο-Cambridge, Mass.
- Harrison, E. B. 1972α. "The South Frieze of Nike Temple and the Marathon Painting in the Painted Stoa", *AJA* 76, 353-378.
- Harrison, E. B. 1972β. "A New Fragment from the North Frieze of the Nike Temple", *AJA* 76, 195-197.
- Harrison, T. (επιμ.). 2002. *Greeks and Barbarians*, Νέα Υόρκη.
- Harvey, D. 1988. "Painted Ladies. Fact, Fiction and Fantasy", στο: Christiansen & Melander 1988, 243-254.
- Haspels, E. 1972. "Le Peintre de Diosphos", *RA* 1972, 103-109.
- Hatzivassiliou, E. 2009. "Black-figure Alabastra by the Diosphos and Emporion Painters. Specific Subjects for Specific Uses", στο: Tsingarida 2009, 225-236.
- Hatzivassiliou, E. 2010. *Athenian Black Figure Iconography between 510 and 475 B.C.*, Leidorf.
- Hatzopoulos, M. 1996. *Macedonian Institutions under the Kings I-II*, Αθήνα.
- Heiden, B. 1993. "Emotion, Acting and the Athenian Ethos", στο: Sommerstein κ.ά. 1993, 147-166.
- Heilmeyer, W. D. 1988. *Antikenmuseum Berlin. Die ausgestellten Werke*, Βερολίνο.
- Heimberg, U. 1968. *Das Bild des Poseidon in der griechischen Vasenmalerei* (αδημοσ. διδ. διατριβή - Albert-Ludwigs Universität Freiburg).
- Heinrich, F. 2006. *Das Epinetron. Aspekte der weiblichen Lebenswelt im Spiegel eines Arbeitsgeräts*, Rahden.
- Helbig, W. (επιμ.). 1969. *Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom*, τόμ. 3 (4^η έκδ., επιμ. H. Speier), Tübingen.
- Hermay, A. 1986. "Trois notes d'iconographie", *BCH* 110, 224-226.
- Heurtley, W. A. 1927. "Early Iron Age Pottery from Macedonia", *Antiquaries Journal* 7, 44-59.
- Heurtley, W. A. 1939. *Prehistoric Macedonia. An Archaeological Reconnaissance of Greek Macedonia (West of Struma) in the Neolithic, Bronze and Iron Ages*, Cambridge.
- Heurtley, W. A. & Hutchinson, R. W. 1925-26. "Report on Excavations at the Toumba and Tables of Vardaróftsa, I", *BSA* 27, 1-66.
- Heurtley, W. A. & Skeat, T. C. 1930-31. "The Tholos Tombs of Marmariane", *BSA* 31, 1-55.
- Heydemann, H. 1872. *Die Vasensammlungen des Museo Nazionale zu Neapel*, Βερολίνο.
- Himmelman, N. 1971. *Archäologisches zum Problem der griechischen Sklaverei*, Mainz.
- Himmelman, N. 1990. *Ideale Nacktheit in der griechischen Kunst*, Βερολίνο.
- Himmelman, N. 1996. *Minima Archaeologica. Utopie und Wirklichkeit der Antike*, Mainz.
- Himmelman, N. 2000. "Klassische Archäologie - Kritische Anmerkungen zur Methode", *JdI* 115, 253-323.

- Hochstetter, A. 1984. *Kastanas. Die handgemachte Keramik. Schichte 19 bis 1*, Βερολίνο.
- Höckmann, U. 1991. "Zeus besiegt Typhon", *AA* 1991, 11-23.
- Hölscher, T. 1973. *Griechische Historienbilder des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Würzburg.
- Hölscher, T. 1974. "Ein Kelchkrater mit Perserkampf", *AntK* 17, 78-85.
- Hölscher, T. 1988. "Georg Friedrich Creuzer, Carl Bernhard Stark, Friedrich von Duhn, Roland Hampe", στο: K. Fittschen (επιμ.), *Griechische Porträts*, Darmstadt, 377-391.
- Hölscher, T. 1993. Βιβλιοκρισία: "N. Himmelmann, *Ideale Nacktheit in der griechischen Kunst*, Berlin, 1990", *Gnomon* 65, 519-528.
- Hölscher, T. 1998. *Aus der Frühzeit der Griechen. Räume-Körper-Mythen*, Στουτγάρδη.
- Hoesch, N. 1992. "Hetären", στο: Vierneisel & Kaeser 1992, 228-234.
- Hoffmann, A. 2002. *Grabritual und Gesellschaft. Gefäßformen, Bildthemen und Funktionen unteritalisch-rotfiguriger Keramik aus der Nekropole von Tarent*, Rahden.
- Hoffmann, A. 2005. "Risultati di una ricerca sistematica dei contesti tombali di Taranto contenenti ceramica apula a figure rosse", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 19-25.
- Holst, J., Kraus, Th., Mackensen, M., Rakob, F., Rheidt, K., Stanzl, G., Teschauer, O., Vegas, M., Wible, F. & Wolff, A. 1991. *Karthago I*, Mainz.
- Hoppin, J. C. 1900. "Three Argive Lekythoi in the Museum of Fine Arts in Boston", *AJA* 4, 441-457.
- Hubbard, T. K. 2006. "History's First Child Molester. Euripides' Chrysippus and the Marginalization of Pederasty in Athenian Democratic Discourse", στο: Davidson κ.ά. 2006, 223-244.
- Hughes, J. 2010. "Dissecting the Classical Hybrid", στο: K. Rebay-Salisbury, M. L. S. Sorensen & J. Hughes (επιμ.), *Body Parts and Bodies Whole*, Οξφόρδη, 101-110.
- Humphreys, S. C. 2004. *The Strangeness of Gods. Historical Perspectives on the Interpretation of Athenian Religion*, Οξφόρδη.
- Immerwahr, H. R. 1946. "Choes and Chytroi", *TAPA* 77, 245-260.
- Immerwahr, H. R. 1984. "An Inscribed Cup by the Ambrosios Painter", *AntK* 27, 10-13.
- Ingoglia, C. 1999. *Le kotylai corinzie figurate a Gela*, Ρώμη.
- Iozzo, M. 1994. *Ceramica 'calcidese'. Nuovi documenti e problemi riproposti*, Ρώμη.
- Iozzo, M. 1996. *Vasi 'chalcidesi' del Museo Archeologico Nazionale di Firenze*, Pontedera.
- Iren, K. 2003. *Aiolische orientalisierende Keramik*, Κωνσταντινούπολη.
- Isler-Kerényi, C. 1973. "Chronologie und 'Synchronologie' attischer Vasenmaler der Parthenonzeit", στο: H. P. Isler & G. Seiterle (επιμ.), *Zur griechischen Kunst. Hansjörg Bloesch zum sechzigsten Geburtstag*, Βέρνη, 23-33.
- Isler-Kerényi, C. 1984. "Boreade oder Eros?", *AA* 1984, 383-386.
- Isler-Kerényi, C. 2004. "Dioniso ed Eros nella ceramica apula", στο: Sena-Chiesa & Arslan 2004, 244-248.
- Isler-Kerényi, C. 2007α. *Dionysos in Archaic Greece. An Understanding through Images* (μτφ. W. G. E. Watson), Leiden.
- Isler-Kerényi, C. 2007β. "Komasts, Mythic Imaginary, and Ritual", στο: Csapo & Miller 2007, 77-95.
- Ivanchik, I. A. 2005. "Who Were the Scythian Archers on Archaic Attic Vases?", στο: D. Braund (επιμ.), *Scythians and Greeks. Cultural Interactions in Scythia, Athens and the Early Roman Empire (Sixth Century BC-First Century AD)*, Οξφόρδη, 100-113.
- Jacob-Felsch, M. 1988. "Compass-Drawn Concentric Circles in Vase Painting. A Problem of Relative Chronology at the End of the Bronze Age", στο: E. B. French & K. A. Wardle (επιμ.), *Problems in Greek Prehistory*, Bedminster, 193-199.
- Jacob-Felsch, M. 1999. «Ο τοπικός ρυθμός της μυκηναϊκής κεραμικής της ΥΕΙΙΙΓ φάσης στο ιερό της Αρτέμιδος Καλαποδίου», στο: *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου (Α' Διεθνές Συμπόσιο)*, Λαμία, 157-160.
- Jacobsen, K. 2002. "Cypriot transport amphorae in the Archaic and Classical period", *Acta Hyperborea* 9, 169-184.
- Jacobsthal, P. 1906. *Der Blitz in der orientalischen und griechischen Kunst (bis zum Einsetzen des rotfigurigen Stiles)*, Βερολίνο.
- Jamieson, A. S. 2011. "The Iron Age Pottery from Tell Beirut 1995 – Bey 032: Periods 1 and 2", στο: C. Sagona (επιμ.), *Ceramics of the Phoenician-Punic World. Collected Essays*, Leuven, 7-276.
- Janaway, R. C., Percival, S. L. & Wilson, A. S. 2009. "Decomposition of Human Remains", στο: S. L. Percival (επιμ.), *Microbiology and Aging*, Totowa, 313-334.

- Jebb, R. C. 2004. *Sophocles. Plays – Oedipus Coloneus* (επανάκδ., επιμ. P. E. Easterling), Λονδίνο.
- Jeffery, L. H. 1990. *The Local Scripts of Archaic Greece*, Οξφόρδη.
- Jircik, N. R. 1990. *The Pisticci and Amykos Painters. The Beginnings of Red-figured Vase Painting in Ancient Lucania* (αδημοσ. διδ. διατριβή – University of Texas at Austin).
- Jöhrens, G. 1999. *Amphorenstempel im Nationalmuseum von Athen*, Mainz.
- Jöhrens, G. 2001. “Amphorenstempel hellenistischer Zeit aus Tanais”, *Eurasia Antica* 7, 367-471.
- Jöhrens, G. 2004. “Amphorenstempel und die Gründung von Tanais”, στο: Eiring & Lund 2004, 149-153.
- Jöhrens, G. 2005. “Der Pergamon-Komplex, die rhodische Stempelchronologie und das Gründungsdatum von Tanais”, *Eurasia Antica* 11, 87-101.
- Johannowsky, W. 2002. *Il Santuario sull’Acropoli di Gortina*, τόμ. 2, Αθήνα.
- Johnston, A. W. 1979. *Trademarks on Greek vases*, Warminster.
- Johnston, A. W. 1990. “Aegina, Aphaia-temple XIII. The Storage Amphorae”, *AA* 1990, 37-64.
- Johnston, A. W. 2004. “Amphorae and Text”, *MEFRA* 116, 735-760.
- Johnston, A. W. 2006. *Trademarks on Greek vases (Addenda)*, Chippenham.
- Johnston, A. W. & Jones, R. E. 1978. “The ‘SOS’ Amphora”, *BSA* 73, 103-141.
- Jones, D. W. 2000. *External Relations of Early Iron Age Crete, 1100-600 BC*, Βοστώνη.
- Jones, R. E. & Boardman, J. 1986. “Provenance Studies of Greek Pottery of the Historic Period: Amphora”, στο: R. E. Jones (επιμ.), *Greek and Cypriot Pottery. A Review of Scientific Studies*, Αθήνα, 706-712.
- Jordanov, K. 2005. “Les Thraces et les Péoniens d’Europe, alliés des Troyens”, *Orpheus* 15, 13-27.
- Jubier-Galinier, C. 1998. “Héraclès entre bêtes et dieux dans l’atelier des peintres de Sappho et de Diosphos”, στο: C. Bonnet, C. Jourdain-Annequin & V. Pirenne-Delforge (επιμ.), *Le Bestiaire d’Héraclès*, Λιέγη, 75-85.
- Jubier-Galinier, C. 1999. “Les Peintres de Sappho et de Diosphos, structure d’atelier”, στο: Villanueva-Puig κ.ά. 1999, 181-186.
- Jubier-Galinier, C., Laurens, A. F. & Tsingarida, A. 2003. “Les ateliers de potiers en Attique. De l’idée à l’objet”, στο: P. Rouillard & A. Verbanck-Piérard (επιμ.), *Le vase grec et ses destins*, Μόναχο, 27-43.
- Jung, R. 2002. *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens, 1975-1979. Die Drehscheibenkeramik der Schichten 19 bis 11*, Κίελο.
- Jung, R., Andreou, S. & Weninger, B. 2009. “Synchronisation of Kastanás and Thessaloníki Toumba at the End of the Bronze and the Beginning of the Iron Age”, στο: Deger-Jalkotzy & Bächle 2009, 183-202.
- Juri, E. 1976. «Το εν Αφύτει ιερόν του Διονύσου και το ιερόν του Ἀμμωνος Διός», στο: U. Jantzen (επιμ.), *Neue Forschungen in griechischen Heiligtümern*, Tübingen, 135-150.
- Kac, V. I. 2002. “Rjeviziya Chronologii Rannich Keramicheskich Kljeim Rodosa” [Αναθεώρηση της χρονολόγησης των πρώιμων ροδιακών σφραγισμάτων], *Antitchnyi Mir I Archeologija* 11, 153-167.
- Kahane, P. 1940. “Die Entwicklungsphasen der attisch-geometrischen Keramik”, *AJA* 44, 464-482.
- Kállér, J. N. 1988. *Les anciens Macédoniens. Étude linguistique et historique*, Αθήνα (ανατύπωση – 1^η έκδ. 1954).
- Kallintzi, K. 2006. “Les nécropoles d’Abdère. Organisation de l’espace et rites funéraires”, στο: Guimier-Sorbets, Hatzopoulos & Morizot 2006, 143-153.
- Kaltsas, N. & Shapiro, A. (επιμ.). 2008. *Worshipping Women. Ritual and Reality in Classical Athens*, Νέα Υόρκη.
- Karvounis, P. 2010. “The Athenian Agora as a Commercial Centre. Archaeological and Literary Evidence”, στο: Lohmann & Mattern 2010, 151-159.
- Karydi, E. 1963. “Schwarzfigurige Lutrophoren im Kerameikos”, *AM* 78, 90-103.
- Kathariou, K. 2009α. “A New Red-figure Dinos and a New Painter in the Manner of the Dinos Painter”, *NumAntCl* 38, 11-25.
- Kathariou, K. 2009β. “The Jena Workshop Reconsidered. Some New Thoughts on Old Finds”, *APP II*, 63-72.
- Kathariou, K. 2010. “Der Jenaer Fundkomplex”, στο: M. Bentz, W. Geominy & J. M. Müller (επιμ.), *TonArt. Virtuosität antiker Töpfertechnik*, Petersberg, 129-149.
- Katzev, M. L. 1968. “Cyprus Underwater Archaeological Search 1968”, *National Geographic Society Research Reports* 1968, 177-188.
- Katzev, M. L. 1969. “The Kyrenia Shipwreck”, *Expedition* 11.2, 55-59.

- Kearns, E. 1994. "Cakes in Greek Sacrifice Regulations", στο: R. Hägg (επιμ.), *Ancient Greek Cult Practice from the Epigraphical Evidence*, Στοκχόλμη-Göteborg, 65-70.
- Kearsley, R. A. 1989. *The Pendent Semicircle Skyphos. A Study of its Development and Chronology and an Explanation of it as an Evidence for Euboean Activity at Al Mina*, Λονδίνο.
- Keesling, C. M. 1999. "Endoios's Painting from the Themistoklean Wall. A Reconstruction", *Hesperia* 68, 509-548.
- Kefalidou, E. 2010. "Dead Men Face Down: Homer, Art and Archaeology", στο: H. Walter-Καρύδη (επιμ.), *Myths, Texts, Images: Homeric Epics and Ancient Greek Art*, Ιθάκη, 121-151.
- Kéi, N. 2007. "La fleur. Signe de grace dans la Grèce antique", στο: *Images re-vues* 4, 1-9 <<http://www.imagesrevues.org/142>>.
- Kern, O. (επιμ.). 1922. *Orphicorum Fragmenta*, Βερολίνο.
- Kerschner, M. 2006. "On the Provenance of Aiolian Pottery", στο: Villing & Schlotzhauer 2006, 109-126.
- Kerschner, M. & Schlotzhauer, U. 2005. "A New Classification System for East Greek Pottery", *Ancient West and East* 4.1, 1-56.
- Kerschner, M. & Mommsen, H. 2005. "Transportamphoren milesischen Typs in Ephesos. Archäometrische und archäologische Untersuchungen zum Handel im archaischen Ionien", στο: B. Brandt, V. Gassner & S. Ladstätter (επιμ.), *Synergia. Festschrift für Friedrich Krinzing*, Βιέννη, 119-130.
- Keuls, E. C. 1983. "Attic Vase-painting and the Home Textile Industry", στο: W. G. Moon (επιμ.), *Ancient Greek Art and Iconography*, Madison, 209-230.
- Keuls, E. C. 1985. *The Reign of the Phallus. Sexual Politics in Ancient Athens*, Νέα Υόρκη.
- Kilinski, K. 1978. "The Boeotian Dancers Group", *AJA* 82, 173-191.
- Kilinski, K. 1990. *Boeotian Black Figure Vase Painting of the Archaic Period*, Mainz.
- Kilinski, K. 1994. "Contributions to the Euboean Corpus. More Black Figure Vases", *AntK* 37, 3-20.
- Killet, H. 1996. *Zur Ikonographie der Frau auf attischen Vasen archaischer und klassischer Zeit*, Βερολίνο.
- Kilmer, M. F. 1993. *Greek Erotica on Attic Red-figure Vases*, Λονδίνο.
- Kinch, K. F. 1914. *Fouilles de Vroulia (Rhodes)*, Βερολίνο.
- Kirchhoff, A. 1887. *Studien zur Geschichte des griechischen Alphabets*, Gutersloch.
- Kirk, G. S. 2003. *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*, 1. Ραψωδίες Α-Δ (μτφ. Η. Τσιριγκάκης), Θεσσαλονίκη.
- Klaffenbach, G. 2003. *Η Ελληνική επιγραφική* (μτφ. Α. Αντωνίου), Αθήνα.
- Kleine, J. 1979. "Milet. Bericht über die Arbeiten im Südschnitt an der hellenistischen Stadtmauer 1968-1973", *IstMitt* 29, 109-159.
- Knell, H. 1998. *Mythos und Polis. Bildprogramme griechischer Bauskulptur*, Darmstadt.
- Knigge, U. 1980. "Kerameikos. Tätigkeitsbericht 1978", *AA* 1980, 256-270.
- Knigge, U. 1984. "Kerameikos. Tätigkeitsbericht 1982", *AA* 1984, 27-61.
- Knigge, U. 1987. "Ausgrabungen im Kerameikos, 1983-1985", *AA* 1987, 481-484.
- Knigge, U. 1990. *Ο Κεραμεικός της Αθήνας. Ιστορία-Μνημεία-Ανασκαφές* (μτφ. Α. Σεϊρή), Αθήνα.
- Knigge, U. & Kovascovics, W. 1981. "Kerameikos. Tätigkeitsbericht 1979", *AA* 1981, 385-396.
- Knigge, U. & Kovascovics, W. 1983. "Kerameikos. Tätigkeitsbericht 1981", *AA* 1983, 209-224.
- Kock, T. 1884. *Comicorum Atticorum Fragmenta*, τόμ. 2, Λειψία.
- Koehler, C. 1978. *Corinthian A and B Transport Amphoras* (αδημοσ. διδ. διατριβή - Princeton University).
- Koehler, C. 1981. "Corinthian Developments in the Study of Trade in the 5th c.", *Hesperia* 50, 449-458.
- Koehler, C. 1986. "Handling of Greek Transport Amphoras", στο: Empereur & Garlan 1986, 49-67.
- Koehler, C. 2000. "Wine Amphoras in Ancient Greek Trade", στο: P. E. McGovern, S. J. Fleming & S. H. Katz (επιμ.), *The Origins and Ancient History of Wine*, Amsterdam, 323-337.
- Köhne, E. 1998. *Die Dioskuren in der griechischen Kunst von Archaik bis zum Ende des 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Αμβούργο.
- Köhnken, A. 1984. "Πηλαγόνων ἐλατήρ. Kallimachos, Zeushymnos V.3", *Hermes* 112, 438-445.
- Kogioumtzi, D. 2006. *Untersuchungen zur attisch-rotfigurigen Keramikproduktion des 4. Jhs. v. Chr.*, Βερολίνο.
- Kokkinou, A. 2011. *Poseidon in Attica. Cults and Iconography (ca. 510-300 B.C.E.)* (αδημοσ. διδ. διατριβή - Johns Hopkins University).

- Koljesnikov, A. B. 1985. *Keramitcheskije Kleima iz Usadjebe u Evpatorijskogo Majaka* [Κεραμικά σφραγίσματα από τις ανασκαφές της 'χώρας' του Φάρου της Ευπατορίας], *Vesnik Drevnei Istorii* 1985, 67-93.
- Konstan, D. 2003. "Shame in Ancient Greece", *Social Research* 70, 1031-1060.
- Korshak, Y. 1980. "Der Peleusmaler und sein Gefährte, der Hektormaler", *AntK* 23, 124-136.
- Kotsonas, A. 2008. *The Archaeology of Tomb A1K1 of Orthi Petra in Eleutherna. The Early Iron Age Pottery*, Πέθυμο.
- Kotsonas, A. 2009. "Central Greece and Crete in the Early Iron Age", *Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας* 2 (2003-2005) 1051-1065.
- Koukouli-Chrysanthaki, C. 2006. "Les nécropoles de la Pérée thasienne. Oisymé et Galepsos", στο: Guimier-Sorbets, Hatzopoulos & Morizot 2006, 169-184.
- Koukouli-Chrysanthaki, C. & Vokotopoulou, J. 1994. "Die Früheisenzeit (11.-8. Jh. v. Chr.)", στο: J. Vokotopoulou (επιμ.), *Makedonen – die Griechen des Nordens (Sonderausstellung Hannover, 1994)*, Αθήνα, 129-137.
- Kourou, N. 1983. "Some Problems Concerning the Origin and the Dating of the Thapsos Class Vases", *ASAtene* 61, 257-289.
- Kourou, N. 2000. "Phoenician Presence in Early Iron Age Crete Reconsidered", στο: Aubet-Semmler & Barthelemy 2000, 1067-1073.
- Kourou, N. 2003. "The Phoenician Issue Revisited. Phoenicians at Vroulia", στο: Stampolidis & Karageorghis 2003, 249-262.
- Kourou, N. 2007. "Les Phéniciens en Mer Egée", στο: Fontan & Le Meaux 2008, 136-139.
- Kourou, N. 2008. "The Evidence from the Aegean", στο: Sagona 2008, 305-364.
- Kraay, C. M. 1976. *Archaic and Classical Greek Coins*, Νέα Υόρκη.
- Kraiker, W. 1951. *Aigina. Die Vasen des 10. bis 7. Jahrhunderts v. Chr.*, Βερολίνο.
- Kreuzer, B. 1997. "Frühschwarzfigurige Chronologie und der KX-Maler", *APP I*, 337-344.
- Kreuzer, B. 2009α. "The Exaleiptron in Attica and Boeotia. Early Black Figure Workshops Reconsidered", στο: Tsingarida 2009, 17-30.
- Kreuzer, B. 2009β. "Noch eine doppelstöckige Schale. Überlegungen zur internationalen Gemeinschaft der Vasenmaler im frühen 6. Jh. v. Chr.", στο: E. M. Moormann & V. V. Stissi (επιμ.), *Shapes and Images. Studies on Attic Black-figure and Related Topics in Honour of Hermann A. G. Brijder*, Leuven, 87-91.
- Kristensen, R. 2001. "Protocorinthian Pottery in Greek Sanctuaries", στο: Scheffer 2001, 61-69.
- Kroll, J. H. 1977. "An Archive of the Athenian Cavalry", *Hesperia* 46, 83-140.
- Kron, U. 1976. *Die Zehn attischen Phylenheroen. Geschichte, Mythos, Kult und Darstellungen*, Βερολίνο.
- Krug, A. 1968. *Binden in der griechischen Kunst*, Hösel.
- Krummen, E. 1993. "Athens and Attica. Polis and Countryside in Greek Tragedy", στο: Sommerstein κ.ά. 1993, 191-217.
- Kunisch, N. 1974. "Zur Helmhaltenden Athena", *AM* 89, 85-104.
- Kunisch, N. 1997. *Makron*, Mainz.
- Kunze, E. 1950. *Archaische Schildbänder. Ein Beitrag zur frühgriechischen Bildgeschichte und Sagenüberlieferung*, Βερολίνο.
- Kunze-Götte, E. 1992. *Der Kleophrades-Maler unter Malern schwarzfiguriger Amphoren*, Μόναχο.
- Kunze-Götte, E. 2002. "Ornamentik und Werkstatt", στο: M. Bentz (επιμ.), *Vasenforschung und Corpus Vasorum Antiquorum. Standortbestimmung und Perspektiven*, Μόναχο, 97-110.
- Kunze-Götte, E. 2006. *Myrte als Attribut und Ornament auf attischen Vasen*, Kilchberg.
- Kurke, L. 1999. *Coins, Bodies, Games and Gold. The Politics of Meaning in Archaic Greece*, Princeton.
- Kurtz, D. C. 1975. *Athenian White Lekythoi. Patterns and Painters*, Οξφόρδη.
- Kurtz, D. C. & Boardman, J. 1971. *Greek Burial Customs*, Λονδίνο.
- Kuruniotis, K. 1893. *Herakles mit Halios geron und Triton auf Werken der älteren griechischen Kunst*, Μόναχο.
- La Genière, J. de. 1979. "Un faux authentique du Musée du Louvre", στο: A. Cambitoglou (επιμ.), *Studies in Honour of Arthur Dale Trendall*, Sydney, 75-80.
- Lambrino, M. F. 1938. *Les vases archaïques d'Histria*, Βουκουρέστι.
- Lambrugo, C. 2008. "Les vases à parfum corinthiens en Sicile et en Grande-Grèce", στο: Bodiou, Frère & Mehl 2008, 187-195.
- Lamon, S., Shipton, G. M. & Loud, G. 1948. *Megiddo 2. Seasons 1935-1939*, Σικάγο.
- Lang, M. L. 1994. "Lineage-Boasting and the Road not Taken", *CQ* 44, 1-6.

- Langlotz, E. 1932. *Griechische Vasen in Würzburg*, Μόναχο.
- Lapatin, K. 2006. "Kerch-style Vases. The Finale", στο: Cohen (επιμ.) 2006, 318-326.
- Lapatin, K. (επιμ.). 2008. *Papers on Special Techniques in Athenian Vases*, Los Angeles.
- Lawall, M. 1995. *Transport Amphoras and Trade-marks. Imports to Athens and Economic Diversity in the Fifth Century B.C.* (αδημ. διδ. διατριβή – University of Michigan).
- Lawall, M. 2005. "Negotiating Chronologies. Aegean Amphora Research, Thasian Chronology, and Pnyx III", στο: Stolba & Hannestad 2005, 31-67.
- Lawall, M. 2007. "Hellenistic Stamped Amphora Handles", στο: V. Mitsopoulos-Leon & C. Lang-Auinger (επιμ.), *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos*, 2. *Funde klassischer bis römischer Zeit*, Βιέννη, 28-60.
- Lawall, M. 2011. "Socio-economic Conditions and the Contents of Amphorae", στο: C. Tzochew, T. Stoyanov & A. Bozkova (επιμ.), *Production and Trade of Amphorae in the Black Sea*, τόμ. 2, Σόφια, 23-33.
- Lawall, M., Lejpunskaja, N. A., Diatropov, P. D. & Samojlova, T. L. 2010. "Transport Amphoras", στο: N. A. Lejpunskaja, P. Guldager-Bilde, J. Munk-Højte, V. V. Krapivina & S. D. Kryžickij (επιμ.), *The Lower City of Olbia (Sector NGS) in the 6th Century BC to the 4th Century AD*, Aarhus, 355-405.
- Lawler, L. B. 1927. "The Maenads. A Contribution to the Study of the Dance in Ancient Greece", *MAAR* 6, 69-112.
- Laxander, H. 2000. *Individuum und Gemeinschaft im Fest*, Münster.
- Lazarov, M. 1973. "Amphores antiques (VI-Ier s.av.n.ère) du littoral bulgare de la mer Noire" [στα βουλγαρικά, με γαλλική περίληψη], *Bulletin du Musée National de Varna* 9, 3-52.
- Lefèvre-Novaro, D. 2004. "Les offrandes d'époque géométrique-orientalisante dans les tombes crétoises de l'âge du bronze. Problèmes et hypothèses", *Creta Antica* 5, 181-197.
- Lefèvre-Novaro, D. 2010. "Les sacrifices de poissons dans les sanctuaires grecs de l'Âge du Fer", *Kernos* 23, 37-52.
- Lehmann, G. 1998. "Trends in the Local Pottery Development of the Late Iron Age and Persian Period in Syria and Lebanon, ca. 700-300 BC", *BASOR* 311, 7-37.
- Lejpunskaja, N. A. 1981. *Keramicheskaja tara iz Ol' vii [Τα πήλινα αγγεία της Ολβίας]*, Κίεβο.
- Lemos, I. S. 1998. "Euboea and its Aegean Koine", στο: Bats & d'Agostino 1998, 45-58.
- Lemos, I. S. 2001. "The Lefkandi Connection. Networking in the Aegean and the Eastern Mediterranean", στο: L. Bonfante & V. Karageorghis (επιμ.), *Italy and Cyprus in Antiquity, 1500-450 B.C.*, Λευκωσία, 215-226.
- Lemos, I. S. 2002. *The Protogeometric Aegean. The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries B.C.*, Οξφόρδη.
- Lenz, D., Ruppenstein, F., Baumann, M. & Catling, R. 1998. "Protogeometric Pottery at Troia", *Studia Troica* 8, 189-222.
- Lesky, A. 1976. *Vom Eros der Hellenen*, Göttingen.
- Levi, D. 1945. "Early Hellenic Pottery of Crete", *Hesperia* 14, 1-32.
- Levi, D. & Pugliese-Carratelli, G. P. 1961-62. "Nuove iscrizioni di Iasos", *ASAtene* 39-40, 573-632.
- Lewis, S. 2002. *The Athenian Woman. An Iconographic Handbook*, Λονδίνο.
- Lezzi-Hafter, A. 1976. *Der Schuwalow-Maler. Eine Kannenwerkstatt der Parthenonzeit*, Mainz.
- Lezzi-Hafter, A. 1988. *Der Eretria-Maler. Werke und Weggefährten*, Mainz.
- Lezzi-Hafter, A. 2008. "Clay, Gold, and Craft: Special Techniques in Three Vases by the Eretria Painter and Their Apotheosis in Xenophantos", στο: Lapatin 2008, 173-186.
- Licht, H., Freese, J. H., & Dawson, L. H. 1932. *Sexual Life in Ancient Greece*, Λονδίνο.
- Lilja, S. 1972. *The Treatment of Odours in the Poetry on Antiquity*, Helsinki.
- Lind, H. 1988. "Ein Hetärenhaus am Heiligen Tor", *MusHelv* 45, 158-169.
- Lindsay, H. 2000. "Death-pollution and Funerals in the City of Rome", στο: V. M. Hope & E. Marshall (επιμ.), *Death and Disease in the Ancient City*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 152-173.
- Lippolis, E. (επιμ.). 1996. *I Greci in Occidente. Arte e artigianato in Magna Grecia*, Νάπολη.
- Lippolis, E. 1997. "Taranto e la politica di Atene in Occidente", *Ostraka* 6.2, 359-378.
- Lippolis, E. 2007. "Modelli attici e artigianato artistico in Magna Grecia", *Atti Taranto* 47, 351-403.
- Lippolis, E., Garraffo, S. & Nafissi, M. 1995. *Taranto*, Τάραντας.
- Lippolis, E. & Mazzei, M. 2005. "La ceramica apula a figure rosse. Aspetti e problemi", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 11-18.

- Lissarrague, F. 1985. "Naples 127 929. Histoire d'un vase", *DialArch* 3, 77-88.
- Lissarrague, F. 1987. "Dionysos s'en va-t-en guerre", στο: Bérard, Bron & Pomari 1987, 111-120.
- Lissarrague, F. 1990. *L'autre guerrier. Archers, peltastes, cavaliers dans l'imagerie attique*, Παρίσι-Πώμη.
- Littlewood, A. R. 1968. "The Symbolism of the Apple in Greek and Roman Literature", *HSCP* 72, 147-181.
- Llewellyn-Jones, L. 2003. *Aphrodite's Tortoise. The Veiled Woman of Ancient Greece*, Swansea.
- Lloyd-Jones, H. 1967. "Heracles at Eleusis. P. Oxy. 2622 and PSI 3891 [=Pindar fr. 346 S.-M.]", *Maia* 19, 206-229.
- Lobel, E. & Page, D. L. 1955. *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*, Οξφόρδη.
- Loeb, E. H. 1979. *Die Geburt der Götter in der griechischen Kunst der klassischen Zeit*, Ιεροσόλυμα.
- Lohmann, H. 1986. "Der Mythos von Amphiaros auf apulischen Vasen", *Boreas* 9, 65-82.
- Lohmann, H. & Mattern, T. (επιμ.). 2010. *Attika. Archäologie einer 'zentralen' Kulturlandschaft*, Wiesbaden.
- Lolos, Y. A. 2011. *Land of Sikyon. Archaeology and History of a Greek City-State*, Princeton.
- Lo Porto, F. G. 1973. "Civiltà indigena e penetrazione greca nella Lucania orientale", *MonAnt* 48, 149-251.
- Louden, B. 2006. *The Iliad. Structure, Myth and Meaning*, Βαλτιμόρη.
- Lowenstam, S. 1997. "Talking Vases. The Relationship between the Homeric Poems and Archaic Representations of Epic Myth", *TAPA* 127, 21-76.
- Lubchansky, N. 1998. "Le pêcheur et la mêtis. Pêche et statut social en Italie centrale à l'époque archaïque", *MÉFRA* 110, 111-146.
- Lubchansky, N. 2005. *Le cavalier tyrrhénien*, Πώμη.
- Lubchansky, N. 2008. "L'océan et l'au-delà. Sur quelques figurations symboliques de l'eau en Etrurie", στο: A. M. Guimier-Sorbets (επιμ.), *L'eau. Enjeux, usages et représentations*, Παρίσι, 323-332.
- Luce, S. B. 1922. "Herakles and the Old Man of the Sea", *AJA* 26, 174-192.
- Lüdorf, G. 2010. "Zur Größe athenischer Töpferwerkstätten des 6. und 5. Jhs. v. Chr. Familienunternehmen oder Massenproduktion?", στο: Lohmann & Mattern 2010, 151-159.
- Luke, J. 2003. *Ports of Trade. Al Mina and Geometric Greek Pottery in the Levant*, Οξφόρδη.
- Lund, J. 1999. "Rhodian Amphorae in Rhodes and Alexandria as Evidence of Trade", στο: Gabrielsen κ.ά. 1999, 187-204.
- Lytle, E. 2006. *Marine Fisheries and the Ancient Greek Economy* (αδημοσ. διδ. διατριβή – Duke University).
- Lytle, E. 2010. "Fish Lists in the Wilderness. The Social and Economic History of a Boiotian Price Decree", *Hesperia* 79, 253-303.
- Maass-Lindemann, G. 2008α. "Phoenicians between East and West", στο: A. M. Maïla-Afeiche (επιμ.), *Interconnections in the Eastern Mediterranean, Lebanon in the Bronze and Iron Ages*, Βηρυτός, 479-488.
- Maass-Lindemann, G. 2008β. "Morro de Mezquitilla. Die Entwicklung der Fundkeramik vom 8. zum 7. Jh. v. Chr.", *MM* 49, 188-208.
- Mackay, E. A. 2010. *Tradition and Originality. A Study of Exekias*, Οξφόρδη.
- MacLachlan, B. 1993. *The Age of Grace. Charis in Early Greek Poetry*, Princeton.
- Macurdy, G. H. 1915. "The Water Gods and Aeneas in the Twentieth and Twenty-First Books of the Iliad", *ClRh* 29, 70-75.
- Macurdy, G. H. 1925. *Troy and Paeonia, with Glimpses of Ancient Balkan History and Religion*, Νέα Υόρκη.
- Macurdy, G. H. 1930. "The Derivation of the Greek Word Paeon", *Language* 6, 297-303.
- Maffre, J. J. 1975. "Collection Paul Canellopoulos, VIII. Vases béotienes", *BCH* 99, 409-520.
- Maffre, J. J. 1990. "Les importations de céramique attique à Thasos pendant la première moitié du VIe siècle av. J.-C.", *Μνήμη Δ. Λαζαρίδη*, 409-425.
- Maffre, J. J. 2009. "Trente ans de recherches sur la céramique attique trouvée à Thasos par l'École française d'Athènes depuis 1956", *AEMΘ 20 χρόνια*, 185-203.
- Maish, J., Svoboda, M. & Lansing-Maish, S. 2006. "Technical Studies of Some Attic Vases in the J. Paul Getty Museum", στο: Cohen (επιμ.) 2006, 8-16.
- Malagardis, A. 1985. "Deux temps d'une fête athénienne sur un skyphos attique", *AntK* 28, 71-92.
- Malamidou, D. 2006. "Les nécropoles d'Amphipolis. Nouvelles données archéologiques et anthropologiques", στο: Guimier-Sorbets, Hatzopoulos & Morizot 2006, 199-208.
- Manakidou, E. 2003. "Korinthische und attische Importkeramik der archaischen Zeit aus der Siedlung von Karabournaki / Nordgriechenland", στο: Schmaltz & Söldner 2003, 193-196.

- Manakidou, E. 2010. "Céramiques 'indigènes' de l'époque géométrique et archaïque du site de Karabournaki en Macédoine et leur relation avec les céramiques importées", στο: Tréziny 2010, 463-470.
- Manakidou, E. 2012. "Archaische bemalte Keramik aus Korinth und Athen in Makedonien als Ausdruck lokaler Vorlieben und Bedürfnisse", στο: S. Schmidt & A. Stähli (επιμ.), *Vasenbilder im Kulturtransfer. Zirkulation und Rezeption griechischer Keramik im Mittelmeerraum*, Μόναχο, 93-101.
- Maniatis, Y. 2009. "The Emergence of Ceramic Technology and its Evolution as Revealed with the Use of Scientific Techniques", στο: A. Shortland, I. C. Freestone & T. Rehren (επιμ.), *From Mine to Microscope. Advances in the Study of Ancient Technology*, Οξφόρδη, 1-18.
- Mannack, T. 2001. *The Late Mannerists in Athenian Vase-painting*, Οξφόρδη.
- Manniche, L. 1989. *An Ancient Egyptian Herbal*, Λονδίνο.
- Mannino, K. 1996. "Gli ateliers attici e la nascita della produzione figurata", στο: Lippolis 1996, 363-370.
- Mannino, K. 2005. "I contesti della ceramica protoitaliotta in Messapia", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 27-38.
- Mantzouka, E. 2004. *The Transport Amphoras from a Fifth Century Shipwreck Found off the Island of Alonnesos, Northern Sporades, Greece* (αδημοσ. διδ. διατριβή – East Carolina University).
- Margos, R. 1980. "Une péliké attique à figures rouges du IVe siècle avant J. C.", στο: *Études d'archéologie grecque présentées à Violette Verhoogen*, Βρυξέλλες, 25-48.
- Marinatos, N. 1985. "The Function and Interpretation of the Thera Frescoes", στο: P. Darcque & J. C. Poursat (επιμ.), *L'iconographie minoenne*, Παρίσι, 219-230.
- Marinatos, S. 1933. "Funde und Forschungen auf Kreta", *AA* 1933, 287-314.
- Markantonatos, A. 2002. *Tragic Narrative. A Narratological Study of Sophocles' Oedipus at Colonus*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη.
- Markoe, G. E. 2000. *Phoenicians*, Λονδίνο.
- Martelli, M. (επιμ.). 1987. *La ceramica degli Etruschi. La pittura vascolare*, Novara.
- Mason, C. 2006. "The Nuptial Ceremony of Ancient Greece and the Articulation of Male Control through Ritual", <http://digitalcommons.macalester.edu/classics_honors/5>.
- Massar, N. 2008. "Les thymiastéria dans le monde grec: état des lieux", στο: Verbanck-Piérard, Massar & Frère 2008, 191-205.
- Mastromarco, G. 1998. "La pesca del tonno nella Grecia antica. Dalla realtà quotidiana alla metafora poetica", *Rivista di Cultura Classica e Medioevale* 1-2, 229-236.
- Mata, D. R. 1986. "Castillo de Dona Blanca (Puerto de Santa Maria, Prov. Cadiz)", *MM* 27, 87-115.
- Matheson, S. B. 1995. *Polygnotos and Vase Painting in Classical Athens*, Madison.
- Mauermayer, C. 1985. *Das griechische Alabastron. Formgeschichte und Verwendung* (αδημοσ. πτυχιακή εργασία – Ludwig-Maximilians-Universität München).
- Mayo, M. E. & Hamma, K. (επιμ.). 1982. *The Art of South Italy. Vases from Magna Graecia. An Exhibition*, Richmond.
- McCartney, E. S. 1925. "How the Apple Became the Token of Love", *TAPA* 56, 70-81.
- McClymond, K. 2008. *Beyond Sacred Violence*, Βαλτιμόρη.
- McLachlan, B. 1993. *The Age of Grace. Charis in Early Greek Poetry*, Princeton.
- McNeal, R. A. 1985. "How did the Pelasgians Become Hellenes? Herodotus I. 56-8", *Illinois Classical Studies* 10, 11-21.
- McNeil, L. 2005. "Bridal Cloths, Cover-ups, and Kharris. The 'Carpet Scene' in Aeschylus' Agamemnon", *Gar* 52, 1-17.
- McPhee, I. 1976. *Attic Vase-painters of the Late 5th Century B.C.*, Ann Arbor.
- McPhee, I. 1996. Βιβλιοκρισία: "CVA Italia LXVIII, Gioia del Colle, Museo archeologico nazionale 1, by A. Ciancio", *JHS* 116, 231-232.
- McPhee, I. 1997. "The Painter of Montesarchio T.121. An Athenian Vase-painter of the Fourth Century B.C.", *APP* I, 249-258.
- McPhee, I. & Kartsonaki, E. 2010. "Red-figure Pottery of Uncertain Origin from Corinth. Stylistic and Chemical Analyses", *Hesperia* 79, 113-143.
- McPhee, I. & Pemberton, E. 2004. "South Italian and Etruscan Red-figure Pottery from Ancient Corinth", στο: L. Beaumont, C. Barker & E. Bollen (επιμ.), *Festschrift in Honour of J. Richard Green*, *MeditArch* 17, 55-60.
- Mehl, V. 2008. "Parfums de fêtes. Usage de parfums et sacrifices sanglants", στο: V. Mehl & P. Brulé

- (επιμ.), *Le sacrifice antique. Vestiges, procédures et stratégies*, Rennes, 167-186.
- Mele, A. 1981. "Il pitagorismo e le popolazioni anelleniche d'Italia", *AION* 3, 61-96.
- Mercati, C. 2003. *Epinetron. Storia di una forma ceramica fra archeologia e cultura*, Città di Castello.
- Mette, H. J. 1964. "Die Römische Tragödie und die Neufunde zur Griechischen Tragödie (insbesondere für die Jahre 1945-1964)", *Lustrum* 9, 5-211.
- Metzger, H. 1951. *Les représentations dans la céramique attique du IVe siècle*, Παρίσι.
- Metzger, H. 1976. "Athéna soulevant de terre le nouveau-né. Du geste au mythe", στο: P. Ducrey (επιμ.), *Mélanges d'Histoire Ancienne et d'Archéologie offerts à P. Collart*, Λωζάννη, 295-303.
- Mikalson, J. D. 1983. *Athenian Popular Religion*, Chapel Hill.
- Miller, H. F. 1979. *The Iconography of the Palm in Greek Art. Significance and Symbolism*, Berkeley.
- Miller, M. C. 1999. *Athens and Persia in the Fifth Century B.C. A Study in Cultural Receptivity* (2^η έκδ.), Cambridge.
- Miller, M. C. 2005. "Barbarian Lineage in Classical Greek Mythology and Art. Pelops, Danaos and Kadmos", στο: E. S. Gruen (επιμ.), *Cultural Borrowings and Ethnic Appropriations in Antiquity*, Στουτγάρδη, 68-89.
- Mirti, P., Perardi, A. & Gulmini, M. 2006. "A Scientific Investigation on the Provenance and Technology of a Black-figure Amphora Attributed to the Priam Group", *Archaeometry* 48, 31-43.
- Mitrevski, D. 1996-97. "Grave of Paeonian Priestess from Marvinci. Contribution to Evaluation of Paeonian Religion in the Iron Age", *Macedoniae Acta Archaeologica* 15, 69-89.
- Mitropoulou, E. 1977. *Deities and Heroes in the Form of Snakes*, Αθήνα.
- Mommsen, H. 2002. "Das Tritonabenteuer bei Exekias", στο: A. J. Clark, J. Gaunt & B. Gilman (επιμ.), *Essays in Honor of Dietrich von Bothmer*, Amsterdam, 225-232.
- Monachov, S. J. 1999. "Quelques series d'amphores grecques des VIIe-V^e s.av.n.è. au Nord de la Mer Noire", στο: Y. Garlan (επιμ.), *Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire*, Παρίσι, 163-194.
- Monachov, S. J. 2003a. *Grecheskie Amfory v Prichernomor'e. Tipologiia Amfor Vedushchikh tsentrov-eksporterov Tovarov v Keramicheskoi Tare [Les amphores grecques dans les pays de mer Noire. La typologie des amphores des principaux centres exportateurs de marchandises en emballage céramique]*, Μόσχα.
- Monachov, S. J. 2003β. "Amphorae from Unidentified Centres in the Northern Aegean", στο: P. Gulledge-Bilde, J. Munk-Højte & V. F. Stolba (επιμ.), *The Cauldron of Ariantas. Studies Presented to A. N. Scegllov*, Aarhus, 247-259.
- Monachov, S. J. 2005. "Rhodian Amphoras. Developments and Measurements", στο: Stolba & Hannestad 2005, 69-95.
- Monaco, M. C. 2000. *Ergasteria. Impianti artigianali ceramici ad Atene ed in Attica dal protogeometrico alle soglie dell'ellenismo*, Ρώμη.
- Moortgat, A. 1967. *The Art of Ancient Mesopotamia. The Classical Art of the Near East*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Morard, T. 2009. *Horizontalité et verticalité. Le bandeau humain et le bandeau divin chez le Peintre de Darius*, Mainz.
- Moraw, S. 1998. *Die Mänade in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jhr. v. Chr. Rezeptionsästhetische Analyse eines antiken Weiblichkeitsentwurfs*, Mainz.
- Morelli, D. 1959. *I culti in Rodi*, Πίζα.
- Moret, J. M. 1979. "Un ancêtre du phylactère. Le pilier inscrit des vases italiotes", *RA* 1979, 3-34.
- Moret, J. M. 1993. "Les départs des enfers dans l'imagerie apulienne", *RA* 1993, 293-351.
- Morgan, M. 2004. *Attic Fine Pottery of the Archaic to Hellenistic Periods in Phanagoria*, Leiden.
- Morricone, L. 1949-51. "I sacerdoti di Halios. Frammento di catalogo rinvenuto a Rodi", *ASAtene* 11-12, 351-380.
- Morricone, L. 1978. "Sepulture della prima Età del Ferro a Coo", *ASAtene* 56, 9-427.
- Morris, I. 1992. *Daedalos and the Origins of Greek Art*, Princeton.
- Morris, I. 2006. "Classical Archaeology", στο: J. Bintliff (επιμ.), *A Companion to Archaeology* (β' έκδοση), Malden, MA-Οξφόρδη, 253-271.
- Morris, I. 2007. "Early Iron Age Greece", στο: W. Scheidel, I. Morris & R. Saller (επιμ.), *The Cambridge Economic History of the Graeco-Roman World*, Cambridge, 211-241.
- Mösch-Klingele, R. 2010. *Braut ohne Bräutigam. Schwarz- und rotfigurige Lutrophoren als Spiegel gesellschaftlicher Veränderungen in Athen*, Mainz.

- Moschonissioti, S. 1998. "Excavation at Ancient Mende", στο: Bats & d'Agostino 1998, 255-271.
- Mountjoy, P. A. 1986. *Mycenaean Decorated Pottery. A Guide to Identification*, Göteborg.
- Mugione, E. 1999. "Pluralità di tradizioni nella ceramica italiota", στο: Villanueva-Puig κ.ά. 1999, 315-322.
- Mugione, E. 2000. *Miti della ceramica attica in Occidente. Problemi di trasmissioni iconografiche nelle produzioni italiote*, Τάραντας.
- Muller, A. 2010. "D'Odonis à Thasos. Thraces et Grecs (VIIIe – VIe s.): essai de bilan", στο: Tréziny 2010, 212-224.
- Müller, W. & Oelmann, F. 1912. "Die Nekropole der geometrischen Periode", στο: A. Frickenhaus, W. Müller & F. Oelmann, *Tiryns I. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts*, Αθήνα, 127-164.
- Muth, S. 2008. *Gewalt im Bild. Das Phänomen der medialen Gewalt im Athen des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη.
- Mylona, D. 2008. *Fish-eating in Greece from the Fifth Century B.C. to the Seventh Century A.D. A Story of Impoverished Fishermen or Luxurious Fish Banquets?*, Οξφόρδη.
- Mylonas, G. E. 1933. "Pre-Persian Pottery from Olynthus", *Olynthos* V, 15-63.
- Mylonas, G. E. 1961. *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*, Princeton.
- Mylonopoulos, J. 2003. *Πελοπόννησος οικήτηριον Ποσειδῶνος. Heiligtümer und Kulte des Poseidon auf der Peloponnes*, Λιέγη.
- Myres, J. L. 1933, "ΚΟΠΠΑΤΙΑΣ and ΒΟΥΚΕΦΑΛΟΣ. Aristophanes' *Clouds* 23, 438; Fr. 135", *CR* 47, 124-124.
- Naso, A. 2005. "Funde aus Milet XIX. Anfore commerciali arcaiche a Mileto. Rapporto preliminare", *AA* 2005, 73-84.
- Nava, M. L. 1999. "L'attività archeologica in Basilicata nel 1999", *AttiTaranto* 39, 673-726.
- Neeft, C. W. 1981. "Observations on the Thapsos Class", *MÉFRA* 93, 7-88.
- Neeft, C. W. 1991. *Addenda et Corrigenda to D. A. Amyx, Corinthian Vase Painting in the Archaic Period*, Amsterdam.
- Neeft, C. W. 2004-09. "The Corinthian Pottery at the Aphrodite Sanctuary of Ancient Thera", *Horos* 17-21, 481-482.
- Neeft, C. W. 2006. "Camarina e la sua ceramica corinzia", στο: P. Pelagatti, G. Di Stefano & L. de Lachenal (επιμ.), *Camarina. 2600 anni dopo la fondazione*, Ρώμη, 77-107.
- Negbi, O. 1992. "Early Phoenician Presence in the Mediterranean Islands", *AJA* 96, 599-615.
- Neils, J. 1983. "A Greek Nativity by the Meidias Painter", *BClevMus* 70, 274-289.
- Neils, J. 1996. "Pride, Pomp, and Circumstance. The Iconography of Procession", στο: J. Neils (επιμ.), *Worshipping Athena. Panathenaia and Parthenon*, Madison, 177-197.
- Neils, J. 2001. *The Parthenon Frieze*, Cambridge.
- Neils, J. 2002. Βιβλιοκρισία: "P. Connor & H. Jackson (eds), *A Catalogue of Greek Vases in the Collection of the University of Melbourne at the Ian Potter Museum of Art*, Melbourne 2000", *Bryn Mawr Classical Review* 2002.02.16.
- Neils, J. 2009. "Textile Dedications to Female Deities. The Case of the Peplos", στο: C. Prêtre & S. Huysecom-Haxhi (επιμ.), *Le donateur, l'offrande et la déesse. Systèmes votifs dans les sanctuaires de déesses du monde grec*, Λιέγη, 135-147.
- Neils, J. & Oakley, J. H. (επιμ.). 2003. *Coming of Age in Ancient Greece. Images of Childhood from the Classical Past*, New Haven.
- Neumann, G. 1965. *Gesten und Gebärden in der griechischen Kunst*, Βερολίνο.
- Neuser, K. 1982. *Anemoi. Studien zur Darstellung der Winde und Windgottheiten in der Antike*, Ρώμη.
- Neutsch, B. 1979. "Ricerche e studi archeologici nella zona del pozzo sacro a Velia (1979)", *AttiTaranto* 19, 348-355.
- Neutsch, B. 1980. "Zum Eros-Brunnen von Elea", στο: *Φιλίας χάριν. Miscellanea di studi classici in onore di Eugenio Manni*, τόμ. 5, Ρώμη, 1615-1620.
- Newhall, A. E. 1931. "The Corinthian Kerameikos", *AJA* 35, 1-30.
- Niemeier, W. D. 2001. "Archaic Greeks in the Orient: Textual and Archaeological Evidence", *BASOR* 322, 11-32.
- Niemeyer, H. G. 2004. "The Phoenicians and the Birth of a Multinational Mediterranean Society", στο: R. Rollinger & C. Ulf (επιμ.), *Commerce and Monetary Systems in the Ancient World. Means of Transmission and Cultural Interaction*, Στουτγάρδη, 245-256.
- Nikoulina, M. N. 1971. "La glyptique Grecque Orientale et Gréco-Perse", *AntK* 14, 90-106.

- Nilsson, M. 1909. *Lindos. Les timbres amphoriques*, Κοπεγχάγη.
- Nowicki, K. 2000. *Defensible Sites in Crete, c. 1200-800 B.C.*, Λιέγη.
- Nunez, F. 2004. "Preliminary Report on Ceramics from the Phoenician Necropolis of Tyre-Al Bass. 1997 Campaign", στο: M. E. Aubet (επιμ.), *The Phoenician Cemetery of Tyre-Al Bass. Excavations 1997-1999*, Βηρυτός, 281-373.
- Oakley, J. H. 1981. "A Squat Lekythos in the Manner of the Meidias Painter", *Arts in Virginia* 21.2, 24-27.
- Oakley, J. H. 1982. "Athamas, Io, Hermes and the Infant Dionysos. A Hydria by Hermonax", *AntK* 25, 44-47.
- Oakley, J. H. 1990. *The Phiale Painter*, Mainz.
- Oakley, J. H. 1995. "Nuptial Nuances. Wedding Images in Non-Wedding Scenes of Myth", στο: Reeder (επιμ.) 1995, 63-73.
- Oakley, J. H. 2004α. *Picturing Death in Classical Athens. The Evidence of the White Lekythoi*, Cambridge.
- Oakley, J. H. 2004β. "Classical Athenian Ritual Vases", στο: J. M. Fossey & J. E. Francis (επιμ.), *The Diniacopoulos Collection in Québec. Greek & Roman Antiquities*, Montreal, 35-52.
- Oakley, J. H. & Sinos, R. H. 1993. *The Wedding in Ancient Athens*, Madison.
- Oberländer, P. 1967. *Griechische Handspiegel*, Αμβούργο.
- Oberleitner, W. 1994. *Das Heroon von Trysa. Ein lykisches Fürstengrab des 4. Jahrhunderts v. Chr.*, Mainz.
- Oettli, M. 1994. *Importierte Handelsamphoren archaischer und klassischer Zeit von der 'doppelten trapeza' von Achialos (in der Nähe des heutigen Sindos)* (αδημοσ. μεταπτ. εργασία – Universität Basel).
- Ogden, D. 2001. *Greek and Roman Necromancy*, Princeton.
- Oliver, G. J. 2006. "The Economic Realities", στο: K. Kinzl (επιμ.), *A Companion to the Classical Greek World*, Οξφόρδη, 281-310.
- Olmos, R. 1993. *Catalogo de los Vasos Griegos del Museo Nacional de Bellas Artes de La Habana*, Μαδρίτη.
- Onayko, N. A. 1980. *Arkaicheskiy Torik antichiy gorod na severo-vostoke Ponta [Αρχαϊκός Τορικός. Μια αρχαία πόλη στον βορειοανατολικό Εύξεινο Πόντο]*, Μόσχα.
- Orton, C., Tyers, P. & Vince, A. 1999. *Pottery in Archaeology*, Cambridge.
- Osborne, R. 2011. *The History Written on the Classical Greek Body*, Cambridge.
- Overbeck, J. 1868. *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen*, Λειψία.
- Özyiğit, Ö., 1994. "The City Walls of Phokaia", *RÉA* 96, 77-109.
- Padgett, J. M. (επιμ.). 2003. *The Centaur's Smile. The Human Animal in Early Greek Art*, Princeton.
- Paga, J. 2010. "Deme Theaters in Attica and the Tritty System", *Hesperia* 79, 351-384.
- Page, D. L. 1962. *Poetae Melici Graeci*, Οξφόρδη.
- Pandolfini, M. 1986. "Aryballos corinzio da Vulci", στο: Emiliozzi-Moranda & Sgubini-Moretti 1986, 88-89.
- Panvini, R. & Giudice, F. (επιμ.). 2004. *Ta Attika. Vedder Greco a Gela. Ceramiche attiche figurate dall'antica colonia*, Ρώμη.
- Paoletti, O. 2008-09. "Vasi disperse, vasi ritrovati. Osservando vecchie fotografie d'archivio", *RdA* 32-33, 147-157.
- Papachristodoulou, I. 1988. "Recent Investigations and Activities Carried Out by the Archaeological Service of the Dodecanese", στο: S. Dietz & I. Papachristodoulou (επιμ.), *Archaeology in the Dodecanese*, Κοπεγχάγη, 201-209.
- Papachristodoulou, I. 1999. "The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State", στο: Gabrielsen κ.ά. 1999, 27-44.
- Papadopoulos, J. K. 1994. "Early Iron Age Potters' Marks in the Aegean", *Hesperia* 63, 437-507.
- Papadopoulos, J. K. 1996. "Euboians in Macedonia? A Closer Look", *OJA* 15, 151-181.
- Papadopoulos, J. K. 1997. "Phantom Euboeans", *JMA* 10, 191-219.
- Papadopoulos, J. K. 1998. "From Macedonia to Sardinia. Problems of Iron Age Aegean Chronology and Assumptions of Greek Maritime Primacy", στο: M. S. Balmuth & R. H. Tykot (επιμ.), *Sardinian and Aegean Chronology. Towards the Resolution of Relative and Absolute Dating in Mediterranean*, Οξφόρδη, 363-369.
- Papadopoulos, J. K. 2000. Βιβλιοκρισία: "M. Bats & B. D'Agostino (eds), *Euboica. L'Eubea e la presenza euboica in Calcidica e in Occidente*, Napoli 1998", *AJA* 104, 134-135.
- Papadopoulos, J. K. 2003. *Ceramicus Redivivus. The Early Iron Age Potters' Field in the Area of the Classical Athenian Agora*, Princeton.

- Papadopoulos, J. K. 2005. *The Early Iron Age Cemetery at Torone*, Los Angeles.
- Papadopoulos, J. K. 2009. "The Relocation of Potters and the Dissemination of Style. Athens, Corinth, Ambra-
kia, and the Agrinion Group", *APP* II, 232-240.
- Papadopoulos, J. K. 2011. "Phantom Euboians. A Decade on", στο: D. W. Rupp & J. E. Tomlinson (επιμ.), *Euboea and Athens: Proceedings of a Colloquium in memory of Malcolm B. Wallace*, Αθήνα, 113-133.
- Papadopoulos, J. K. & Ruscillo, D. 2002. "A Ketos in Early Athens. An Archaeology of Whales and Sea Monsters in the Greek World", *AJA* 106, 187-227.
- Papadopoulos, J. K., Vedder J. F. & Schreiber, T. 1998. "Drawing Circles. Experimental Archaeology and Pivoted Multiple Brush", *AJA* 102, 507-529.
- Papageorgiou, I. 2000. "On the Rites de passage in Late Cycladic Akrotiri, Thera. A Reconsideration of the Frescoes of the 'Priestess' and the 'Fishermen' of the West House", στο: S. Sherratt (επιμ.), *The Wall Paintings of Thera*, Αθήνα, 958-969.
- Papapostolou, I. 2010. "Aspects of Cult in Early Thermos", *AE* 149, 1-59.
- Papazoglou, F. 1988. *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Αθήνα-Παρίσι.
- Paribeni, E. 1984. "Problemi di iconografia di storie mitiche. Letture e interpretazioni", *Prometheus* 10, 193-204.
- Parke, H. W. 2000. *Οι εορτές στην αρχαία Αθήνα* (μτφ. Χ. Ορφανός), Αθήνα.
- Parker, R. 2005. *Polytheism and Society at Athens*, Νέα Υόρκη.
- Parko, H. 2001. "Small Corinthian Oil-containers. Evidence of the Archaic Perfume Trade?", στο: Scheffer 2001, 55-60.
- Parrot, A. 1972. *Assur. Die mesopotamische Kunst vom XIII vorchristlichen Jahrhundert bis zum Tode Alexanders des Großen*, Μόναχο.
- Paspalas, S. 2006. "The Non-figured Wares from the Anglo-Turkish Excavations at Old Smyrna", στο: Villing & Schlotzhauer 2006, 93-104.
- Patterson, R. 1979. "Spinning and Weaving", στο: C. Singer, E. J. Holmyard, A. R. Hall, T. L. Williams (επιμ.), *A History of Technology*, τόμ. 2, Οξφόρδη, 191-220.
- Paul-Zinserling, V. 1994. *Der Jena-Maler und sein Kreis. Zur Ikonologie einer attischen Schalenwerkstatt um 400 v. Chr.*, Mainz.
- Paul-Zinserling, V. 1996. "Eine Töpferwerkstatt im klassischen Athen – eine Ausstellung im Stadtmuseum Jena", *AncW* 27, 135-139.
- Paul-Zinserling, V. 1999. "Mediterrane Kunstlandschaften. Die Sammlung Antiker Kleinkunst der Friedrich-Schiller-Universität Jena", *AncW* 30, 275-278.
- Paul-Zinserling, V. 2002. ">Werkstatt<-Funde in Bonn und Jena. Jena", στο: M. Maischberger & W. D. Heilmeyer (επιμ.), *Die Griechische Klassik. Idee oder Wirklichkeit*, Mainz, 484-489.
- Pautasso, A. Kerschner, M. & Mommsen, H. 2009. *Stipe votive del santuario di Demetra a Catania. La ceramica Greco-orientale*, Κατάνη.
- Payne, H. 1931. *Necrocorinthia. A Study of Corinthian Art in the Archaic Period*, Οξφόρδη.
- Peck, W. H. 1998. "Mummies of Ancient Egypt", στο: A. Cockburn, E. Cockburn & T. A. Reyman (επιμ.), *Mummies, Disease and Ancient Cultures*, Cambridge, 15-37.
- Peirce, S. 1993. "Death, Revelry, and Thysia", *CIAnt* 12, 219-266.
- Pellegrini, E. 2009. *Eros nella Grecia arcaica e classica. Iconografia e iconologia*, Ρώμη.
- Peristeri-Otatz, C. 1986. "Amphores et timbres amphoriques d'Abdère", στο: Empereur & Garlan 1986, 491-496.
- Pernice, E. 1897. "Die korinthischen Pinakes im Antiquarium der Königlichen Museen", *JdI* 12, 9-48.
- Perrault, J. Y. 1993. "Les emporia grecs du Levant. Mythe ou réalité?", στο: A. Bresson & P. Rouillard (επιμ.), *L'emporion*, Παρίσι, 59-81.
- Peschel, I. 1987. *Die Hetäre bei Symposium und Komos in der attisch-rotfigurigen Vasenmalerei des 6.-4. Jhs v. Chr.*, Φραγκφούρτη.
- Pfaff, C. A. 1988. "A Geometric Well at Corinth. Well 1981-6", *Hesperia* 57, 21-80.
- Pflug, H. 2006. "*Paidēs Hephaistou*. Die Bilder des Berliner Erzgiesserei-Schale anders gesehen", στο: A. Dostert & F. Lang (επιμ.), *Mittel und Wege. Zur Bedeutung von Material und Technik in der Archäologie*, Münster, 183-218.
- Pianu, G. 1989. "Riflessioni sulla c.d. «Tomba del Pittore di Policoro»", στο: *Studi su Siris-Eraclea*, Ρώμη, 85-94.
- Pianu, G. 1990. *La necropoli meridionale di Eraclea*, 1. *Le tombe di secolo IV e III a.C.*, Ρώμη.

- Pingiatoglou, S. 1994. "Rituelle Frauengelage auf schwarzfigurigen attischen Vasen", *AM* 109, 39-51.
- Pipili, M. 1987. *Laconian Iconography of the Sixth Century B.C.*, Οξφόρδη.
- Pipili, M. 2000. "Wearing an Other Hat. Workmen in Town and Country", στο: Cohen 2000, 153-179.
- Pipili, M. 2009. "White-ground Lekythoi in Athenian Private Collections. Some Iconographical Observations", *APP* II, 241-249.
- Pollard, J. 1977. *Birds in Greek Life and Myth*, Plymouth.
- Polojiorghi, M. 2004. "Stiere und Löwen in der attischen Grabkunst", *AM* 119, 239-259.
- Pontrandolfo, A. 1999. "Artigianato pittorico e luoghi di produzione in Italia meridionale", στο: Villanueva-Puig κ.ά. 1999, 267-277.
- Poole, W. 1990. "Male Homosexuality in Euripides", στο: A. Powell (επιμ.), *Euripides, Women, and Sexuality*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 108-150.
- Popham, M. R. & Lemos, I. S. 1992. Βιβλιοκρισία: "R. A. Kearsley, *The Pendent Semi-circle Skyphos*, London 1989", *Gnomon* 64.2, 152-155.
- Popham, M. R. & Sackett, L. H. 1968. *Excavations at Lefkandi, Euboea, 1964-66. A Preliminary Report*, Λονδίνο.
- Popham, M. R. & Sackett, L. H. 1979-80. "Historical Conclusions", *Lefkandi* I, 355-369.
- Popham, M. R., Sackett, L. H. & Themelis, P. G. 1979-80. "The Tombs, Pyres and their Contents", *Lefkandi* I, 109-196.
- Popham, M. R., Touloupa, E. & Sackett, L. H. 1982. "Further Excavations of the Toumba Cemetery at Lefkandi, 1981", *BSA* 77, 213-248.
- Porozhanov, K. 1995. "La guerre de Troie, les Troyens et leurs alliés dans l'Iliade", στο: *Studia in honorem A. Fol, Serdicae*, 113-122.
- Porro, G. G. 1916. "Bolli d'anfore rodie del museo nazionale romano", *ASAtene* 2, 103-124.
- Pouzadoux, C. 2008. "La céramique à figures rouges", στο: O. de Cazanove, *Civita di Tricarico, 1. Le quartier de la maison du Monolithe et l'enceinte intermédiaire*, Ρώμη, 349-371.
- Prange, M. 1989. *Der Niobidenmaler und seine Werkstatt*, Φραγκφούρτη.
- Prent, M. 2005. *Cretan Sanctuaries and Cults. Continuity and Change from Late Minoan IIIC to the Archaic Period*, Leiden.
- Pridik, E. 1926. "Zu den rhodischen Amphorenstempel", *Klio* 20, 303-331.
- Pritchard, J. B. 1975. *Sarepta. A Preliminary Report on the Iron Age: Excavations of the University Museum of the University of Pennsylvania 1970-1972*, Φιλαδέλφεια.
- Prost, F. 2008. "L'odeur des dieux en Grèce ancienne. Encens, parfums et statues de culte", στο: Bodiou, Frère & Mehl 2008, 97-103.
- Pryce, F. N. 1935. "Two Greek Vases", *BMQ* 10, 9.
- Pugliese-Carratelli, G. 1988. "L'orfismo in Magna Grecia", στο: G. Pugliese-Carratelli (επιμ.), *Magna Grecia. Vita religiosa e cultura letteraria, filosofica e scientifica*, Μιλάνο, 159-170.
- Rácz, I. 1965. *Antikes Erbe. Meisterwerke aus Schweizer Sammlungen*, Ζυρίχη.
- Raeck, W. 1981. *Zum Barbarenbild in der Kunst Athens im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr.*, Βόννη.
- Rauh, N. K. 1999. "Rhodes, Rome, and the Eastern Mediterranean Wine Trade", στο: Gabrielsen κ.ά. 1999, 162-186.
- Reeder, E. D. (επιμ.). 1995. *Pandora. Women in Classical Greece*, Βαλτιμόρη-Princeton.
- Reeder, E. D. 1995. "Representing Women. Gesture and Gaze", στο: Reeder (επιμ.) 1995, 124-126.
- Reilly, J. 1989. "Many Brides. 'Mistress and Maid' on Athenian Lekythoi", *Hesperia* 58, 411-444.
- Reinhardt, K. 1961. *Die Ilias und ihr Dichter*, Göttingen.
- Reinsberg, C. 1999. *Γάμος, εταίρες και παιδευαστία στην αρχαία Ελλάδα* (2^η αναθ. έκδ., μτφ. Δ. Γ. Γεωργοβασίλης & Μ. Pfreimter), Αθήνα.
- Rey, L. 1917-19. *Observations sur les premiers habitats de la Macédoine. Recueillies par le Service Archéologique de l'Armée d'Orient 1916-1919 (Région de Salonique)*, Παρίσι.
- Richardson, N. J. 1974. *The Homeric Hymn to Demeter*, Οξφόρδη.
- Richardson, N. J. 2005. *Ομήρου Ιλιάδα. Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*, 6. Ραψωδίες Φ-Ω (μτφ. Μ. Νούσιας), Θεσσαλονίκη.
- Richter, G. M. A. 1923. *The Craft of Athenian Pottery. An Investigation of the Technique of Black-figured and Red-figured Athenian Vases*, New Haven.
- Richter, G. M. A. 1966. *The Furniture of the Greeks, Etruscans, and Romans*, Λονδίνο.
- Richter, G. M. A. & Hall, L. F. 1936. *Red-figured Athenian Vases in the Metropolitan Museum of Art*, New Haven.

- Richter, G. M. A. & Milne, M. J. 1935. *Shapes and Names of Athenian Vases*, Νέα Υόρκη.
- Ridgway, B. S. 1992. "Images of Athena on the Akropolis", στο: J. Neils (επιμ.), *Goddess and Polis. The Panathenaic Festival in Ancient Athens*, Princeton, 119-142.
- Ridgway, D. 1992. *The First Western Greeks*, Cambridge.
- Ridgway, D. 2007. "Some Reflections on the Early Euboeans and their Partners in the Central Mediterranean", στο: Α. Μαζαράκης Αινιάν (επιμ.), *Ωρωπός και Εύβοια κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους*, Βόλος, 141-152.
- Rizzo, M. A. 1990. *Complessi tombali dall'Etruria meridionale. Le anfore da trasporto e il commercio Etrusco arcaico*, Ρώμη.
- Robert, C. 1914. "Chrysippos und Antigone auf apulischen Vasen", *JdI* 29, 168-173.
- Robert, C. 1915. *Oidipus. Geschichte eines poetischen Stoffs im griechischen Altertum*, Βερολίνο.
- Robert, C. 1919. *Archäologische Hermeneutik. Anleitung zur Deutung klassischer Bildwerke*, Βερολίνο.
- Robert, C. 1921. *Die griechische Heldensage II. Die Nationalheroen*, Βερολίνο.
- Robertson, G. I. C. 2003. "The Andreia of Xenocles. Kouros, Kallos and Kleos", στο: R. M. Rosen & I. Sluiter (επιμ.), *Andreia. Studies in Manliness and Courage in Classical Antiquity*, Leiden, 59-75.
- Robertson, M. 1948. "Excavations in Ithaca V. The Geometric and Later Finds from Aetos", *BSA* 43, 1-124.
- Robertson, M. 1991. "A Fragmentary Phiale by Douris", *Greek Vases in the J. Paul Getty Museum* 5, 75-98.
- Robertson, M. 2001. *Η τέχνη της αγγειογραφίας στην κλασική Αθήνα* (μτφ. Μ. Καραμπατέα & Μ. Κόμβου), Αθήνα.
- Robertson, N. 1980. "Heracles' Catabasis", *Hermes* 108, 274-299.
- Robertson, N. 1984. "Poseidon's Festival at the Winter Solstice", *CQ N.S.* 34, 1-16.
- Robinson, D. M. 1934. "A Red-figure Vase Influenced by the Parthenon Frieze", *AJA* 38, 45-48.
- Rodenwaldt, G. 1932. "Spinnende Hetären", *AA*, 7-21.
- Rodenwaldt, G. 1939. *Korkyra. Die Bilderwerke des Artemistempels von Korkyra*, τόμ. 2, Βερολίνο.
- Roebuck, C. 1959. *Ionian Trade and Colonization*, Νέα Υόρκη.
- Rosenmeyer, T. G. 1951. "Eros-Erotes", *Phoenix* 5, 11-22.
- Rosenzweig, R. 2004. *Worshipping Aphrodite. Art and Cult in Classical Athens*, Ann Arbor.
- Roubis, D. 2005. "Due crateri del Pittore di Pisticci dal territorio di Oria (Br)", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 39-45.
- Rouse, W. H. D. 1902. *Greek Votive Offerings. An Essay in the History of Greek Religion*, Cambridge.
- Ruban, V. V. 1991. "Opyt klassifikatsii tak nazyvayemykh miletskikh amfor iz Nizhnego Pobuzh'ya" [An attempt at classification of the so-called Milesian amphorae of the Lower Bug region], *Sovetskaja Archeologia* 1991.2, 182-190.
- Rudolph, W. W. 1971. *Die Bauchlekythos. Ein Beitrag zur Formgeschichte der attischen Keramik des 5. Jahrhunderts v. Chr.*, Bloomington.
- Rumpf, A. 1961. "Attische Feste – Attische Vasen", *BjB* 161, 208-214.
- Rupp, D. 1980. "Altars as Funerary Monuments on Attic White Lekythoi", *AJA* 84, 524-527.
- Sabbione, C. 1979. "Le aree di colonizzazione di Crotone e Locri Epizefiri", *ASAtene* 60, 251-299.
- Sabetai, V. 1997. "Aspects of Nuptial and Genre Imagery in Fifth-Century Athens: Issues of Interpretation and Methodology", *APP I*, 319-335.
- Sabetai, V. 1998. "Marriage Boiotian Style", *Hesperia* 67, 323-334.
- Sabetai, V. 2004. "Red-figured Vases at the Benaki Museum. Reassembling *Fragmenta Disiecta*", *Μουσείο Μπενάκη* 4, 15-37.
- Sabetai, V. 2008α. "Women's Ritual Roles in the Cycle of Life", στο: Kaltsas & Shapiro 2008, 289-297.
- Sabetai, V. 2008β. "Attic, Boeotian or Euboean? An Orphan Skyphos from Ritsona Revisited", στο: D. Kurtz, C. Meyer, D. Saunders, A. Tsingarida & N. Harris (επιμ.), *Essays in Classical Archaeology for Eleni Hatzivassiliou (1977-2007)*, Οξφόρδη, 137-143.
- Sabetai, V. 2009. "The Poetics of Maidenhood. Visual Constructs of Womanhood in Vase-painting", στο: S. Schmidt & J. H. Oakley (επιμ.), *Hermeneutik der Bilder. Beiträge zu Ikonographie und Interpretation griechischer Vasenmalerei*, Μόναχο, 103-114.
- Sabetai, V. 2011. "Eros Reigns Supreme. Dionysos' Wedding on a New Krater by the Dinos Painter", στο: R. Schlesier (επιμ.), *A Different God? Dionysos and Ancient Polytheism*, Βερολίνο, 137-160.

- Sackett, L. H. (επιμ.). 1992. *Knossos. From Roman City to Roman Colony. Excavations at the Unexplored Mansion II*, Οξφόρδη.
- Sagona, A. G. 1982. "Levantine Storage Jars of the 13th to the 4th Century B.C.", *OpAth* 14, 73-110.
- Sagona, C. (επιμ.). 2008. *Beyond the Homeland. Markers in Phoenician Chronology*, Leuven.
- Saladino, V. 1979. "Nuovi vasi apuli con temi euripidei (Alceste, Crisippo, Andromeda)", *Prometheus* 5, 97-116.
- Salis, A. 1930. *Theseus und Ariadne*, Βερολίνο.
- Salles, C. 1998. *Η άλλη όψη της αρχαιότητας. Ο υπόκοσμος* (μτφ. Κ. Τσιταράκης), Αθήνα.
- Salmon, J. B. 1984. *Wealthy Corinth. A History of the City to 338 B.C.*, Οξφόρδη.
- Sanders, I. F. 1982. *Roman Crete. An Archaeological Survey and Gazetteer of Late Hellenistic, Roman and Early Byzantine Crete*, Warminster.
- Sapouna-Sakellari, E. 1998. "Geometric Kyme. The Excavation at Viglatouri, Kyme, on Euboea", στο: Bats & d'Agostino 1998, 59-104.
- Saripanidi, V. 2010. "Local and Imported Pottery from the Cemetery of Sindos (Macedonia). Interrelations and Divergences", στο: Tréziny 2010, 471-480.
- Scanlon, T. F. 2002. *Eros and Greek Athletics*, Οξφόρδη.
- Schachermeyr, F. 1950. *Poseidon und die Entstehung des griechischen Götterglaubens*, Μόναχο.
- Schaeffer, J. S., Ramage, N. & Greenenwalt C. H. Jr. 1997. *The Corinthian, Attic and Lakonian Pottery from Sardis*, Cambridge, Mass.
- Schäfer, M. 2002. *Zwischen Adelsethos und Demokratie. Archäologische Quellen zu den Hippeis im archaischen und klassischen Athen*, Μόναχο.
- Schaubert, H. 2001. "Der Thyrsos und seine pflanzliche Substanz", *Thetis* 8, 35-46.
- Schauenburg, K. 1961. "Göttergeliebte auf unteritalischen Vasen", *A&A* 10, 77-101.
- Schauenburg, K. 1962. "Pan in Unteritalien", *RM* 69, 27-42.
- Schauenburg, K. 1969. "Ganymed in der unteritalischen Vasenmalerei", στο: P. Zazoff (επιμ.), *Opus nobile. Festschrift Ulf Jantzen*, Wiesbaden, 131-137.
- Schauenburg, K. 1975. "ΕΥΡΥΜΕΔΩΝ ΕΙΜΙ", *AM* 90, 97-121.
- Schauenburg, K. 1983. "Eros im Tempel?", *AA* 1983, 599-606.
- Schauenburg, K. 1988. "Der Raub des Kephalos auf unteritalischen Vasen", *RA* 1988, 291-306.
- Schauenburg, K. 1989. "Zur Grabsymbolik apulischer Vasen", *JdI* 104, 19-60.
- Schauenburg, K. 1991. "Zu einer Gruppe spätapulischer Kannen", *AA* 1991, 89-98.
- Schauenburg, K. 1994α. "Zum Maler der Weissen Hauben", *AA* 1994, 507-541.
- Schauenburg, K. 1994β. "Baltimoremaler oder Maler der Weissen Hauben? Zu zwei Krateren in Privatbesitz", *AA* 1994, 543-659.
- Schauenburg, K. 1994γ. "Zur Mythenwelt des Baltimoremalers", *RM* 101, 51-68.
- Schauenburg, K. 1999. *Studien zur unteritalischen Vasenmalerei*, τόμ. 1, Κίελο.
- Schauenburg, K. 2000. *Studien zur unteritalischen Vasenmalerei*, τόμ. 2, Κίελο.
- Schauenburg, K. 2001. *Studien zur unteritalischen Vasenmalerei*, τόμ. 3, Κίελο.
- Schauenburg, K. 2002. *Studien zur unteritalischen Vasenmalerei*, τόμ. 4-5, Κίελο.
- Scheffer, C. (επιμ.). 2001. *Ceramics in Context*, Στοκχόλμη.
- Schefold, K. 1934. *Untersuchungen zu den Kertscher Vasen*, Βερολίνο-Λειψία.
- Schefold, K. 1992. *Gods and Heroes in Late Archaic Greek Art*, Cambridge.
- Schefold, K. 1993. *Götter- und Heldensagen der Griechen in der früh- und hocharchaischen Kunst*, Μόναχο.
- Scheibler, I. 1964. "Exaleiptra", *JdI* 79, 72-108.
- Scheibler, I. 1987. "Bild und Gefäß", *JdI* 102, 57-118.
- Scheibler, I. 1992. *Ελληνική Κεραμική. Παραγωγή, εμπόριο και χρήση των αρχαίων ελληνικών αγγείων* (μτφ. Ε. Μανακίδου), Αθήνα.
- Scheibler, I. 2000. "Attische Skyphoi für attische Feste", *AntK* 43, 17-43.
- Scheid, J. & Svenbro, J. 1996. *The Craft of Zeus. Myths of Weaving and Funeral Rituals in Greek Tragedy*, New Haven.
- Schiering, W. 1957. *Werkstätten orientalisierender Keramik auf Rhodos*, Βερολίνο.
- Schiffler, B. 1976. *Die Typologie des Kentauren in der antiken Kunst vom 10. bis zum Ende des 4. Jhs. v. Chr.*, Φραγκφούρτη.
- Schlotzhauer, U. 2006. "Some Observations on Milesian Pottery", στο: Villing & Schlotzhauer 2006, 133-144.

- Schmaltz, B. & Söldner, M. (επιμ.). 2003. *Griechische Keramik in kulturellen Kontext*, Münster.
- Schmidhuber, G. 2007. "Dionysische Frauen in der griechischen Vasenmalerei. Nymphen oder Mäna-den?", *ÖJh* 76, 353-370.
- Schmidt, H. 1902. "Die Keramik der makedonischen Tumuli", *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, 76-77.
- Schmidt, H. 1905. "Die Keramik der makedonischen Tumuli", *ZfE* 37, 91-113.
- Schmidt, M. 1960. *Der Dareiosmaler und sein Umkreis. Untersuchungen zur spätapulischen Vasenmalerei*, Münster.
- Schmidt, M. 1982. "Some Remarks on the Subjects of South Italian Vases", στο: M. E. Mayo & K. Hamma (επιμ.), *The Art of South Italy. Vases from Magna Graecia*, Richmond, 23-36.
- Schmidt, M. 1987. "Beziehungen zwischen Eros dem dionysischen und dem 'eleusinischen' Kreis auf apulischen Vasenbildern", στο: Bérard, Bron & Pomari 1987, 155-167.
- Schmidt, M. 2002. "La ceramica italiota del IV secolo a.C. in Italia meridionale. Problemi di botteghe e cronologia archeologica", στο: N. Bonacasa, L. Braccisi & E. De Miro (επιμ.), *La Sicilia dei due Dionisi*, Ρώμη, 253-264.
- Schmidt, S. 2005. *Rhetorische Bilder auf attischen Vasen. Visuelle Kommunikation im 5. Jahrhundert v. Chr.*, Βερολίνο.
- Schnapp, A. 1985. "Des vases, des images et de quelques uns de leurs usages sociaux", *DialArch* 3, 69-75.
- Schnapp, A. 1996. "Das Bild der Jugend in der griechischen Polis", στο: G. Levi & J. C. Schmitt (επιμ.), *Geschichte der Jugend*, 1. *Von der Antike bis zum Absolutismus*, Φραγκφούρτη 1996, 21-69.
- Schnapp, A. 1997. *Le chasseur et la cité. Chasse et érotique en Grèce ancienne*, Παρίσι.
- Schneider, A. 1889. "Vase des Xenokles und Kleisophos", *AM* 14, 329-348.
- Schneider-Herrmann, G. 1970. "Spuren eines Eroskultes in der italischen Vasenmalerei", *BABesch* 45, 86-117.
- Schneider-Herrmann, G. 1977. *Apulian Red-figured Paterae with Flat or Knobbed Handles*, Λονδίνο.
- Schöne, A. 1987. *Der Thiasos. Eine ikonographische Untersuchung über das Gefolge des Dionysos in der attischen Vasenmalerei des 6. und 5. Jhs. v. Chr.*, Göteborg.
- Schoppa, H. 1933. *Die Darstellungen die Perser in der griechischen Kunst bis zum Beginn des Hellenismus*, Coburg.
- Schreiber, N. 2003. *The Cypro-Phoenician Pottery of the Northern Aegean*, Leiden.
- Schreiber, T. 1999. *Athenian Vase Construction. A Potter's Analysis*, Malibu.
- Schulze, H. 1998. *Ammen und Pädagogen. Sklavinnen und Sklaven als Erzieher in der antiken Kunst und Gesellschaft*, Mainz.
- Schumacher, R. W. M. 1993. "Three ReLated Sanctuaries of Poseidon. Geraistos, Kalaureia and Tainaron", στο: N. Marinatos & R. Hägg (επιμ.), *Greek Sanctuaries. New Approaches*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 62-87.
- Schwabacher, W. 1961. "The Olympian Zeus before Phidias", *Archaeology* 14, 104-109.
- Schwabacher, W. 1962. "Olympischer Blitzschwinger", *AntK* 5, 9-17.
- Schwenk, C. 1997. "Athens", στο: L. A. Tritle (επιμ.), *The Greek World in the Fourth Century. From the Fall of the Athenian Empire to the Successors of Alexander*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 8-40.
- Scodel, R. 2006. "Aetiology, Autochthony, and Athenian Identity in *Ajax* and *Oedipus Coloneus*", στο: Davidson κ.ά. 2006, 65-78.
- Scullon, S. 2000. "Tradition and Innovation in Euripidean Aetiology", *Illinois Classical Studies* 24-25, 217-233.
- Seager, R. B. 1909. "Excavations on the Island of Mochlos, Crete, in 1908", *AJA* 13, 273-303.
- Seager, R. B. 1912. *Explorations in the Island of Mochlos*, Βοστώνη.
- Séchan, L. 1926. *Études sur la tragédie grecque dans ses rapports avec la céramique*, Παρίσι.
- Seeberg, A. 1971. *Corinthian Komos Vases*, Λονδίνο.
- Seibert, J. 1969. *Untersuchungen zur Geschichte Ptolemaios' I*, Μόναχο.
- Seifert, M. 2004. *Herkunftsbestimmung archaischer Keramik am Beispiel von Amphoren aus Milet*, Οξφόρδη.
- Seki, T. 1985. *Untersuchungen zum Verhältnis von Gefäßform und Malerei attischer Schalen*, Βερολίνο.
- Sena-Chiesa, G. & Arslan, E. A. (επιμ.). 2004. *Miti greci. Archeologia e pittura dalla Magna Grecia al collezionismo*, Μιλάνο.
- Şenol, G. C. 2007. "Stamped Amphora Handles Found in the Rescue Excavations of CEAlex in Alexandria",

- στο: S. Marchand & A. Marangou (επιμ.), *Amphores d'Égypte de la Basse Époque à l'époque arabe*, Κάιρο, 33-56.
- Şenol, G. C., Kaan-Şenol, A. & Doger, E. 2004. "Amphora Production in the Rhodian Peraea in the Hellenistic Period", στο: Eiring & Lund 2004, 353-359.
- Serbeti, E. 1997. "Attic Pottery from a Deposit in Eretria", *APP* I, 491-499.
- Serdaroğlu, Ü. & Stupperich, R. (επιμ.). 1992. *Ausgrabungen in Assos 1990*, Βόννη.
- Servais, J. 1965. "Le colosse des Cypselides", *AntCl* 34, 144-174.
- Settis, S. & Parra, M. C. (επιμ.). 2005. *Magna Graecia. Archeologia di un sapere*, Μιλάνο.
- Severyns, A. 1963. *Recherches sur la Chrestomathie de Proclo*, Παρίσι.
- Sezgin, Y. 2004. "Clazomenian Transport Amphorae of the Seventh and Sixth Centuries", στο: A. Moustaka, E. Skarlatidou, M. C. Tzannes & Y. Ersoy (επιμ.), *Klazomenai, Teos and Abdera. Metropoleis and Colony*, Θεσσαλονίκη, 169-183.
- Sgubini-Moretti, A. M. 1986. "Contributi all' archeologia vulcente", στο: Emiliozzi-Moranda & Sgubini-Moretti 1986, 73-88.
- Shanks, M. 1999. *Art and the Greek City State*, Cambridge.
- Shapiro, H. A. 1981. *Art, Myth, and Culture. Greek Vases from Southern Collections*, Νέα Ορλεάνη.
- Shapiro, H. A. 1989α. *Art and Cult under the Tyrants in Athens*, Mainz.
- Shapiro, H. A. 1989β. "Poseidon and the Tuna", *AntCl* 58, 32-43.
- Shapiro, H. A. 1992. "Eros in Love. Pederasty and Pornography in Greece", στο: A. Richlin (επιμ.), *Pornography and Representation in Greece and Rome*, Νέα Υόρκη-Οξφόρδη, 53-72.
- Shapiro, H. A. 1993. *Personifications in Greek Art. The Representation of Abstract Concepts, 600-400 B.C.*, Kilchberg.
- Shapiro, H. A. 1994. *Myth into Art. Poet and Painter in Classical Greece*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη.
- Shapiro, H. A. 2009. "Topography of Cult and Civic Identity on Two Masterpieces of Attic Red-figure", *APP* II, 261-269.
- Shapiro, H. A., Picón, C. A. & Scott, G. D. (επιμ.). 1995. *Greek Vases in the San Antonio Museum of Art*, San Antonio.
- Shaw, J. W. 1982. "Excavations at Kommos (Crete) during 1981", *Hesperia* 51, 164-195.
- Shaw, J. W. & Shaw, M. C. (επιμ.). 2000. *Kommos IV. The Greek Sanctuary*, Princeton.
- Shear, T. L. Jr. 1993. "The Persian Destruction of Athens. Evidence from Agora Deposits", *Hesperia* 62, 383-482.
- Sherratt, E. S. 2003. "Visible Writing. Questions of Script and Identity in Early Iron Age Greece", *OJA* 22, 225-245.
- Silvestrelli, F. 1996. "L'officina dei pittori di Creusa, di Dolone, e dell'Anabates a Metaponto", στο: Lippolis 1996, 400-402.
- Silvestrelli, F. 2005. "Le fasi iniziali della ceramica a figure rosse nel kerameikos di Metaponto", στο: Denoyelle κ.ά. 2005, 113-123.
- Silvestrelli, F. 2008. "La distribuzione della ceramica a figure rosse dei Pittori di Creusa, di Dolone e dell'anabates", στο: *Le perle e il filo. A Mario Torelli per i suoi settanta anni*, Venosa, 279-300.
- Simon, E. 1963α. "Ein Anthesterien-Skyphos des Polygnotos", *AntK* 6, 6-22.
- Simon, E. 1963β. "Polygnotan Painting and the Niobid Painter", *AJA* 67, 43-62.
- Simon, E. 1969. *Die Geburt der Aphrodite*, Βερολίνο.
- Simon, E. 1972. "Der frühe Zeus", στο: *Acta of the 2nd International Colloquium on Aegean Prehistory. The first Arrival of Indo-European Elements in Greece*, Αθήνα.
- Simon, E. 1983. *Festivals of Attica. An Archaeological Commentary*, Madison.
- Simon, E. 1996. *Οι Θεοί των αρχαίων Ελλήνων* (μτφ. Σ. Πινγιάτογλου), Θεσσαλονίκη.
- Sippel, D. 1985. "A Reconsideration of the Rhodian 'Eponyms' Inscribed on Rhodian Amphora Stamps", *AncW* 11, 121-128.
- Sipsie-Eschbach, M., 1991. *Protogeometrische Keramik aus Iolkos in Thessalien*, Βερολίνο.
- Skarlatidou, E. 2002. "Una tomba arcaica in Macedonia. Nuovi dati per un riesame della cronologia della ceramica corinzia", *ASAtene* 80, 281-307.
- Smith, A. C. 2005. "The Politics of Weddings at Athens. An Iconographic Assessment", *Leeds International Classical Studies* 4.01, 1-32 <<http://www.leeds.ac.uk/classics/lics>>.
- Smith, A. C. 2011. *Polis and Personification in Classical Athenian Art*, Leiden-Βοστώνη.

- Smith, J. S. 2008. "Cyprus, the Phoenicians, and Kition", στο: Sagona 2008, 261-303.
- Smith, R. A. K. 2010. *Mochlos IIA. Period IV. The Mycenaean Settlement and Cemetery. The Pottery* (επιμ. J. S. Soles & C. Davaras), Φιλαδέλφεια.
- Smith, T. J. 2007. "The Corpus of Komast Vases. From Identity to Exegesis", στο: Csapo & Miller 2007, 48-76.
- Smith, T. J. 2010. *Komast Dancers in Archaic Greek Art*, Οξφόρδη.
- Snell, B. 1964. *Pindari Carmina cum fragmentis*, Λειψία.
- Snodgrass, A. M. 1971 & 2000α (2^η έκδ.). *The Dark Age of Greece. An Archaeological Survey of the Eleventh to the Eighth Centuries B.C.*, Εδιμβούργο.
- Snodgrass, A. M. 1982. *Narration and Allusion in Archaic Greek Art*, Λονδίνο.
- Snodgrass, A. M. 2000β. "The Uses of Writing on Early Greek Painted Pottery", στο: N. K. Rutter & B. Sparkes (επιμ.), *Word and Image in Ancient Greece*, Εδιμβούργο, 22-34.
- Söldner, M. 2007. *Bios Eudaimon. Zur Ikonographie des Menschen in der rotfigurigen Vasenmalerei Unteritaliens. Die Bilder aus Lukanien, Möhnesee*.
- Sokolowski, F. 1969. *Lois sacrées des cités grecques*, Παρίσι.
- Soles, J. S. 2001. "Reverence for Dead Ancestors in Prehistoric Crete", στο: R. Laffineur & R. Hägg (επιμ.), *Potnia. Deities and Religion in the Aegean Bronze Age*, Λιέγη, 229-236.
- Soles, J. S. 2008. *Mochlos IIA. Period IV. The Mycenaean Settlement and Cemetery. The Sites* (επιμ. J. S. Soles & C. Davaras), Φιλαδέλφεια.
- Sommer, M. 2007. "Networks of Commerce and Knowledge in the Iron Age. The Case of the Phoenicians", *Mediterranean Historical Review* 22, 97-111.
- Sommerstein, A., Halliwell, S., Henderson, J. & Zimmermann, B. (επιμ.). 1993. *Tragedy, Comedy and the Polis*, Bari.
- Sourvinou-Inwood, C. 1987. "A Series of Erotic Pursuits. Images and Meanings", *JHS* 107, 131-153.
- Sourvinou-Inwood, C. 1990. "Myths in Images. Theus and Medea as a Case Study", στο: L. Edmunds (επιμ.), *Approaches to Greek Myth*, Βαλτιμόρη, 395-445.
- Sourvinou-Inwood, C. 1995. *'Reading' Greek Death to the End of the Classical Period*, Οξφόρδη.
- Sourvinou-Inwood, C. 2003. "Herodotos and Others on Pelasgians. Some Perceptions of Ethnicity", στο: P. Derow & R. Parker (επιμ.), *Herodotus and his World*, Οξφόρδη-Νέα Υόρκη, 103-144.
- Sourvinou-Inwood, C. 2005. *Hylas, the Nymphs, Dionysos and Others. Myth, Ritual, Ethnicity*, Στοκχόλμη.
- Sowder, A. 2009. *Greek Bronze Hydriai* (αδημοσ. διδ. διατριβή – Emory University).
- Sparkes, B. A. 1967. "The Taste of a Boeotian Pig", *JHS* 87, 116-130.
- Sparkes, B. A. 1995. "A Pretty Kettle of Fish", στο: J. Wilkins, D. Harvey & M. Dobson (επιμ.), *Food in Antiquity*, Exeter, 150-161.
- Sparkes, B. A. 2008. "Why Special Techniques?", στο: Lapatin 2008, 23-34.
- Splitter, R. 2000. *Die 'Kypseloslade' in Olympia. Form, Funktion und Bildschmuck. Eine archäologische Rekonstruktion*, Mainz.
- Stähler, K. 1992. *Griechische Geschichtsbilder klassischer Zeit*, Münster.
- Stähler, K. 2010. "Ein Satyr beim Angeln", *Boreas* 33, 19-30.
- Stafford, E. J. 1998. "Masculine Values, Feminine Forms: On the Gender of Personified Abstractions", στο: L. Foxhall & J. Salmon (επιμ.), *Thinking Men. Masculinity and its Self-Representation in the Classical Tradition*, Λονδίνο-Νέα Υόρκη, 43-56.
- Stagakis, G. 1985. "Homeric Warfare Practices", *Historia* 34, 129-152.
- Stagakis, G. 1986. "The ἵπποι of Rhesus", *Ελληνικά* 37, 231-241.
- Stager, L. E. 2003. "Phoenician Shipwrecks in the Deep Sea", στο: Stampolides & Karageorghis 2003, 233-248.
- Stampolides, N. 2003. "On the Phoenician Presence at the Aegean", στο: Stampolides & Karageorghis 2003, 217-233.
- Stampolides, N. & Karageorghis, V. (επιμ.). 2003. *Sea routes. Interconnections in the Mediterranean 16th-6th cent. BC*, Αθήνα.
- Stansbury-O'Donnell, M. 2006. *Vase Painting, Gender, and Social Identity in Archaic Athens*, Cambridge.
- Stansbury-O'Donnell, M. 2009. "Structural Differentiation of Pursuit Scenes", στο: Yatromanolakis 2009, 341-372.
- Starr, C. G. 1975. "Greeks and Persians in the Fourth century B.C. A Study in Cultural Contacts before Alexander. Part 1", *Iranica Antiqua* 11, 1-99.

- Stefanaki, V. & Seroglou, F. 2010. "Coin types on amphora stamps of the Classical and Early Hellenistic Periods", στο: *Analyse et exploitation des timbres amphoriques grecs (Colloque International - École française d'Athènes, 2010)*, υπό έκδοση.
- Steinhart, M. 1996. *Töpferkunst und Meisterzeichnung. Attische Wein- und Ölgefäße aus der Sammlung Zimmermann*, Mainz.
- Stern, E. M. 1978. "Kinderkännchen zum Choenfest", στο: T. Lorenz (επιμ.), *Thiasos. Sieben archäologische Arbeiten*, Amsterdam, 27-37.
- Stewart, A. 1995. "Imag(in)ing the Other. Amazons and Ethnicity in Fifth-Century Athens", *Poetics Today* 16, 571-597.
- Stewart, A. 2008. "The Persian and Carthaginian Invasions of 480 B.C.E. and the Beginning of the Classical Style. Part 2. The Finds from other Sites in Athens, Attica, elsewhere in Greece, and on Sicily; Part 3. The Severe Style. Motivations and Meaning", *AJA* 112, 581-615.
- Stissi, V. V. 2002. *Pottery to the People. The Production, Distribution and Consumption of Decorated Pottery in the Greek World in the Archaic Period (650-480 BC)*, Amsterdam.
- Stolba, V. F. & Hannestad, L. (επιμ.). 2005. *Chronologies of the Black Sea Area in the Period c. 400-100 B.C.*, Aarhus.
- Stronach, D. 1989. "Early Achaemenid Coinage. Perspectives from the Homeland", *Iranica Antiqua* 24, 255-279.
- Sutton, R. F., Jr. 1981. *The Interaction between Men and Women Portrayed on Attic Red-figure Pottery* (αδημοσ. διδ. διατριβή – University of North Carolina at Chapel Hill).
- Sutton, R. F., Jr. 1997-98. "Nuptial Eros. The Visual Discourse of Marriage in Classical Athens", *JWalt* 55-56, 27-48.
- Sutton, R. F., Jr. 2004. "Family Portraits. Recognizing the Oikos on Attic Red-figure Pottery", στο: A. Chapin (επιμ.), *Charis. Studies in Honor of Sara A. Immerwahr*, Princeton, 327-350.
- Sutton, R. F., Jr. 2009α. "Female Bathers and the Emergence of the Female Nude in Greek Art", στο: C. Kosso & A. Scott (επιμ.), *The Nature and Function of Water, Baths, Bathing and Hygiene from Antiquity through the Renaissance*, Leiden, 61-86.
- Sutton, R. F., Jr. 2009β. "The Invention of the Female Nude. Zeuxis, Vase-painting, and the Kneeling Bather", *APP II*, 270-279.
- Svenbro, J. 1988. *Phrasikleia. Anthropologie de la lecture en Grèce ancienne*, Παρίσι.
- Tagliente, M. 2002. "Immagini e società in Daunia tra V e III secolo a.C.", στο: *Immagine e mito nella Basilicata antica*, Venosa, 129-140.
- Tandy, D. W. 1997. *Warriors into Traders. The Power of the Market in Early Greece*, Berkeley.
- Taplin, O. 1998. "Narrative Variation in Vase Painting and Tragedy. The Example of Dirke", *AntK* 41, 33-39.
- Taplin, O. 2007. *Pots and Plays. Interactions between Tragedy and Greek Vase-painting of the Fourth Century B.C.*, Los Angeles.
- Taplin, O. & Wyles, R. (επιμ.). 2010. *The Pronomos Vase and its Context*, Οξφόρδη.
- Tataki, A. 1998. *Macedonians Abroad. A Contribution to the Prosopography of Ancient Macedonia*, Αθήνα.
- Theisen, U. 2009. *Parthenos, Nymphe, Gyne. Weibliche Trachtikonographie als Bedeutungsträger im 5. Jahrhundert v. Chr. in Griechenland*, Göttingen.
- Themelis, P. G. 1969. "Protogeometric Necropolis near Lefkandi", *AAA* 2, 98-102.
- Themelis, P. G. 2003. "Macedonian Dedications on the Akropolis", στο: O. Palagia & S. V. Tracy (επιμ.), *The Macedonians in Athens (322-29 B.C.)*, Οξφόρδη, 162-172.
- Thomas, C. G. (επιμ.). 1995. *Makedonika. Essays by Eugene N. Borza*, Claremont.
- Thomas, R. 1992. *Griechische Bronzestatuetten*, Darmstadt.
- Thomassen, E. 2004. "Sacrifice. Ritual murder or dinner party?", στο: M. Wedde (επιμ.), *Celebrations*, Bergen, 275-283.
- Thompson, H. A. 1951. "Excavations in the Athenian Agora. 1951", *Hesperia* 21, 83-113.
- Thorn, J. M. 2009. "The Invention of 'Tarentine' Red-figure", *Antiquity* 83, 174-183.
- Tiverios, M. 1988. "Περί παλλαδίου: ότι δύο κλέψειαν Διομήδης και Οδυσσεύς", στο: M. Schmidt (επιμ.), *Kanon. Festschrift Ernst Berger*, Βασιλεία, 324-330.
- Tiverios, M. 1990. "Apharetides-Tyndarides", στο: J. P. Descœudres (επιμ.), *ΕΥΜΟΥΣΙΑ. Ceramic and Iconographic Studies in Honour of Alexander Cambitoglou*, Sidney, 119-124.
- Tiverios, M. 1997. "Die von Xenophantos Athenaios signierte große Lekythos aus Pantikapaion. Alte Funde neu betrachtet", *APP I*, 269-284.

- Tiverios, M. 1998. "The Ancient Settlement of the Anchialos-Sindos Double Trapeza. Seven Years (1990-1996) of Archaeological Research", στο: Bats & d'Agostino 1998, 243-253.
- Tiverios, M. 2004. "Artemis, Dionysos und eleusinische Gottheiten", *AM* 119, 147-162.
- Tiverios, M. 2005. "Der Streit um das attische Land. Götter, Heroen und die historische Wirklichkeit", στο: V. M. Strocka (επιμ.), *Meisterwerke*, Μόναχο, 299-319.
- Tiverios, M. 2008α. "Greek Colonisation of the Northern Aegean", στο: Tsatskhelidze 2008, 1-154.
- Tiverios, M. 2008β. "Women of Athens in the Worship of Demeter. Iconographic Evidence from Archaic and Classical Times", στο: Kaltsas & Shapiro 2008, 125-135.
- Tiverios, M. 2009. "Bild und Geschichte", στο: Yatromanolakis 2009, 159-199.
- Tiverios, M., Manakidou, E., Tsiafaki, D., Valamoti, S. M., Theodoropoulou, T. & Gatzogia, E. 2010. "Cooking in an Iron Age Pit in Northern Greece. An Interdisciplinary Approach", στο: *Subsistence, Economy and Society in the Greek World. Improving the Integration of Archaeology and Science (International Conference, Athens, 2010)*, υπό έκδοση.
- Tod, M. N. 1950. "The Alphabetic Numeral System in Attica", *BSA* 45, 126-139.
- Todisco, L. 1997. "Atene e Magna Grecia. Percorsi iconologici", *Ostraca* 6.1, 135-153.
- Todisco, L. (επιμ.). 2003. *La ceramica figurata a soggetto tragico in Magna Graecia e in Sicilia*, Ρώμη.
- Tölle-Kastenbein, R. 1977. "Zur Mitra in klassischer Zeit", *RA* 1977, 23-76.
- Torres, J. R. 1995. *Las ánforas Fenicio-Púnicas del mediterráneo central y occidental*, Βαρκελώνη.
- Traficante, V. 2006. "Recezione e risemantizzazione in Etruria di modelli iconografici della ceramografia attica. Il caso di Nereo", στο: Giudice & Panvini 2006, 75-84.
- Traficante, V. 2009. "Nethuns l'assente. Osservazioni sull'iconografia delle divinità marine nell'arte etrusca arcaica", στο: M. Harari, S. Paltineri & T. A. Robino, *Icone del mondo antico*, Ρώμη, 169-196.
- Träger, P. 1901. "Begräbnisplätze und Tumuli in Albanien und Macedonien", *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, Βερολίνο, 43-57.
- Traill, J. S. 1975. *The Political Organization of Attica. A Study of the Demes, Trittyes, and Phylai, and their Representation in the Athenian Council*, Princeton.
- Traill, J. S. 1986. *Demos and Trittyes. Epigraphical and Topographical Studies in the Organization of Attica*, Toronto.
- Travlos, J. 1971. *Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen*, Tübingen.
- Trendall, A. D. 1951. "Attic Vases in Australia and New Zealand", *AJA* 71, 178-193.
- Trendall, A. D. 1958. *The Felton Greek Vases in the National Gallery of Victoria*, Canberra.
- Trendall, A. D. 1968. *Greek Vases in the Felton Collection*, Μεμβούρνη.
- Trendall, A. D. 1970. "Three Apulian Kraters in Berlin", *JBerlMus* 12, 153-190.
- Trendall, A. D. 1974. "South Italian and Etruscan Red-figured Vases in the National Museum at Athens", *ΑΔ* 29, Α', Μελέτες, 165-186.
- Trendall, A. D. 1989. *Red Figure Vases of South Italy and Sicily*, Λονδίνο.
- Trendall, A. D. 1996. *Ερυθρόμορφα αγγεία της Νότιας Ιταλίας και Σικελίας* (μτφ. Β. Σαμπετάι), Αθήνα.
- Trendall, A. D. & Webster, T. B. L. 1971. *Illustrations of Greek Drama*, Λονδίνο.
- Tréziny, H. (επιμ.). 2010. *Grecs et Indigènes de la Catalogne à la Mer Noire*, Παρίσι, 379-388.
- True, M. 1995. "The Murder of Rhesos on a Chalcidian Neck-Amphora by the Inscription Painter", στο: J. B. Carter & S. P. Morris (επιμ.), *The Ages of Homer. A Tribute to E. T. Vermeule*, Austin, 415-430.
- Tsatskhelidze, G. R. (επιμ.). 2008. *Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and other Settlements Overseas*, τόμ. 2, Leiden.
- Tsiafakis, D. 2000. "On Some East Greek Pottery Found at Karabournaki in Thermaic Gulf", στο: F. Krininger (επιμ.), *Die Ägais und das westliche Mittelmeer. Beziehungen und Wechselwirkungen 8. bis 5. Jh. v. Chr.*, Βιέννη, 399-405.
- Tsiafakis, D. 2009. "Architectural Similarities(?) between Black Sea and North Aegean Settlements", στο: *The Bosphorus. Gateway between the Ancient West and East, 1st Millennium BC-5th Century AD (4th International Congress on Black Sea Antiquities, Istanbul, 2009)*, υπό έκδοση.
- Tsiafakis, D. 2010α. "Domestic Architecture in the Northern Aegean. The Evidence from the Ancient Settlement of Karabournaki", στο: Tréziny 2010, 379-388.

- Tsiafakis, D. 2010β. "Storage Areas in the Settlement at Karabournaki", στο: *Colloque International Entrepôts et systèmes de stockage dans la monde gréco-romain antique (Aix-en-Provence, 2010)*, υπό έκδοση.
- Tsiafakis, D., Manakidou, E., Sakalis, A. J. & Tsirliganis, N. C. 2010. "The Ancient Settlement at Karabournaki. The Results of the Corinthian and Corinthian Type Pottery Analysis", στο: *Bollettino di Archeologia On Line, Volume Speciale*, <http://151.12.58.75/archeologia/bao_document/poster/16_TSIAFAKIS_e_altri.pdf>.
- Tsiafakis, D., Tsompanopoulos, A., Pavlidis, G., Tsirliganis, N., Evangelidis, V., Chamzas, C. 2006. "Archiving Cultural Objects in the 21st century: Pottery from Karabournaki", στο: C. Mattusch, A. A. Donohue & A. Brauer (επιμ.), *Common Ground: Archaeology, Art, Science, and Humanities*, Οξφόρδη, 419-423.
- Tsigarida, E. B. 2011. "The Sanctuary of Zeus Ammon at Kallithea (Chalcidice)", *Kernos* 23, 168-183.
- Tsingarida, A. (επιμ.). 2009. *Shapes and Uses of Greek Vases, 7th-4th centuries B.C.*, Βρυξέλλες.
- Tsitsibakou-Vasalos, E. 2000. "Πηλεγών-Σκάμανδρος (Il. 21.139-383). Etymological Patterns in Homer", *BICS* 44, 1-17.
- Tsoukala, V. 2009. "Cereal Processing and the Performance of Gender in Archaic and Classical Greece. Iconography and Function of a Group of Terracotta Statuettes and Vases", στο: Ç. Ö. Aygün (επιμ.), *Symposium on Mediterranean Archaeology-SOMA*, Οξφόρδη, 387-395.
- Tzachou-Alexandri, O. 2002. "A Kalpis from Piraeus Street by Polygnotos", *BSA* 97, 297-308.
- Tzifopoulos, Y. 2010. *Paradise Earned. The Bacchic-Orphic Gold Lamellae of Crete*, Cambridge, Mass.-Λονδίνο.
- Ure, A. D. & Ure, P. N. 1933. "Boeotian Vases in the Akademisches Kunstmuseum in Bonn", *AA* 1933, 1-42.
- Ure, P. N. 1913. *Black Glaze Pottery from Rhitsona in Boeotia*, Οξφόρδη.
- Ussishkin, D. 2004. *The Renewed Archaeological Excavations at Lachish (1973-1994)*, Τελ Αβίβ.
- van Baal, J. 1976. "Offering, Sacrifice and Gift", *Nu-men* 23, 161-178.
- van Hoorn, G. 1951. *Choes and Anthesteria*, Leiden.
- Vanoyeke, V. 1996. *Η πορνεία στην Ελλάδα και στη Ρώμη* (μτφ. Α. Παλλαντίου), Αθήνα.
- Vanschoonwinkel, J. 2006. "Greek Migrations to Aegean Anatolia in the Early Dark Age", στο: Tsetskhladze 2008, 115-141.
- van Straten, F. T. 1995. *Hiera Kalá. Images of Animal Sacrifice in Archaic and Classical Greece*, Leiden.
- van Wees, H. 2009. «Όμηρος και πόλεμος», στο: I. Morris & B. Powell (επιμ.), *Εγχειρίδιο Ομηρικών Σπουδών* (μτφ. Φ. Πετίκας κ.ά., επιμ. μτφ. Α. Ρεγκάκος), Αθήνα, 806-840.
- Vargas, E. G. & del Corral, D. F. 2010. "The Origin and Development of Tuna Fishing Nets (Almadrabas)", στο: T. Bekker-Nielsen & D. B. Casasola (επιμ.), *Ancient Nets and Fishing Gear*, Cadiz-Aarhus, 204-227.
- Vegas, M. 1999. "Eine archaische Keramikfüllung aus einem Haus am Kardo XIII in Karthage", *RM* 106, 395-438.
- Velkov, V. 1988. *Geschichte Thrakiens und Moesiens. Gesammelte Aufsätze*, Amsterdam.
- Venit, M. S. 2006. "Point and Counterpoint. Painted Vases on Attic Painted Vases", *AntK* 49, 29-41.
- Verbanck-Piérard, A. 1988. "Images et piété en Grèce classique. La contribution de l'iconographie céramique à l'étude de la religion grecque", *Kernos* 1, 223-234.
- Verbanck-Piérard, A. 2008. "The Colors of the Acropolis. Special Techniques for Athena", στο: Lapatin 2008, 47-60.
- Verbanck-Piérard, A., Massar, N. & Frère, D. (επιμ.). 2008. *Parfums de l'Antiquité. La rose et l'encens en Méditerranée*, Mariemont.
- Vérilhac, A. M. & Vial, C. 1998. *Le Mariage grec du VIe siècle av. J.-C. à l'époque d'Auguste*, Παρίσι.
- Vermeule, E. T. 1960. "The Mycenaeans in Achaia", *AJA* 64, 1-21.
- Vian, F. 1951. *Répertoire des Gigantomachies figurées dans l'art grec et romain*, Παρίσι.
- Vian, F. 1952. *La guerre des Géants. Le mythe avant l'époque hellénistique*, Παρίσι.
- Vian, F. 1960. "Le mythe de Typhée et le problème de ses origines orientales", στο: O. Eissfeldt (επιμ.), *Éléments orientaux dans la religion grecque ancienne*, Παρίσι, 17-37.
- Vierneisel, K. & Kaeser, B. (επιμ.). 1992. *Kunst der Schale-Kultur des Trinkens*, Μόναχο.
- Villanueva-Puig, M.-C., Lissarrague, F., Rouillard, P. & Rouveret, A. (επιμ.). 1999. *Céramique et peinture grecques. Modes d'emploi*, Παρίσι.

- Villard, F. & Vallet, G. 1955. «Megara Hyblaea. Lampes du VIIe siècle et chronologie des coupes ioniennes», *MÉFRA* 67, 7-34.
- Villing, A. 2009. "The Daily Grind of Ancient Greece. Mortars and Mortaria. Between Symbol and Reality", στο: Tsingarida 2009, 319-333.
- Villing, A. & Schlotzhauer, U. (επιμ.). 2006. *Naukratis. Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean*, Λονδίνο.
- Vogeikoff-Brogan, N. 2004. "The Late Hellenistic Period in East Crete", στο: L. P. Day, M. Mook & J. D. Muhly (επιμ.), *Crete Beyond the Palaces*, Φιλαδέλφεια, 213-220.
- Vogeikoff-Brogan, N. υπό έκδοση. *Mochlos III. Period VII. The Late Hellenistic Settlement. The Beam Press Complex*, Φιλαδέλφεια.
- Voigtländer, W. 1982. "Funde aus der Insula westlich des Buleuterion in Milet", *IstMitt* 32, 30-173.
- Vokotopoulou, I. 1985. "La Macédoine de la Protohistoire à l'époque Archaïque", στο: *Magna Grecia, Epiro e Macedonia*, Τάραντας, 133-166.
- Vokotopoulou, I. 1994. "Anciennes nécropoles de la Chalcidique", στο: J. de la Genière (επιμ.), *Nécropoles et sociétés antiques*, Νάπολη, 79-98.
- Volioti, K. 2011. "From Travel Tokens to the Korykian Cave near Delphi. Perspectives from Material and Human Mobility", *Pallas* 86, 259-281.
- von Bothmer, D. 1961. *Ancient Art from New York Private Collections*, Νέα Υόρκη.
- von Bothmer, D. 1985. *Amasis and His World*, Νέα Υόρκη-Λονδίνο.
- von Bothmer, D., Bothmer, B.V., Getz-Preziosi, P., Buitron-Oliver, D. & Oliver, A. 1987. *Antiquities from the Collection of Christos G. Bastis*, Mainz.
- von Graeve, V., Grenzenberg, B., Trümpler, Ch. & Schmidt, I. 1987. "Milet 1986. Vorbericht über die Arbeiten des Jahres 1986. Grabung auf dem Kalabaktepe", *IstM* 37, 6-33.
- von Steuben, H. 1968. *Frühe Sagen Darstellungen in Korinth und Athen*, Βερολίνο.
- von Wilamowitz-Moellendorff, U. 1916. *Die Ilias und Homer*, Βερολίνο.
- Vorberg, G. 1965. *Glossarium Eroticum*, Hanau.
- Vos, F. M. 1963. *Scythian Archers in Archaic Attic Vase-painting*, Kroningen.
- Wachter, R. 2001. *Non-Attic Greek Vase Inscriptions*, Οξφόρδη.
- Wagner-Hasel, B. 2000. "Arbeit und Kommunikation", στο: T. Späth & B. Wagner-Hasel (επιμ.), *Frauenwelten in der Antike. Geschlechterordnung und weibliche Lebenspraxis*, Στουτγάρδη, 311-334.
- Waiblinger, A. 1978. "La ville grecque d'Eléonte en Chersonèse de Thrace et sa nécropole", *CRAI* 1978, 843-857.
- Walker, A. S. 2006. *Coins of Peloponnesos. The BCD Collection. Auction LHS 96, May 8-9 2006*, Ζυρίχη.
- Wallenstein, K. 1971. *Korinthische Plastik des 7. und 6. Jhs. v. Chr.*, Βόννη.
- Walter, H. 1957. "Frühe samische Gefäße und ihre Fundlage I", *AM* 72, 35-51.
- Walter, H. 1958. "Zu den attischen Amazonenbildern des vierten Jahrhunderts v. Chr.", *JDI* 73, 36-47.
- Walter, H. & Vierneisel, K. 1959. "Die Funde der Kampagnen 1958/1959", *AM* 74, 19-28.
- Walter-Karydi, E. 1986. "Zum archaischen Keramik Ostioniens", στο: W. Müller-Wiener (επιμ.), *Milet 1899-1980. Ergebnisse, Probleme und Perspektiven einer Ausgrabung*, Tübingen, 73-80.
- Wathelet, P. 1988. *Dictionnaire des Troyens de l'Iliade*, Λιέγη.
- Watkins, C. 1992. "Le dragon hittite Illuyankas et le géant Typhôeus", *Comptes Rendus des séances. Académie des inscriptions & belles-lettres* 1992, 319-330.
- Webster, T. B. L. 1967. *The Tragedies of Euripides*, Λονδίνο.
- Weinberg, S. S. 1941. "What is Geometric Protocorinthian", *AJA* 45, 30-40.
- Weitzmann, K. 1970. *Illustrations in Roll and Codex. A Study of the Origin and the Method of Text*, Princeton.
- Wells, B. 1983. *Asine II. Results of Excavations East of the Acropolis 1970-1974. Fasc. 4. The Protogeometric Period, Part 2. An Analysis of the Settlement, Part 3. Catalogue of Pottery and Other Artefacts*, Στοκχόλμη.
- West, M. 2011. *The Making of the Iliad. Disquisition and Analytical Commentary*, Οξφόρδη.
- Whitbread, I. K. 1995. *Greek Transport Amphorae. A Petrological and Archaeological Study*, Αθήνα.
- Whitley, J. 2001. *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge.
- Whitley, J. 2010. "La Crète au VIIe s.", στο: R. Étienne (επιμ.), *La Méditerranée au VIIe siècle av. J.-C.*, Παρίσι, 170-182.

- Wilkins, J. 2000. *The Boastful Chef*, Οξφόρδη.
- Will, É., Mossé, Cl. & Goukowsky, P. 1975. *Le Monde Grec et l'Orient*, 2. *Le IVe siècle et l'époque hellénistique*, Παρίσι.
- Williams, C. K. 1981. "A Survey of Pottery from Corinth from 730-600 B.C.", *ASAtene* 43, 139-153.
- Williams, D. 1983. "Women on Athenian Vases. Problems of Interpretation", στο: A. Cameron & A. Kuhrt (επιμ.), *Images of Women in Antiquity*, Λονδίνο, 92-106.
- Wolf-Dieter, A. 1979. *Darstellungen des Eros in Unteritalien*, Amsterdam.
- Wright, J. C. (επιμ.). 2004. *The Mycenaean Feast*, Princeton.
- Wuilleumier, P. 1939. *Tarente. Des origines à la conquête romaine*, Παρίσι.
- Wünsche, R. (επιμ.). 2003. *Herakles-Herkules (Ausstellung, München Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek)*, Μόναχο.
- Wyles, R. 2010. "Tragic Costumes", στο: Taplin & Wyles 2010, 231-253.
- Xagoraki-Gleißner, M. 2005. *Die geometrische Nekropole von Merenda. Die Funde aus der Grabung von I. Papadimitriou 1960-61*, Dettelbach.
- Yadin, Y., Aharoni, Y., Amiran, R., Ben-Tor, A., Dothan, M., Dothan, T., Dunayevsky, I., Geva, S., Stern, E. 1989. *The James A. De Rothschild Expedition at Hazor. Hazor III-IV: An Account of the Third and Fourth Seasons of Excavations, 1957-1958*, Ιεροσόλυμα.
- Yatromanolakis, D. (επιμ.). 2009. *An Archaeology of Representations. Ancient Greek Vase-painting and Contemporary Methodologies*, Αθήνα.
- Young, R. S. 1939. *Late Geometric Graves and a Seventh Century Well in the Agora*, Αθήνα.
- Zaccagnino, C. 1998. *Il thymiaterion nel mondo greco*, Ρώμη.
- Zeest, I. B 1960. *Keramicheskaya tara Bospora* [Πήλινα αγγεία από τον Βόσπορο], Μόσχα.

